

גיליון מיוחד

כתב העת של האירגון העולמי
של יהודים יוצאי לוב
ניסן תשפ"ה

שואת יהודי לוב: עדות לדורות הבאים

צילום: יוסף רז

המשרד
לשוויון חברתי

דבר היו"ר

חברים יקרים,

כמדי שנה המרכז למורשת יהדות לוב מוציא גיליון מיוחד המוקדש לחלקה של יהדות לוב בשואה. אני שמח שמשנה לשנה מספר העדויות הולך וגדל ואיתן גדל גם הרצון לדעת מה היה, במיוחד בקרב הצעירים. השנה אנחנו בסימן 80 שנה לשואת מחנה ג'אדו ושואת יהודי לוב בכלל - שואה שסוף סוף מתחילה לזכות בהכרה שמגיעה לה אחרי שנים של השתקה ואפילו הכחשה.

בערב יום השואה שודר בערוץ כאן 11 הסרט "ג'אדו - שואה במדבר" שנעשה לפי יומן שכתב במחנה ג'אדו בזמן אמת, יוסף דעדוש ז"ל, אביו של היו"ר הקודם שלנו, ידידנו שמעון דורון. על הספר ועל הסרט תוכלו לקרוא בכתבה "גלגול של יומן" בע"מ 6. מי שלא צפה עדיין אני ממליץ בחום לראות, ניתן למצוא בקלות את הסרט ביוטיוב.

נושא השואה מאוד קרוב ללבי, לצערי חלק גדול מדור ההורים בחרו לשתוק על מנת לא לצער אותנו. אבל היום ברור שיש חשיבות גדולה לתיעוד, גם אם זה קשה ומכאיב חובה לתחקר את אלה שעוד נותרו איתנו בין החיים, שיבדלו לחיים ארוכים. לכן אני חושב

שזה המקום: אם יש לך סבא או סבתא שעוד חיים חשוב לשמוע ולכתוב את הסיפורים, להקליט אותם, לצלם בוידאו ולהעביר אלינו למרכז המורשת. אנחנו כמובן רוצים להנציח את זה ולשמור בארכיון ובכל מדיה אפשרית כדי שהסיפור הזה לא ישכח.

חשוב מאוד לציין שיש אצלנו במוזיאון חדר הנצחה שבו נמצאים תמונות, טקסטים, ומוצגים שונים המספרים על שואת יהודי לוב. חובה על כל בן ובת העדה הקטנה שלנו לדעת מה היה שם בשואה. בגיליון הנוכחי, שאני מקווה שיגיע לכמה שיותר בתים, ניסינו להביא כמה שיותר עדויות, גם מג'אדו, גם מהפרעות וגם ממחנות הכפייה. זה עדיין לא מספיק ואנחנו מפצירים בכם ליצור איתנו קשר. אנחנו נשמח לסייע.

בנוסף, היה חשוב לנו לתת מידע על עזרה שניתנת לניצולי השואה ובני משפחתם שהם דור שני. בגיליון תמצאו כתבות גם על הארגון לסיוע לניצולי שואה וגם של עמותת "עמך" שמציעה סיוע. חשוב שתדעו מה הזכויות שלכם ותנצלו אותן.

אני מודה לכל אחד ואחת שנותרו לנו יד בדבר הפצת זכרון השואה, ואני מקווה שבשנים הבאות תגבר עוד יותר

המודעות למה שעבר על בני משפחותינו היקרים. ניתן להנציח כל דבר ואפילו את סיפורי הפרעות ניתן לצלם ולהביא לנו כדי שהציבור ידע ויבין.

נקווה לימים טובים יותר לעם לישראל, להשבת החטופים, להחלמת הפצועים ולהפסקת המלחמה, אמן במהרה בימינו.

שלכם, רפאל חיון

כל הזכויות שמורות
לארגון העולמי
ליהודים יוצאי לוב
משה הדדי 4
אור יהודה
03-5336268/72

תודה לחברי הנהלת הארגון, חברי המועצה, למתנדבים בהדרכת קבוצות ולמתנדבים בפעילות הכוללת בבית המורשת.

שליחת חומרים למערכת:
livluvite@gmail.com

צילום שער:

יוסף רו צלם אומן רב תחומי

השתתפו בהכנת הגיליון:

אהרון אורגד
שמעון דורון
משה רוקח
מוטי ארבל
עמוס גואטה
אהרון מגידש
יואב צור

ד"ר ניצה נסרין טוכמן
ליאורה גולדברג שטרן
שלמה אברמוביץ

הפצה:

הארגון העולמי ליהודים יוצאי לוב

מייסד ועורך ראשון:

נחום (נחציה) גלבוע

מיכאל גורן, משה ברדה

יו"ר הארגון:
רפאל חיון

עורכת:
רבקה צור

עיצוב:
דוד צור

הפקה ודפוס:
אלון שחף
0546844448

חשיבות הזיכרון לעבר - ולעתיד

הנצחת שואת יהדות לוב לדורות הבאים היא לא רק שמירה על ההיסטוריה, אלא גם חינוך לערכים של אנושיות, סולידריות, ולימוד לקחי העבר

את מיטב בנינו הגיבורים. טבח שבעה באוקטובר מזכיר לנו באופן ישיר את הזוועות שבוצעו בשואה על ידי הנאצים, כשקהילות יהודיות חוו רצח עם ממוסד ומאורגן. ההקשר האקטואלי מחייב אותנו לחשוב על משמעות ההנצחה, על ערכי החיים, על הזכויות הבסיסיות ועל הצורך להיאבק בטרור הרצחני, באידיאולוגיות קיצוניות, בשנאה ובאלימות באשר היא. חיבור בין ההיסטוריה הקשה של השואה לבין האיומים האקטואליים מדריכים אותנו להמשיך להילחם על זכותנו לחיות בשקט ובביטחון בארצנו. בארצנו האחת והיחידה. היום יותר מתמיד, יש מקום להעצים את הדור הצעיר ולהזכיר להם את החשיבות של הזיכרון וההנצחה לא רק עבור העבר, אלא גם עבור העתיד. נדבך נוסף שסייע ומסייע להעמקת תודעת שואת יהודי לוב היה ההכרה הממשלתית והמשפטית ביהודי לוב כשורדי וניצולי שואה, ובהתאם גם קבלת קיצבאות סדירות משנת 2010. הייתי אומר שהעוול ההסטורי שהפך לצדק הסטורי אף יותר חשוב מהתגמול הכספי שניתן כעת. שווה להתעכב באחד הגליונות הבאים בדרך החתחתים שעברו פרנסי הקהילה עד להכרה הגורפת. רבים וטובים עסקו במלאכה ומפאת הקיצור נודה כאן לשר האוצר לשעבר משה כחלון, סגנו הרב יצחק כהן, וכמובן מי שעמד בראש המאבק, יו"ר הארגון העולמי המיתולוגי מאיר כחלון ז"ל ומי שהעניק את המעטפת המחקרית למאבק, יעקב חג'י לילוף יבדל"א.

לכם שכל מה שניתן לעשות כבר נעשה - ממש לא. כל יהודי, בדגש על הדור הצעיר, צריך להכיר את ההיסטוריה הקשה הזו ולהעניק לה את המקום הראוי בזיכרון ההיסטורי של עם ישראל. ההנצחה של שואת יהדות לוב עבור הדור הצעיר והדורות הבאים היא חובה מוסרית ואמצעי חינוכי חשוב. הזיכרון עוזר לשמר את הזהות היהודית ואת הערכים של צדק, חירות וזכויות אדם. חשוב שבני נוער יבינו את מורשת אבותיהם וידעו את מחויבותנו לשמור על זיכרון המורכבות ההיסטורית הזו, מתוך כבוד לאלו שנספו. יש להעצים את שילוב הנושא בלימודי ההיסטוריה, באירועים ועבודות מחקר, בתערוכות ובסרטים כגון במוזיאון מורשת יהדות לוב המרשים באור יהודה המהווה מקום חשוב להעצמת הזיכרון. העברת הזיכרון וההיסטוריה דרך סיפור אישי, כמו עדויות חיים של ניצולים, ספרים, סרטונים ועדויות מוקלטות, מסייעת לבני נוער להבין את עוצמתה של השואה, את חשיבות השמירה על הזיכרון הקולקטיבי ובעיקר למנוע שכחה. הנצחת שואת יהדות לוב לדור הצעיר ולדורות הבאים היא לא רק שמירה על ההיסטוריה, אלא גם חינוך לערכים של אנושיות, סולידריות, ולימוד לקחי העבר. כל מאמץ לעורר את המודעות לנושא אצל בני נוער מחזק את הזהות היהודית ויוצר מחויבות לשמור על העבר גם למען העתיד. ההנצחה היא אבן יסוד במורשת ההיסטורית שלנו, וחשוב לזכור כי הדור הצעיר הוא שמוביל את הדרך בשימור הזיכרון של האסון שהתרחש. אי אפשר לסיים מאמר זה מבלי להתייחס לאסון הנורא, הגדול ביותר מאז השואה, בשמחת תורה תשפ"ד, 7 באוקטובר 2023. חווינו טבח רצחני ע"י מפלצות החמאס בעוטף עזה שייזכר בהיסטוריה היהודית כאירוע טראומטי ונורא. הטבח, שזעזע את העולם כולו ובמקביל פתח פרץ עצום של אנטישמיות, הוביל למלחמה קשה בה אנו מצויים עד היום ובה איבדנו

ההיסטוריה של יהדות לוב היא סיפור של עוצמה, תרבות עשירה, יהדות וציונות אדוקה, אך גם סיפור של כאב ושכול, במיוחד כשמדובר בשואת יהדות לוב במהלך מלחמת העולם השנייה ובפרעות הרצחניות ב-1945, 1948 ו-1967. החיים של יהודי לוב, לפני מלחמת העולם השנייה, אופיינו בקהילתיות חזקה. אולם, עם כיבוש לוב על ידי כוחות האיטלקים במלחמת העולם השנייה, השתנה כל עולמם. בשנים 1942-1943, במהלך מלחמת העולם השנייה, תחת שלטון פאשיסטי איטלקי בהשראה גרמנית, החלה רדיפת יהודי לוב. ההורים והסבים שלנו סבלו מהתעללות, חקירות, עבודות כפייה ושליחה למחנות ריכוז. יהודי לוב נרדפו עד כדי רצח שטני, כאשר חלקם הובלו למחנה ריכוז בג'אדו והגיעו אף לברגן בלזן ומחנות אפלים נוספים וחלקם הובלו למחנות עבודה כסידי עזאז, בוגבוק ועוד. המרדף אחרי יהודי לוב כלל גירוש, פגיעה בזכויותיהם, חחרמת רכושם והוצאה להורג של רבים מהם. שואת יהדות לוב היא אירוע טראומטי שהושק, מסיבות שונות, במשך שנים. אבל לא עוד. אישית, רק בגיל מאוחר יחסית, למדתי שסבי הרב גד (גאדו) מכלוף זצ"ל, שסיפורו וסיפור חבריו מובא בגיליון זה, נלקח ב-1942 למחנה כפייה איום ונורא במדבר לוב. הוא לא סיפר, אבא לא סיפר. פשוט רצו להגן על הצאצאים מסיפורי הזוועות. בבית הספר לא לימדו ודווקא את שיעורי ההיסטוריה אהבתי מכל. גיליתי במקרה. האם זה תקין? ממש לא! האם זה תוקן? כן, אבל לא מספיק. באופן אישי השתדלנו אני ואחי העיתונאי בועז אורגד, כאשר ניהלנו את רדיו אמצע הדרך, להעניק במה נרחבת לתודעת שואת יהדות לוב, בעיקר בעזרתו של היסטוריון הקהילה יעקב חג'י לילוף, אדם יקר במיוחד שהוא נכס לעדה. היום אף אחד כבר לא משתומם לנוכח המושג "שואת יהדות לוב". אבל לחתום

97 שנים ו- 100 אחוז אופטימיות

אלגרה גוטה (גואטה), ילידת בנגאזי בת ה-97, הדליקה משואה ביד ושם והיא ככל הנראה שורדת מחנה ג'אדו המבוגרת ביותר. היא זוכרת כל מה שאירע במחנה בו איבדו יהודים רבים, כולל בני משפחתה, את חייהם. למרות הכל, היא שומרת על אופטימיות מקסימה ומעוררת השראה

אלגרה ומזל חג'ג' עמרני,
יו"ר ויצו נתניה

נפטרו בג'אדו. שתי אחיות נוספות חלו בטיפוס אבל החלימו ברוך ה'. כשאבא חלה הציע לי חבר שלו שאני אעזור לו בבית חולים, ולמרות שהייתי רק בת 14 הסכמתי והצטרפתי ואז ראיתי עוד יותר כמה המצב מזעזע. כל לילה הייתי רואה אנשים מתים, חיים ביום, מתים בלילה. אני חושבת שאולי הרגו אותם עם הזריקות האלה שנתנו שם."

ראיתם הרבה זוועות.

"המחנה היה בשליטה של שוטרים או חיילים איטלקיים. אני לא ראיתי גרמנים אבל אני יודעת שיש כאלה שאומרים שהם ראו גם גרמנים נאצים. אני ראיתי אותם רק בעיר בנגאזי. חלק מהשוטרים האיטלקים היו קשים איתנו

ספרי לנו על הבית בבנגאזי ועל לקיחתכם לג'אדו.

"אבא היה סוחר מצליח ונחשב לאדם די אמיד. חיינו טוב ולא היה חסר לנו כלום. הייתה לנו עוזרת בית קבועה, אישה שעזרה בכביסות פעם בשבוע ואפילו אישה שעזרה לאמא בהנקות, כי אמא שלי הייתה בהריון לעיתים קרובות. אבל כל הטוב הזה השתנה במלחמה, כשיום אחד לקחו אותנו במשאת. ממש העמיסו אותנו כמו

"אבא ז"ל הטמין בבית בבנגאזי כסף ותכשיטים ואמר לנו כשהפשיסטים לקחו אותנו 'אני לא יודע מי מאיתנו ישרוד במקום הלא ידוע שלוקחים אותנו, אבל מי שישרוד ויחזור לכאן שייעזר בכסף שהשארתי'"

בהמות והסיעו אותנו לאזור גריטה ומשם לג'אדו. הייתי ילדה בת 14 ואני זוכרת היטב את הימים הקשים הללו. בג'אדו במשך שנה ושלושה חודשים טחנתי שעורים וחיטים מהם עשינו לחם כדי לחיות."

איך שרדתם בג'אדו?

"בג'אדו היה שוק ערבי שם מכרו דברים. למזלנו, אבא שלי שהיה חכם לקח איתו כסף למחנה וכך הצלחנו לשרוד תקופה ארוכה ועוד נשאר לנו כסף כששוחררנו. את השאר הוא הטמין במטמון בבית בבנגאזי. כשלקחו אותנו הוא אמר: 'אני לא יודע מי מאיתנו ישרוד שם במקום הלא ידוע שלוקחים אותנו אבל מי שישרוד ויחזור לכאן, שייעזר בכסף שהשארתי'."

מה הזכרון הבולט שלך משם?

"הדבר העיקרי שאני זוכרת מג'אדו זה את הזוועות ואת מחלת הטיפוס שקטלה מאות. אני לשמחתי לא נדבקתי אבל אבא ז"ל נדבק ולצערנו הרב לא שרד. גם אחותי ושני ילדיה הקטנים

היא בת 97!! שתיבדל לחיים ארוכים וטובים, אך נראית צעירה הרבה יותר, עומדת ומתהלכת על שתי רגליה, נמרצת וחיונית, חייכנית ובעלת חוש הומור נפלא. היא - זאת אלגרה גוטה, שורדת מחנה ג'אדו במלחמת העולם השנייה. היא סיפרה את סיפור משפחתה בערב זיכרון בבית ויצו בנתניה וכבשה את לב הקהל. למרות העובדה שמדובר היה בערב יום השואה, הקהל לא התאפק ומחא לה כף באהבה רבה.

בראיון שערך עימה משה רוקח סיפרה אלגרה את סיפוריה. "למה קוראים למשפחתי גוטה? מאוד פשוט, התחתנתי עם בעלי שהוא ממשפחת גואטה. הוא עבד בשנות החמישים באחד ממשרדי הממשלה וחשב שאם יוריד את הא' מגואטה זה יישמע טוב יותר... ככה זה נשאר ומאז אני אלגרה גוטה, אבל כל המשפחה מסביב הם גואטה."

"היום אני גרה בשכונת בבלי בתל אביב. יש לי בן ובת, נכדים ונינים והכל טוב ברוך ה'. החתן שלי זה שייקה לוי משלישיית הגשש החיוור שאומר שהוא התחתן עם אישתו אורנה רק בגלל אמא שלה. המטפלת שלי היא מישל שאני אוהבת כמו בת. רק אחרי טבח השביעי באוקטובר ביקשתי מטפלת כי נהיה מפחיד לישון לבד בבית. היום מישל איתי. היא טובה ואנו חולקים אמונה משותפת באל. ביום יום אני שוחה, משחקת ברידג' ורמי ומבקשת מהקב"ה רק דבר אחד, שאם הוא משאיר אותי בחיים שאהיה בריאה ועצמאית, לא על כסא גלגלים ולא שיאכילו אותי. ושהמשפחה תצליח ותהיה מאושרת ועם ישראל חי ומנצח."

אלגרה ובתה אורנה והחתן שייקה לוי, צילום מתוך אלבום משפחתי

לעקרון, היה הכל פרדסים, לא מצא חן בעיניי. בסוף מצאנו שטח באזור יפו והתחלנו לגור שם. עבדתי כתופרת בבית חרושת לכותנה, בעיקר במשמרות לילה כי הרווחתי יותר וגם היו הסעות מהבית וחזרה.

ואז גם נישאת?

"בגיל 24 התחתנתי, הקמנו משפחה טובה, ילדים, נכדים ונינים טובים ברוך ה'. אני מבקשת מהי שלוש פעמים ביום רק בריאות וכוחות, להיות עצמאית. אני רוצה שכולם יידעו שיש בורא לעולם והוא עוזר לנו ותמיד יהיה איתנו וכמו שהשיר אומר 'יהיה יותר טוב ועוד יותר טוב'. תהיו אנשים אופטימיים, תגידו שלום לכל אחד. אני למשל משתתפת בקבוצת ווטסאפ של עמוס גואטה שם רק מדברים בערבית-לובית או איטלקית, אסור לכתוב בעברית. זה נחמד לנו להקשיב אחד לשני. אל תשכחו שיש לנו רק מדינה אחת, אין לנו ארץ אחרת ואחרי כל מה שעברנו כולנו חייבים להיות באחדות ובעזרת ה' ננצח הכל!"

את האור. תודה לאל, תודה לאל".

הבנתי שחזרתם משם לבנגאזי?

"חזרנו לבנגאזי, עם אמא צעירה ואלמנה ועשרה ילדים. אבל הבית כבר לא נשאר אותו דבר. בעזרת מכר ערבי של אבא שכרנו דירה ברחוב אחר. אחת מאחיותיי הצליחה להגיע לכסף שאבא השאיר ונעזרה בו כדי לשרוד ולחיות. אני כנערה צעירה מצאתי עבודה בטווייט כותנה לצורך גלבויות ערביות".

איך הייתה העלייה לארץ?

בשנת 1948 עלינו לארץ דרך איטליה. הצטרפנו לאחותי שהשתקעה בפרדס כץ ולאחי שהתגורר בחולון. הם עלו כבר בשנת 1946 כי היו קשורים לפלוגה היהודית בצבא הבריטי. אחותי גם התחתנה עם חייל יהודי שהיה בצבא הבריטי. בארץ הגענו לבנימינה אבל משם ישר לקחו אותנו לאזור חולון. בת דודה שלי ממשפחת פלח אמרה לי 'תבקשו דירה ביפו' וכשביקשתי זאת אמרו לי: 'אין, יש בעקרון'. נסעתי

מגדפים ומקללים כולל אמירות כמו 'מלוכלים, אתם בכלל לא בני אדם'. אסור היה ללכת לשום מקום, ולילה אחד כשאישה יהודייה רצתה ללכת לשירותים עצר אותה שוטר ולקח אותה לבית הסוהר במחנה - סתם כך רק כי היא רצתה להתפנות".

הייתה לכם תקווה כלשהי?

"באמת שלא. ראינו רק מוות מול העיניים. אבל היה לנו נס. יום אחד האיטלקים הפשיסטים רצו להוציא להורג גברים יהודים. הרב ג'יעאן זצ"ל אמר לגברים אם רוצים להרוג אותנו לפחות נקרא תהילים ונגיד 'שמע ישראל'. היהודים התחילו להתפלל והאיטלקים הפשיסטים צחקו אמרו איזה טפשים אלה, רוצים להרוג אותם ועוד הם שרים. ואז קרה נס! האנגלים הגיעו לשער ממש באותה שעה, החלה מהומה והגזירה בוטלה. זה היה היום שהאנגלים ניצחו והאיטלקים נעלמו. האנגלים חילקו לנו אוכל, סוכר, קמח. תה, קפה. עד היום אני אוהבת קרקרים בגלל הקרקרים שחילקו שם. התחלנו לראות

גלגולו של יומן

על דפי מחברת דהויה, עם עפרון שהשיג בדרך לא דרך, כתב אבי, יוסף דעדוש זצ"ל, בפרטי פרטים את מה שעבר עליו במחנה הריכוז ג'אדו בלוב • היומן שנכתב ב 1942 הפך בשנת 2021 לרב-מכר ואחר כך לסרט "ג'אדו - שואה במדבר" • אבי כאילו צפה את הנולד וידע בחושיו את חשיבות המסמך הזה לדורות הבאים • השלב הבא: פעילות מול שלטונות איטליה להכרה בסבל הנורא שנגרם ליהודי לוב

יוסף דעדוש בצעירותו

שלמה אברמוביץ את הספר "היומן הגנוז ממחנה הריכוז ג'אדו - סיפורה של שואה נעלמה". הספר יצא לאור בהוצאת "ידיעות ספרים" (עורך: דב איכנולד), הפך לרב מכר ועורר סקרנות רבה בארץ ובחו"ל.

לקורא נדמה כאילו הצליח יוסף להתרומם מעל למציאות ולתעד את האירועים ממבט על. שורה אחת שורה, עמוד אחר עמוד, הוא הצליח לתאר את הגיהינום של מחנה ג'אדו - עד לשחרור המיחול

בדרך מספר לסרט

אחיניתי, שרון יעיש, היא נכדתו של יוסף דעדוש, בימאית מוערכת ועטורת פרסים. יחד עם שותפה, הבמאי גולן רייז, החליטו השניים שהספר חייב להפוך לסרט, כדי שהיומן היחיד שנכתב במחנה הריכוז ג'אדו בזמן אמת - יהפוך לנחלת הכלל. שרון וגולן חיפשו דרך מקורית להפקת סרט מאתגר זה. הם גיבשו סביבם בעלי מקצוע מהשורה ראשונה ובהם המפיקה

גשום, 19 שנה לאחר מותו של אבי. פניתי אל אבא, כמו בפעמים רבות אחרות, בבקשה לקרוא במסמכיו של אבא. והנה הגיעה הפעם תשובה מפתיעה. "יא בויא, היום אתה יכול לפתוח את הארונות", היא אמרה לי. אחרי דקת הלב התחלתי לעבור על הערימה הלא נגמרת של המסמכים. בשלב מסוים הופתעתי לגלות מעטפה חומה סגורה. בתוכה הסתתר בביישנות, כאילו לא רוצה שימצאו אותו, היומן שאבא כתב במחשכים ואשר ראה אור לאחר 70 שנה. דפיו היו במצב קשה, עם כתמי עובש וחלודה, סימני דבק שנמרחו על הכתב ומשפטים שלמים ששקעו אל תוך הנייר. חלק מדפי היומן היו חסרים.

כבר ברגע הראשון היה ברור לי שמדובר במסמך נדיר. כתב יד מחובר באיטלקית, ממוספר וכתוב באותיות מסודרות ובשורות צפופות. הפיענוח הראשוני חיזק את ההבנה שמדובר במסמך בעל ערך היסטורי. אמי קראה ותרגמה עבורי את המלים הבודדות על הכריכה: "זיכרונות", "מחנה ריכוז ג'אדו", "1942".

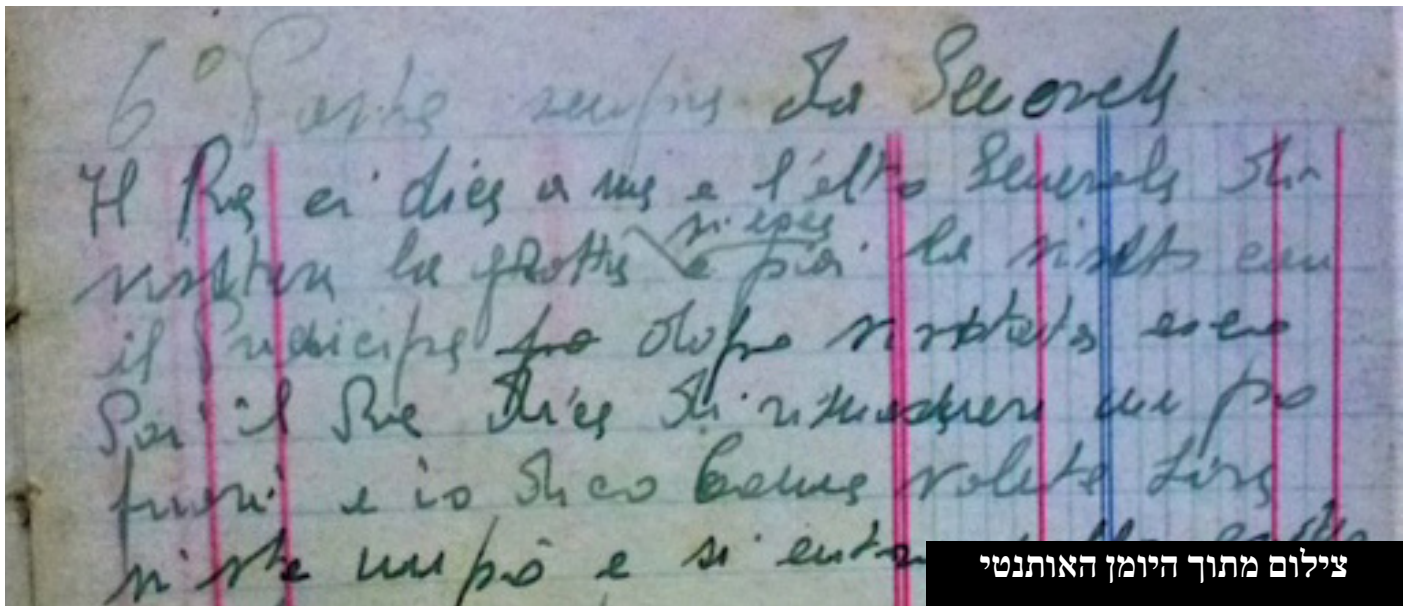
ההתרגשות הייתה עצומה. באותו לילה החלטתי לצאת למסע לפיענוח הדפים שנותרו במחברת. המסע היה סיופי ומרתק, אך עיקר מהלכיו כשלו. בין היתר ניסינו לפענח את הכתב בסיוע וותיקי הקהילה, סרקנו ברזולוציות משתנות את הדפים המכוסים בעובש ולבסוף הסתייענו בד"ר יעקב לאטס, אז מרצה באוניברסיטת בר אילן, שמתמחה בשפה האיטלקית.

על בסיס התרגום ולאחר ראינות עם ניצולי המחנה, חיבר הסופר המוערך

"היומן הגנוז" עבר דרך ארוכה מאז 1942, עת אבא, יוסף דעדוש זצ"ל, החל לכתוב על מחברת הנהלת חשבונות דהויה, עם עיפרון שהצליח להשיג בדרך שלא נודעה מעולם. הוא היה בן 20 כשהחל לכתוב את קורותיו וכאילו צפה את הנולד. הוא הבין בחושיו את חשיבות המסמך לדורות הבאים וסיכן את חייו ערב ערב, כשכתב כנגד כל איסורי הקלגסים במחנה. קצת לאחר שהחל לכתוב את היומן נשלחו יוסף, רעייתו ברוריה ומשפחתו למחנה הריכוז ג'אדו, יחד עם עוד 2,600 מיהודי קירנאיקה/בנגאזי. למרות האיסורים שהוטלו על כלואי ג'אדו, החליט יוסף לא להפסיק את כתיבת היומן. הוא תיעד את זוועות המחנה, את הרעב, את המחלות ואת המוות. החוש ההיסטורי המפותח שלו הוביל אותו לתעד גם את שגרת היומיום. לקורא נדמה כאילו הצליח יוסף להתרומם מעל למציאות ולתעד את האירועים ממבט על. שורה אחת שורה, עמוד אחר עמוד, הוא הצליח לתאר את הגיהינום של מחנה ג'אדו - עד לשחרור המיחול. כשהסתיימה מלחמת העולם השנייה החליט יוסף לנצור את האירועים בליבו. הוא גנז בארונות מזוככית את היומן ועמו ערמות של מאות מכתבים ומסמכים המתעדים את פעילותו הציונית, החברתית והקהילתית למען יהודי לוב.

אבי ואמי ברוריה, הזדרזו להינשא, כדי שלא יפרידו ביניהם והיא תישלח למחנה הריכוז ברגן בלזן. אמי לא הייתה שותפה להחלטה לכתוב את היומן וגם לא ידעה עליו. אך היא ידעה בחושיה, שיוסף לא היה מעוניין שעשייתו תיחשף. הם חשו שאירועי ג'אדו שייכים לפרק אחר של חייהם. פרק חיים אותו הם רצו להותיר מאחור ולחסוך אותו מששת ילדיהם.

מעטפה חומה סגורה
הסירוב המתמשך הסתיים בליל חורף

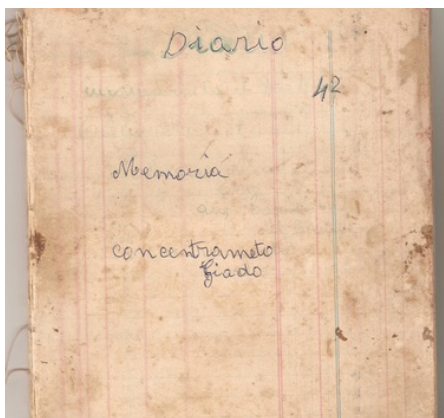

צילום מתוך היומן האוטנטי

אמזון ולהדפיסו באנגלית, כדי שיהיה נחלת הכלל בעולם כולו. התוכניות להמשך כוללות את תרגום הספר לערבית, לאיטלקית, לגרמנית ולשפות נוספות. כמו כן נעשה מאמץ להמחזי את סיפור היומן הגנוז ולהעלותו כהצגה באחד מתיאטראות ישראל.

מהלך נוסף שמתבצע בימים אלה, הוא השגת הכרה רשמית של ממשלת איטליה בסבל של יהודי לוב ופרסום התנצלות רשמית של נשיא איטליה, על אשמת הממסד האיטלקי הפשיסטי, על הקמת ותפעול מחנה הריכוז ג'אדו ועל כך שהאיטלקים החילו על כלל יהודי לוב את "חוקי הגזע" ואת חוק השבת.

שמעון דורון-דעדוש הוא בנו של יוסף דעדוש, מחבר היומן, שפעל להוצאה לאור של הספר בסיוע הארגון העולמי של יהודי לוב. כיום דורון הוא חבר הנהלת "יד ושם" וחבר בהנהלת הפדרציה הספרדית העולמית.

היומן הגנוז

ועשיית הסרט - הציבו בלב התודעה הקולקטיבית את סבלם של יהודי לוב בתקופת השואה. חשנו סיפוק אדיר מכך שסיפור ג'אדו הפך לרב מכר ויצר סרט שממלא אולמות. אין ספק בליבי, שלאחר הקרנת הסרט בערוץ 11 - סיפור שואת יהודי לוב יגיע אל לבם ואל תודעתם של רבים רבים נוספים.

היומן נתרם ל"יד ושם"

תוך כדי תהליך חשיפת היומן, החליטה משפחת דעדוש לתרום את היומן המקורי ומסמכים נוספים למוסד "יד ושם". המסמכים נמסרו רשמית במהלך טקס שהתקיים בנובמבר 2023 בבית הכנסת ב"יד ושם", בנוכחות ניצולי שואה ובני משפחותיהם.

שלב נוסף בחשיפת הסיפור היה הגשת הספר מאת שלמה אברמוביץ, כמועמד לפרס ראש הממשלה לשנת תשפ"א. הספר זכה להמלצות של חוקר מורשת יהודי לוב, 'עקב חג'ג' לילוף ושל פרופ' חיים סעדון ובסופו של דבר הוכרז כזוכה פרס ראש הממשלה. חברי וועדת הפרס ציינו את ייחוד הספר ואת חשיבותו הפרסום של טקסטים מקוריים, שנכתבו בזמן אמת בידי מי ששהה במחנה הריכוז ג'אדו. עוד נכתב בנימוקי הפרס: "הספר הכתוב היטב הפך לרב-מכר, הצליח ליצור שינוי מהותי במודעות הציבורית וסייע להמחיש שהשואה התקיימה גם מחוץ לאירופה. בזכות כך הספר עורר עניין בקרב כלל הקוראים בישראל, ללא הבדלי גיל, עדה או מוצא".

הפרס הכספי הנלווה לזכייה בפרס ראש הממשלה יועד לתרגום הספר לאנגלית. בימים אלה אנו פועלים להעלותו לרשת

הגר אלרואי, הצלמת רחל רוסינק, אמן המיניאטורות רנ"י מזור, ואמן האנימציות רן יורגנסון.

שיתוף הפעולה הרב-תחומי יצר שפה קולנועית חדשה ומיוחדת, שכבשה את ליבם של אנשי ערוץ 11, וועידת התביעות, והקרן החדשה לקולנוע. הם החליטו לתמוך בהפקת הסרט והנבחרת יצאה לדרך. איש האנימציות התחיל לצייר, רנ"י הקים דגם מיניאטורי של מחנה הריכוז ג'אדו, הבניין שמשפחת דעדוש התגוררו בו ועוד. בד בבד החלו אנשי המחקר לחפש חומרים מיוחדים בארכיונים בגרמניה, באיטליה, בישראל ועוד.

במהלך ההפקה התקיימו ראינות עם ניצולי שואה. כמו כן נעזר הצוות במצלמות זעירות, שיכלו לשייט בדגם של ג'אדו ולהמחיש את החיים בתוך הדגם המיניאטורי של מחנה הריכוז. בין לבין נמצא קטע נדיר ואוטנטי של מחנה הריכוז ג'אדו. קטע הוידאו צולם על ידי חיים ג'רבי ז"ל ונתרם פדהצור בן עטיה ממוזיאון "אור שלום" בחולון, ואושר לצילום על ידי בנו של חיים, לילוף ג'רבי. קטע הצילום שולב בסרט שהוקרן בערוץ 11, בערב יום השואה 2025.

בין לבין נוצרה הזדמנות להגיש מועמדות להצגת הסרט בפסטיבל הקולנוע הבינלאומי בירושלים. לשמחתנו, מבין סרטים רבים, נבחר הסרט להיכלל במסגרת הפסטיבל. בתוך ימים בודדים מרגע ההכרזה על ההקרנה, אזלו כל הכרטיסים והאולם היה מלא עד אפס מקום. למרות הסרט הקשה, האווירה בהקרנה הייתה מרוממת. היינו גאים בכך שהמאמץ לפיענוח היומן, כתיבת הספר

תגובות מכל העולם

שלמה אברמוביץ, שכתב את הספר "היומן הגנוז", קיבל אין ספור תגובות עליו. הגיעו תגובות ובקשות לתרגום הספר לערבית ממדינות ערב השונות. לוב, מצרים, בעיקר מרוקו, ואפילו מהרשות הפלסטינית

שלמה אברמוביץ, זוכה פרס ראש הממשלה על הספר "היומן הגנוז" ונשיא המדינה לשעבר רובי ריבלין

נמצא ממילא בתוכנית, מיד לאחר שנסיים את תרגום הספר לאנגלית ולאיתלקית. 'הרומן' עם תושבי מדינות ערב החל כאשר משרד החוץ הישראלי פרסם באתר שלו בערבית אייטם על הספר. הפרסום גרר כבר אז שיטפון של תגובות ממדינות ערב השונות וגם מהרשות הפלסטינית. בין הודעות נאצה והאשמות נגד המדינה, היו רבים שביקשו לתרגם את הספר לערבית. הבקשות מפרופילים מזוהים בשם ובתמונה, הגיעו מהרשות הפלסטינית, מלוב וממצרים, אבל המאסה העיקרית של בקשות התרגום לערבית הגיעו דווקא ממרוקו.

האייטם הזה פורסם במדור ליאורה בסופשבוע מעריב בתאריך ה- 2/5/2025

היומן עצמו כתב יוסף דעדוש ז"ל, אביו של פעיל הציבור, שמעון דורון, וסבה של הבמאית יעיש, באיטלקית בכתב יד צפוף, למרות התנאים הקשים בגטו ג'אדו בלוב.

אברמוביץ, כל הכבוד על כך שהפנית זרקור גם לשואתי יהודי צפון אפריקה. "הופתעתי ואף נדהמתי מהיקף התגובות שהגיעו תוך כדי הקרנת הסרט ומיד אחריה והמשיכו לזרום עד למחרת בערב. בד בבד נרכשו עותקים רבים של הספר, ואנו נערכים להוצאת מהדורה רביעית לקראת שבוע הספר".

מה נכתב בתגובות שהגיעו ממדינות ערב?

"בין התגובות שהגיעו ממרוקו ומלוב היו גם בקשות לתרגם את 'היומן הגנוז' לערבית. חייכתי. התרגום לערבית

הסולרית של שלמה אברמוביץ', סופר וביוגרף, זוכה פרסי רחל ופרס ראש הממשלה, התפקע בערב יום השואה האחרון ממאות טלפונים והודעות וואטסאפ שהגיעו אליו מכל רחבי הגלובוס. ישראל, רומא, פריז, לונדון, מיאמי וגם מרוקו ותוניסיה והודעה אחת מעיריה קטנה במדבריות לוב, סמוך למקום שבו עמד פעם מחנה הריכוז ג'אדו.

הטריגר לצונאמי הבינלאומי היה הסרט "ג'אדו - שואה במדבר", ששודר בפריים טיים של ערוץ 11, מיד לאחר תום העצרת ב"ד ושם". הסרט, שאורכו כשעה (במאים: גולן רייז ושרון יעיש), מבוסס על ספרו של אברמוביץ' "היומן הגנוז" שראה אור ב-2021, היה רב מכר וזכה בפרס ראש הממשלה. את

מוות בלב המדבר

טעימה מתוך הספר "היומן הגנוז ממחנה הריכוז ג'אדו"

יוסף הביט בעיניים כלות בבתו הפעוטה. עורה הפך צהוב וחום גופה טיפס בהתמדה. היא בערה ממש. רעייתו ברוריה, שהמחלה אחזה גם בה, ישבה לצדו והתייפחה בייאוש למראה עדה הקטנטנה שלה, שנדבקה גם היא במחלת הטיפוס. המראות סביב נראו כלקוחים ממחוזות הגיהנום. לאורך ביתן 2 של מחנה המעצר ג'אדו, שהוגדר כבית בידוד לחולים במחלות זיהומיות, נראו עוד עשרות ילדים ומבוגרים שלקו בטיפוס ואחרים ששכבו על מחצלות מטונפות מדם ומקיא, כשעל גופם זוחלים פרעושים גדולים ושחורים. מהחולים שכבו על המחצלות נטולי כוחות, בוערים מחום, רועדים, משתעלים, מתגרדים בטרופה ומשתדלים שלא לצרוח או לבכות. קולות בכי היו מעצבנים את פקודיו של מפקד המחנה, רב-סרן מודסטינו גארייר. השומר התורן היה עומד עם אלה ביד,

המחנה מסתובבים עם שוט ואלה, מכים על ימין ועל שמאל על כל חריגה מכללי המחנה ומכניסים לצינוק על כל מה שנראה בעיניהם כעבירה קלה כחמורה. במשך כשבוע ימים עשו ברוריה ויוסף כל שלא ידם כדי למנוע מעדה בת החודשיים וחצי להידבק במגיפה שהתפשטה במחנה, אבל היה זה מאמץ חסר סיכוי. לא היו בביתן שבו הם גרו ולא במחנה כולו תנאי סניטציה מינימליים. המזון היה מזוהם ולא היו מים זורמים לרחצה. בנוסף, הלחמניות הקטנות שסופקו מדי בוקר - אחת לכל אדם - היו נגועות בתולעים, והמשפחות ניסו לבשל לעצמן סוגי מזון נוספים בתוך חצאי חביות ובפיילות מתכת. המספר הגדל והולך של נדבקים בטיפוס, הצפיפות המזעזעת, הזוהמה, המחסור בתרופות ובמים זורמים והיעדר טיפול רפואי הפילו עוד ועוד מיושבי המחנה, שסבלו מתת-תזונה

טובות. עדה גססה. היא לא הגיבה למגע או למילים. ברוריה מיררה בבכי, מחניקה את זעקותיה מחשש שתרגיז את השומר האיטלקי ותגרום לו להכותה באלה. היא נשאה עיניים אל על, מבקשת, מתחננת מן השוכן במרומים שיציל את פרי בטנה, עצמה ובשרה. אבל יוסף הבין כי הבלתי נמנע כבר מתרחש ממש לנגד עיניהם. עדה חדלה לזוז - ואחר כך גם חדלה לנשום. ברוריה השתרעה על הרצפה, ממררת בבכי קורע לב ונשמה. יוסף ישב לצדה, מחניק את בכיו ושוקל את צעדיו. "הייתי זקוק לארגו עץ קטן כדי לקחת את עדה לקבורה, אבל לא היו ארגזים במחנה", העיד לימים יוסף דעדוש. "מגיפת הטיפוס הרגה מבוגרים וילדים בקצב מחריר, וארגו העץ - הגדולים והקטנים - הפכו מצרך נדיר. לאחר כשעה הבנתי שלא אצליח להשיג ארגו עץ כלשהו. אחזתי בעדה המתה בידי והתחלתי לצעוד אל שער המחנה". ברוריה שכבה על הרצפה באפיסת כוחות ובייאוש מוחלט. לא היה שום סיכוי שיהיה בכוחה ללוות את בתה בדרכה האחרונה. המרחק אל בית הקברות היה גדול מדי. שלושה ואולי ארבעה קילומטרים של הליכה בדרך שכולה חול טובעני. רק גברים בריאים וחזקים יכולים היו לצעוד את כל הדרך. הזו בקצב שיספק את הרס"ר האיטלקי. יוסף נדרש לכוח רצון על-אנושי כדי לשאת כל הדרך את עצמו וגם את הגופה הקטנה שהובלה לקבורה. הוא נשא בידי את הגוף הקטנטן, מנסה לחפות עליו מפני קרני השמש הלוהטות, כאילו בתו עודנה בחיים. עדה הפעוטה היתה משוש עולמו, מקור נחמה ושמחה לו ולברוריה בתוך מחזה הפלצות שבו כיכבו. צמד הקארטינירי האיטלקים הלכו כמה מטרים אחריו, מתבוססים גם הם בחול במגפי העור השחורים שלהם, עוקבים אחר צעדיו של יוסף במבטים חשדניים, כאילו יחל לפתע לרוץ אל המדבר כשגופת בתו איתו וינסה לברוח מהם.

תודות להוצאת "ידיעות אחרונות" על האפשרות לפרסם חלקים מהספר.

לאחר דקות אחדות הוציא הרופא מתיקו מזרק, מילא אותו בנוזל שקוף, הזריק אל זרועה של הפעוטה והסתלק. יוסף ניסה לברר מה בדיוק הזריק הרופא לבתו ולא נענה.

והלכו ונחלשו עד שגופם נכנע למחלה הקטלנית. הייאוש בביתנים גבר והלך. האסירים הבינו כי אין בכוחם הדל לעצור את ההידבקות ולהדביר את המגיפה. יוסף הביט סביבו בייאוש. גם נחישותו ואמונתו כבו אט-אט. בכל יום נדבקו שמונה עד עשרה ילדים ומבוגרים במחלה - ובכל יום מתו כמה. כך גם נדבקו ברוריה ועדה. בשעות אחר הצהריים של יום האתמול, לאחר תחנונים שנמשכו כשלושה ימים, הגיע לביתן הבידוד רופא איטלקי. הוא הביט בעדה - ועיניו אמרו הכול. לאחר דקות אחדות הוציא הרופא מתיקו מזרק, מילא אותו בנוזל שקוף, הזריק אל זרועה של הפעוטה והסתלק. יוסף ניסה לברר מה בדיוק הזריק הרופא לבתו ולא נענה. בינתיים ירדה החשיכה על המחנה ועמה האיסור להשמיע הגה מיותר.

האור שהחל להתגנב אל ביתן החולים למחרת בבוקר לא היה אור של בשורות

מוכן להלקות כל מי שהרגיז אותו, ובעצם כל מי שהעז להשמיע קול מיותר לאחר השעה תשע בערב - השעה שבה נצטוו כולם ללכת לישון. גם בכי של תינוק עלול היה לגרום לו להשתולל, להכות ולקלל בלא רחם. במוחו של יוסף חלפו מחשבות על ניסיון בריחה. על האפשרות להתגנב עם עדה הבוערת מחום אל מעבר לגדרות התיל. כדי לחפש עבורה מזור במקום יישוב כלשהו. אבל היו אלו מחשבות סרק של אב נואש. המחנה הצבאי לשעבר, שהפך למחנה ריכוז, היה מוקף גדרות תיל ומדבריות אינ-קץ. על אחת הגבעות שצפתה אל שער המחנה הוצבה מכונת ירייה כבדה. שומרים איטלקים וערבים סרקו את שטח המחנה 24 שעות ביממה, סוגרים על כ-2,600 היהודים הכלואים בו, שהיוו את רוב יהודי קירנטיקה. מחשבות הבריחה עלו במוחו של יוסף בעיקר כשהיה רואה את מפקדי

כל יום איימו עלינו שהולכים להרוג אותנו

הזהב הפך לפיתות למאכל, במחנה הריכוז היו טיפוס כינים ומחלות והגרמנים היכו את כל מי שהעז לצאת. היא כבר לא האמינה שאי פעם יהיו לה חיים אחרים • "היו זורקים לנו דרך הגדר לחם יבש עם תולעים" • בגוף ראשון – עדותה המצמררת של דינה בן שמעון ז"ל על הסיוט כילדה קטנה במחנה ג'אדו

דינה בן שמעון ז"ל עם פזית שדה בטקס הדלקת נר זיכרון בעמותת "עמך"

עם ברזלים. היו כמה יהודים שיצאו מהבית והערבים הרגו אותם. יום אחד תקפו גם אותי. הייתי ילדה קטנה והלכתי לבית דודתי שאצלה לימדו שיעורי עברית. ערבי אחד תפס אותי והרים לי את השמלה עד למעלה ואני הרגשתי שאני הולכת למות. דחפתי אותו ורצתי. הערבים רדפו אחריי ובקושי הצלחתי להגיע הביתה.

שלפני מחנה ג'אדו הייתה הפגזה וכולם נכנסו למקלט שדוד שלי בנה מתחת לאדמה ואמא שלי לא רצתה להיכנס. זאת הייתה ממש טראומה. אני זוכרת שחשבתי שכולם שומרים על עצמם, ולמה אמא שלי לא רוצה לשמור על עצמה. התחננתי אליה שהיא תיכנס. באותה תקופה היו מקרים של ערבים שתקפו יהודים. היינו סוגרים את הבתים בלילה

נולדתי בלוב בשנת 1934 לאמי קלימה ז"ל ולאבי אביגדור ז"ל. שמי היה אז טנו זיגדון. גרנו לסירוגין בבנג'י, שם הייתה משפחתה של אמא, ובבארצ'ה הכפר ממנו הגיע אבא. היינו משפחה קטנה, רק אני ואחי אהרון ז"ל שנפטר בשנה האחרונה. אמי חלתה בניזון שרירים לאחר לידתי והייתה נכה והדודות שלי הן אלה שגידלו אותי. אני זוכרת שבתקופה

אוי ואבוי למי שיזוז או ידבר

אני לא יכולה לסבול שמש ואור חזק, האור מפריע לי וגם השמש - ככה זה מאז המחנה. גם זבובים אני לא יכולה לסבול, זה נשאר לי מהמחנה. הזבובים היו עולים עלינו והיו מחלות כמו קדחת והטיפוס. במחנה לא היה אור, היו מוציאים אותנו כמו עיזים לשער ובחזרה. מהיום שבאו לקחת אותנו למחנה אני זוכרת משאיות גדולות ששמו אותנו בהן בצפיפות. לא לקחנו שום דבר איתנו, רק מה שיכולנו לתפוס ביד. לא ידענו לאן לוקחים אותנו, הייתי בת תשע. נסענו למחנה כחמישה ימים. בדרך לשם היינו יושנים בלילה מתחת למשאית מחובקים, כי היה נורא קר. כשהגענו למחנה אני זוכרת שני שערים גדולים מברזל שנפתחו והורידו אותנו לתוך רחבה גדולה. כולם היו מבוהלים נורא, לא הבנו לאן הגענו. אחרי שכולם ירדו סגרו את השער, היו קאפן גרמנים ואיטלקים שהתחילו לצעוק עלינו "חכו, חכו, היום שלכם עוד יבוא. אתם תלכו למשרפות, יהרגו אתכם".

היו ביתנים עם שמיכות אנגליות, שמיכות שחורות וחשוכות ואין אור. בין משפחה למשפחה הפרידה שמיכה וכל הלילה הסתובבו חיילים בין הביתנים, ואוי ואבוי למי שיזוז או ידבר. היינו רעבים, למשפחה אחת היו פיתות, כדי לקנות פיתות אבא שלי היה צריך למכור את הצמידים שלי. גזרו ממני את הצמידים ואני בכיתי נורא. אכלתי מהפיתות האלו. הזהב הפך לפיתות. הייתה לי שמלה אחת במחנה והיה לי נעים איתה. הרגשתי משהו על הגוף שלי. שמלה יפה עם פרחים לבנים ואדומים. שכנה עזרה לי לכבס את השמלה ושמתי אותה לייבוש. מישהו לקח את השמלה. היה בכי ועצב אבל אי אפשר היה להתווכח ולריב, מי שלקח לקח. גם השמלה וגם הצמידים, הפשיטו אותי מכל מה שהיה לי. היה לי שיער יפה לפני שקירחו אותי. כשגילחו את השיער זה היה נורא. כל הילדים בכו. היה לי שיער מתולתל קצר.

כל יום ספגנו איומים

אנחנו היינו במקום הכי קשה במחנה. המפקדה הייתה על ידנו. היו הרבה צריפים. אני לא יודעת מה היה למשפחות אחרות. המחנה היה פחד, אימה, שכל רגע הולך להיות ירי עלינו, להרוג אותנו. כל יום, שלוש פעמים ביום, היו מצליפים בשוט בכל מי

שהיה בחוץ ויוצא לרגע. היו עומדים עם הנשקים ואומרים לנו - "היום אתם הולכים למות, אנחנו נירה בכם כולם, ואתם תמותו". היה גרמני, עם כפכף גדול, עם כובע ונשק, גבוה מאד וחזק. והשני פחות גבוה, וכל בוקר עמדו ואיימו שהיום יהרגו אותנו. היו שם גם גרמנים וגם איטלקים. מאיימים, "עוד יומיים אתם במשרפות, עוד מעט יגיע התור שלכם, עוד יומיים".

לא היו מים, סבון, אנשים חלו בטיפוס. כל המחנה היה טיפוס וכינים. בכי ועצב וחיים מדוכאים. היינו מכווצים בתוך המשפחה. כל בוקר הוציאו את הגברים לחוד ואת הנשים לחוד. לקחו גברים לחפור בורות. הילדים יצאו לרחבה, היו מוציאים אותנו לאסוף אבנים סביב העץ, ואם מישהו לא יכול היה לעשות, היכו אותו בשוט. איש גדול עם מגפיים גבוהים שמצליף בשוט.

היה כל בוקר מסדר. אחרי המסדר חזרנו לצריף, לא היה מה לעשות כל היום. ימים שלמים בתוך הצריף. זה חושך שאני זוכרת. אני לא זוכרת מה היינו עושים בצריף, אני רק זוכרת שאני בין השמיכות, שמה את הראש על אמא, שלא ישמעו אותי, שלא אבכה, כי מי שבוכה, מקבל מכות. על כל תזוזה שהיינו עושים, על כל רעש, היו מגיעים ומרביצים. היו זורקים לנו דרך הגדר לחם יבש עם תולעים ועובש, וכולם רצו לקחת את הלחם, ורבו עליו. לא היו שם שירותים ולא היו מים. לא היה איפה לעשות. אנחנו חיפשנו מקום לעשות צרכים, ואם היו תופסים אותנו, היו לוקחים את הסיר ושופכים על הבנאדם. ערב אחד לא היה לנו מה לשתות, והייתה ברזייה רחוקה בחוץ, אמא אמרה שאלך להביא קצת מים. נתנו לי איזה שהוא כלי, הלכתי בחושך, בפחד, והמשרדים של הגרמנים היו מול הברזייה. כשבאתי לקחת את המים, ראה אותי מהחלון גרמני, ירד עם שוט, וצילף בי מכות, ובעט בי עם נעלי הצבא שלו. שפך את המים. חזרתי בוכה וצועקת לצריף. הוא רדף אחרי עד הפתח, אמא שלי ראתה, פחדה, ואמרה לי "בואי, שבי עלי ואל תבכי עכשיו, כי הוא יחזור. אל תבכי". חסמה לי את הפה, בכיתי בשקט כדי שלא ישמע אותי. לא הבנתי את העניין הזה, למה אנחנו נמצאים שם, למה בחושך, למה אי אפשר לצאת. ילדים בכו. הרגשתי שהחיים הם ככה - מה שיש עכשיו. לא הבנתי שיש אחרי זה. לא הבנתי שיום אחד נצא. הייתי בטוחה שכאן המקום שלנו, ואין עולם אחר. לא הייתה לי

שום תקווה. כל הזמן היה הפחד הזה, מכל דבר צועקים עליך, מרביצים לך. אמא חולה בקושי זה, גם היא קבלה מכות בשוט. תקופה מאד מאד קשה. כל בוקר היו לוקחים את כל הגברים והילדים, להוריד ולהעלות את הדגל של הגרמנים. לקחו את אבא שלי גם. אני לא זוכרת הרבה מאבא במחנה, רק זוכרת שתמיד היה מחזיק אותי חזק. כאילו שמר עלי. היה פיסית מחזיק אותי ביד. חזק. רץ ואני אחריו עם היד שלי תפוסה בו.

המשפחה האחרונה ששחררה

כששחררו אותנו כבר הייתי בת 11. האנגלים שחררו אותנו. הם לא ידעו על המחנה שלנו. כשהגיעו, ראו שלט ועליו כתוב: "מי שיתקרב לפה יקבל טיפוס ומחלות". והאנגלים שעברו וראו את השלט חששו להיכנס. מהשערים ראו ילדים ומשפחות שמטפסים על הגדרות. הביאו אוכל, לחם, והיו זורקים לנו את הלחם מעבר לגדר. הייתה מלחמה על הלחם. לקח זמן עד שנכנסו. כשנכנסו הם ריססו אותנו ב DDT, גילחו אותנו, אותי לא. את אמא שלי כן. אני לא יודעת איך ניצלתי מזה. הוציאו אותנו לשטח הגדול, ריססו את כל המחנה, יחד עם האנשים. שרפו בגדים, הפשיטו את כולנו, גם אותי, ושרפו את הבגדים. ישבנו בשמש ערומים, היה טיפוס וכינים. ישבנו בחוץ כמו כבשים. היה חם. היו אנשים שמתו שם במקום. אמא שלי הייתה הכי חולה, והיא אמרה: "איך אני הצלחתי לחיות עם כל מה שעברנו". מהמשפחה שלה מתו בחורים צעירים. המשפחה של הדוד שלי הייתה איתנו במחנה, אשתו, אחותה והבן שלה. הם נפטרו מטיפוס, ככה ברחוב. החיילים עמדו עם נשק ליד המתים, ולא נתנו לקבור אותם. נשארנו משפחה אחרונה שהשתחררה מהמחנה. שלחו לנו עגלה עם סוסים עם שני אנשים שחורים, ופחדנו. התכנסנו אחד בתוך השני בעגלה, נסענו ככה כל הלילה עד שהגענו לאיזה מקום למבנה ריק. כל הזמן פחדנו שהולכים להרוג אותנו. ישנו שם לילה אחד, אני לא זוכרת איך עברנו משם והגענו חזרה לבנגזי. בבנגזי הכל היה הרוס, הבית היה הרוס, חיפשנו בהריסות חפצים שנוכל להשתמש בהם. חזרנו מהמחנה ללא כלום. לא הייתה לי ילדות, לא חינוך, לא בית ספר, לא חיים.

לזכרה של דינה בן שמעון ז"ל, 1934 - 2023

רומן משנה תודעה

21 שנה חלפו מהוצאתו לאור של הרומן רב-המכר "בנגזי ברגן בלזן" של הסופר יוסי סוכרי. אי אפשר להפריז בחשיבות העצומה של ספר אחד, יפה, מטלטל ומרגש, שתרגם תרומה מכרעת להחדרת שואת יהדות לוב למודעות ההיסטורית והציבורית • השאיפה: לתרגם את הספר לאיטלקית להעלאת התודעה

יוסי סוכרי במועדון צוותא. צילום: שלומית כרמלי

לקראת יום השואה בבית הספר היסודי בצפון תל אביב, סיפרה המורה לתלמידים על מוראות הימים האפלים. הנער יוסי סוכרי, ששמע מסבתו ואימו כיצד נלקחו מבנגזי, לוב, לברגן בלזן. הצביע בעדינות ואמר למורתו "גם אמא שלי הייתה בשואה". המורה, אשר ידעה על מוצא תלמידה, קטעה אותו "יוסי, המזרחיים לא היו בשואה". הנער ניסה למחות אבל הושתק. המורה, מחנכת בישראל, לא הייתה אישה רעה. היא פשוט הייתה בורה. למצער, גם המנהל אליו פנה הנער יוסי הנחוש, ליטף את שיערו ו"אישר" כי דברי המורה שאמרה שיהודי לוב לא חוו את מוראות השואה הינם נכונים. "זה עירער אותי", סיפר סוכרי לימים, "כבר התחלתי לחשוב שאולי אמא וסבתא מדמינות או לפחות מגזימות".

זכה לאהבת הקוראים

אבל הן לא דמינו ולא הגזימו אלא תיארו במדויק את האמת ההיסטורית, זו שהובילה בסופו של דבר ליציאתו לאור של אחד הרומנים המכוננים בספרות העברית. בעקבות קריאתו, אפילו גדולי הצינים, הקנטרנים והמתריסים נאלצו להודות: "סליחה, פשוט לא ידענו". חמישה ספרים כתב הסופר יוסי סוכרי, הבן של מרדכי וונדה סוכרי ז"ל לבית סבן שגדל בפרדס כץ, מעוז לובי אותנטי עד עצם היום הזה. כשהיה בגיל 9 עברה המשפחה לצפון תל אביב האשכנזית למשעי. כיוון שהיה כדורסלן מוכשר חשבו שהנער הבהיר ויפה העיניים יהיה כוכב יום אחד, והוא אכן הגיע לקבוצת מכבי תל אביב ולנבחרת הקדטים של ישראל. אבל ידיו לא רק ידעו לקלוע לסל, גם פניני ספרות יצאו מהן. ספריו, ללא יוצא מן הכלל – "אמיליה ומלח הארץ" (2002); "מקלטור" (2005); "לא תקין רומנטית" (2008); "אמזלג" (2019); לראות את הים (2023) – זכו בדרך כלל לשבחי הביקורת על כתיבה

מקורית, יפה, נועזת ויוצאת דופן. וחשוב אולי יותר מכך, זכו לאהבת הקוראים.

הקודש ותודעתית בבנגזי, צפון איטליה וברגן בלזן. הוא שחזר, בעזרת סיפוריה הכואבים של אימו היקרה, וונדה, את מה שהתרחש בצעירותה. סוכרי שרטט

"לאורך הספר משוכצים אמירות בערבית יהודית-לובית ובאיטלקית, והייתי רוצה לראות את בנגזי ברגן בלזן גם על מדף הספרים האיטלקיים"

חי במציאות מקבילה

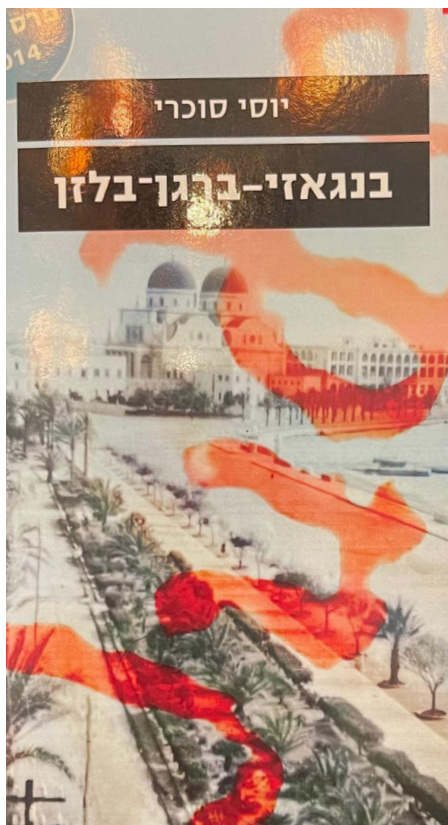
עם זאת, אין ספק שאת ההד הגדול ביותר עורר ספרו של סוכרי "בנגזי ברגן בלזן", הרומן הראשון בעברית ולמעשה בכל שפה ככל שידועה לנו, המציין כעת 12 שנים להוצאתו לאור. הספר כולל את סיפורם העלום למדי, לפחות עד לפני כשני עשורים וחצי, של יהודי לוב בשואה.

דומה שקהילת יהודי לוב בכל העולם צריכה להוקיר תודה לסוכרי (ולמשפחתו) שהקדיש שלוש וחצי שנים מחייו, בהן על פי עדותו הוא חי במציאות מקבילה, פיזית בארץ

בדמינו את דמויות גיבוריו ברומן שתרם תרומה שאין להפריז בחשיבותה בהצבת שואת יהדות לוב בתודעה הישראלית המכחישה/מתעלמת / מדחיקה, ואף משפילה – אם נזכור למשל את דבריו של נחום גולדמן, יו"ר הסוכנות היהודית דאז, שאמר ליהודי לוב "אתם מנסים לתפוס טרמפ" כשהללו ביקשו להצטרף להסכם השילומים עם גרמניה.

סילבנה יפת התואר

חובה לכל ישראלי מתעניין ובוודאי לכל יוצאי לוב לקרוא את "בנגזי ברגן בלזן". ראשית כי הוא ספר מרתק, סוחף,

היכו על חטא

סוכרי חקר את סיפור השואה הלובית במשך שנים של שיחות רבות שניהל עם שורדי שואה, עדים וידענים שביססו את אותנטיות הסיפור. יצירתו, הוא אומר, נכתבה מתוך תחושת אחריות גדולה לשימור זיכרון השואה של יהודי לוב, שהייתה כמעט נעלמת מסיפור השואה המרכזי. במהלך מחקרו, גילה את הדרכים שבהן הקהילה הלובית עברה את מלחמת העולם השנייה ואת זיכרונותיהם הכואבים של אלו שהצליחו לשרוד. סוכרי עצמו, כמו רבים בני הדור השני והשלישי, הרגיש צורך עז לדעת

מטלטל ומרגש. אבל חשוב מכך, הוא משנה תפיסה, מלמד, מעשיר. כיוון שהמלצתנו קיבלה את הציון 'חובה' לא נפרט אלא רק מקצתו. זהו סיפורה של סילבנה יפת התואר המבריקה, המשכילה, החזקה והעצמאית מצד אחד, אך גם פגיעה מאידך, שאינה מייצגת כלל ועיקר את הטיפוס הפולקלוריסטי שעד אז שיוו בספרות העברית לגיבורות היהודיות שנולדו במזרח, לרבות בצפון אפריקה. סילבנה היא בת למשפחת חג' המכובדת והמבוססת מבנג'ז, הנעקרת עם משפחות יהודיות נוספות מעיר החוף הלוהטת, למחנה מעצר הררי באיטליה

"לשמחתי הרבה הרומן שינה את התודעה הקולקטיבית

בישראל. העובדה שהוא נקרא על ידי אנשים רבים

שהתוודעו דרכו לשואת יהודי לוב במרחב הישראלי

והעולמי, המחישו לי שהוא הרבה מעבר לספר שהצליח"

יותר על סיפור משפחתו וקהילתו. 12 שנים לאחר הוצאתו לאור במהדורות שנדפסו בזו אחר זו, מביט סוכרי על יצירתו בסוג של סיפוק מנחם. "לשמחתי הרבה הרומן 'בנג'ז ברגן בלזן' שינה את התודעה הקולקטיבית בישראל באשר לשואה", הוא מדגיש. "העובדה שהוא נקרא על ידי אנשים רבים ועורר הדים עצומים, ושרבים כל כך התוודעו דרכו לשואת יהודי לוב במרחב הישראלי והעולמי, המחישו לי שהוא הרבה מעבר לספר שהצליח. הראיונות הרבים שעשו איתי בעיתונות, ברדיו ובטלוויזיה על כך שזהו הרומן הראשון והחשוב שנכתב על הנושא, גרמו לאנשים מקבוצות שונות להכות על חטא שהם לא ידעו על מה שאירע ליהודי לוב במלחמת העולם השנייה אשר חוו את השואה באופן מאזורי במחנות ריכוז באפריקה ובאירופה. הספר זכה בפרסים חשובים מאוד כמו פרס ברנר לספרות עברית, פרס ראש הממשלה ופרס המכון הישראלי בווינגטון, ואלה תרמו תרומה חשובה מאין כמוה להכרה בשואה של יהדות לוב".

שליח של הקהילה

סוכרי מוסיף כי לא פחות מכך תרמו לסוגיה הזו שני דברים בעלי חשיבות עליונה - העובדה שהספר נכנס למערכת החינוך בישראל ונלמד לבחינות הבגרות ובכך הוא נחשף לדורות חדשים של צעירים. והעובדה שהוא יצא גם

ומשם למחנה המוות בברגן בלזן המושלגת בלבן ומושחרת בדם. הספר מתאר את תלאותיהם של יהודים ממוצא לובי במהלך מלחמת העולם השנייה, את הגירוש ממולדתם, את הסבל הנורא ואת הגורל המר של חלקם במחנה הריכוז הידוע לשמצה. הסיפור של סילבנה היפה לא רק חושף את הרדיפה וההתעללות, אלא גם את היכולת להחזיק בחיים, לשמור על תקווה ולחפש אחר משמעות - גם אחרי שעברו את אחד האתגרים הקשים ביותר בהיסטוריה האנושית.

יונדה, אימו של יוסי סוכרי

בשפה האנגלית וקוראים לא-יהודים רבים מאוד קראו אותו. הוא גם גאה בכך ואף מציין ש"גולת הכותרת היא המחזת הספר להצגה בתאטרון לה מאמא החשוב מאוד בברודווי מנהטן, ניו יורק". סוכרי הוא בן נאמן לקהילה הלובית. אוהב את ניגוניה, מסורתיה וטעמיה. "במהלך הכתיבה ידעתי שאני עושה מעשה חשוב מאוד אבל תמיד ראיתי את עצמי רק כשליח לקהילה המפוארת שלנו", הוא אומר. "קהילה שתמיד נתנה לי את התחושה שאני יכול להגיע להישגים גדולים. לא מעט בזכות כך הפכתי לסופר מוכר ולמרצה באוניברסיטה. תודתי תהיה תמיד לערכים שמשפחתי הלובית ואנשי הקהילה המבוגרים הטמיעו בי".

האם יש עוד דבר שקשור ל"בנג'ז ברגן בלזן" שטרם הספקת?

"יש דבר אחד שעדיין חסר לי בקשר לספר, שטרם הספקתי לתרגמו לאיטלקית שהיא כידוע שפתה של המולדת השנייה שלנו ושעדיין חיים בה רבים מיוצאי לוב. לאורך הרומן משובצים אמירות בערבית יהודית-לובית ובאיטלקית, והייתי רוצה לראות את בנג'ז ברגן בלזן גם על מדף הספרים האיטלקי".

מפעל חיים של איש אחד

אבי משה (מושי) מגידש ז"ל, שבנה דגם מדויק של מחנה ג'אדו, היה מראשונים שהביאו להכרה בשואת יהודי לוב. רק ברגעי חייו האחרונים הוא סיפר לי על החוויות הנוראיות שעברו עליו. אני מביא את דבריו המצמררים, כולל קישור לעדותו המצולמת

בנה מקרטון ופלסטלינה

בשנת 1988 בהיותו בפנסיה, אבי הקדיש את כל זמנו לבניית דגם של מחנה ג'אדו. במחסן ישן בחצר שלנו, שהיה פעם לול תרנגולות, הוא התחיל ליצור דגם מדויק של המחנה כפי שזכר אותו. לא היו לו שום אמצעים וגם לא רקע באמנות, אבל כל מה שיצר היה אותנטי. מקרטונים, דבק ופלסטלינה הוא בנה את הביתנים של המחנה, אותם איכלס בדמויות שהוא יצר מפלסטלינה. זה היה בעצם התיעוד הויזואלי היחיד והראשון באותה תקופה.

לאט לאט התחילו להגיע אנשים לראות את הדגם במושב שלנו, אלישמע שבשרון. בני משפחה וחברי המושב, שרובו ככולו מורכב מיהודי לוב, שמחו שיש להם ייצוג. בהמשך הגיעו עוד ועוד אנשים כדי לראות את הדגם הייחודי. הגיעו תלמידי בתי ספר מהאזור וממסגרות חינוכיות אחרות ומהר מאוד הגיעו גם מבקרים מיצאי העדה וגם מעדות אחרות מכל הארץ. כיום נמצא העתק של הדגם במוזיאון במרכז למורשת יהדות לוב באור יהודה.

את תחילת ההכרה ביהדות לוב כניצולי שואה אפשר לזקוף לזכותו של איש אחד, אדם מיוחד שבעשר אצבעותיו בנה את הדגם של מחנה הריכוז ג'אדו כפי שחווה אותו, ממש אחד לאחד. זהו אבי משה מגידש ז"ל שנקרא בפי כל מושי. בשבילו זה היה מפעל חיים, לגרום לכך שיכירו בשואת יהודי לוב, קודם בארץ ואחר כך בעולם. אבי, משה מגידש ז"ל, נולד בשנת 1926 ונפטר בשנות 2014 בגיל 88.

יש באמתחתי שעות רבות של שיחות עם אבא, בהן הוא סיפר מה עבר עליו שם ואני רשמתי את דבריו, מילה במילה. היה לי ברור שאלה דברים שצריכים להישמר ולהישמע. את הסיפור הנורא מכל, הוא שמר שנים ארוכות בליבו ואותו הוא סיפר לי כשהיה כבר על ערש דווי. הוא כתוב בסיפור העדות שלו שתקראו בהמשך. אני הזדעזעתי והצטמררתי. מדובר במה שהוא חווה כנער במסע למחנה ג'אדו, האובדן הנורא והפחדים הנוראים במחנה מהלא נודע. הם כבר ידעו על מחנות ההשמדה באירופה – ועכשיו הם חוו את זה על בשרם. אלה דברים שליוו אותו כל חייו ולקראת סיומם הוא העביר אותם אליי.

ומבקרים רבים מתפעלים ממנו. הדגם המקורי נמצא עדיין במושב באותו לול תרנגולות, מעלה אבק ובהמתנה, אולי לגורם כלשהו שימצא עבורו את המקום הראוי לצורך חשיפתו לציבור הרחב. המוטיבציה של אבא הייתה מאוד גבוהה. בעדותו המצולמת הוא מספר כמה כאב לו על כך שאף אחד לא הכיר בהתחלה בשואה של יהודי לוב, כאילו מחקו אותם מההיסטוריה. "אף אחד לא רצה לשמוע עלינו וזה כרסם בי. לכן החלטתי לבנות את המחנה", הוא הסביר.

אני מזכיר כי הלך הרוח באותה תקופה היה התעלמות מוחלטת ואף גרוע מכך. נחום גולדמן, יו"ר הסוכנות דאז יצא עם המשפט המזעזע ואמר, "אל תתפסו טרמפ על השואה" ואכן עברו שנים עד שחלק מיהודי לוב זכו לקבל שילומים מגרמניה, זאת אחרי תהליך שלווה בקשיים רבים. רק בשנת 2010 בעקבות פסק דין הוכרו יהודי לוב ששהו גם הם במחנות ההשמדה, כניצולי שואה וכזכאים לגמלה לפי חוק נכי רדיפות הנאצים. אני מביא כאן את עדותו במלואה.

עדותו של אבי משה מגידש ז"ל

וחמישה לילות כשאישי צבא חמור סבר, ישב עם נשקו בפתחה של המשאית. עם הגיענו לשער המחנה, חשכו עינינו למראה שלט שממנו זעקו המילים "מחנה ריכוז ג'אדו". אנו שידענו על המתחולל באירופה, התמלאנו חשש לבאות, תחושה שהגענו לגיהנום. הוכנסנו לאולם B כ-350 נפשות. לכל משפחה הוקצו מטרים ספורים בצמצום. מה שהפריד בנינו לבין המשפחות השכנות היו סדינים ושמיכות. לא היו מספיק מיטות, לכן אנחנו הצעירים נאלצנו לישון על הרצפה הקפואה. מדי יום סיפקו לנו 100 גרם לחם מעופש

הבריא והמתוק פריג'ה, תינוק בן חצי שנה, נפטר בידי אימי הדואבת ממכת שמש. כשביקשנו לקבור אותו באג'דביה, הקצין האיטלקי השיב בשלילה, משום שחייבים להגיע בזמן שנקבע מראש. במהלך כל אותו יום, עד שעת לילה מאוחרת, אחי המת, עבר מיד ליד בין יושבי המשאית הצפופה, דבר שהחריד וזעזע את נפשי. לנוכח המצב המאמלל, ביקשתי לעבור לנגרר של המשאית. ישבתי בין פריטי המטען עד הגיענו ליישוב סרת', שם נקבר אחינו בשעת לילה מאוחרת. המסע הנוראי נמשך, שישה ימים

לאחר שהצבא הגרמני כבש את חבל קירנאיקה מידי הבריטים, בשנת 1942. אנו תושבי החבל, נחשדנו כמשתפי פעולה עם הבריטים. יום אחד, הגיעו נציגי הצבא האיטלקי למקום מגורינו ב"בדה ליטוריה", העמיסו אותנו על משאיות בצפיפות איומה כבהמות, ללא כיסוי מעל ראשינו, כששמש המדבר עושה בנו שמות. כל טלטול של הרכב זעזע לנו את העצמות ובלילה, קור מדברי מקפיא. התעלפויות, הקאות וצורך לשירותים שלא תמיד התאפשר, עקב הדחיפות להגיע בזמן. לקראת הגיענו לעיר "אג'דביה", אחי

עם ירוקת ובתוך הלחם מצאנו לזוועתנו אבנים וזנבות עכברים. בנוסף, קיבלנו מנה שבועית משפחתית זעומה, שהכילה שמן, אורז, סוכר ותה. סגן מפקד המחנה היה אכזרי בטירוף. מדי ערב שבת הוא עבר בין הביתנים, העליב וקילל את כולם, גידף את השבת, את הדת היהודית. פעם הנבל שפך סירי לילה אל תוך הסירים של תבשיל לשבת. כל מי שהתקרב לגדר חוסל בירות.

אנחנו הגברים במחנה, הושפלנו עד עפר. ביצענו עבודות כפייה נוראיות, שכל אחת מהן עבודת פרך לשמה. עקב תנאי רעב צפיפות והיגיינה איומים, פרצה מחלת טיפוס הכינים הבטן והבהרות שהפילה חללים רבים. אני

בן ה-16 ועוד ארבעה, גויסנו לחפור קברים ולקבור את המתים. עבורי זו הייתה חוויה מצמררת, גם מפני החשש להידבק במחלה הנוראית. מתוך 2600 שוכני המחנה, קברנו 562 נפשות בתקופה של פחות משנה, מאפריל 1942, עד מרץ 1943. בין הנספים היו דודי, יוסף יונה ובנו, ניסים יונה, ולחזכרכם גם את אחי התינוק "פריג'ה", שאיבדנו במסע האיום ל'אדו. באחד מימי דצמבר 1942,

כשהבריטים החלו לכבוש את אל עלמיין על גבול מצריים, בדרך ללוב, הגרמנים החלו לחשוש, עברנו סיוט בלתי נשכח. מפקד המחנה ריכוז את כולנו הגברים ברחבת הדגל. מולנו ניצבו חיילים עם

נשק ומכונות ירייה שכוונו לעברינו. חשבנו שהגיע הסוף. משנודע למפקד המחנה כי הרב שלנו לא נמצא בין הנוכחים, הוא נכנס לבית הכנסת ומשך אותו בזקנו לרחבה, דבר שעורר בנו זעזוע עמוק. במשך שלוש שעות מורטות עצבים, ציפינו בחרדה למותנו עד לבסוף הגיעה הוראת הביטול. "גויירו" מפקד המחנה הרשע, התאכזב קשות מהוראת הביטול, והשתולל מזעם ואנחנו נשמנו לרווחה בידענו, כי חיינו ניצלו. בינואר 1943 שוחרר המחנה ע"י הבריטים, אך עקב הצורך למגר ולמנוע הפצת מחלות מחוץ למחנה, התעכבו שם עד מרץ 1943. כשהשתחררנו, כבר לא היה לאן לחזור. היה עלינו למצוא קורת גג חדשה.

משה וזולה מגידש ז"ל עם בנם הצעיר אהרון

שבט מושי

המשפחה שלנו היא הניצחון שלנו

(סבתי ססייה גם גרה איתנו), אמי זולה השקיעה רבות בחינוך שלנו ויחד עם אבא בנו לנו קן חם ואוהב ועד היום אנחנו האחים והאחיות קרובים מאוד, נפגשים הרבה, עוזרים ותומכים אחד בשני ואני גאה להיות חלק מ"שבט מושי", שבט גדול ומבורך שהקשרים בו חמים מאוד. בערוב ימיו של של אבא חוויו טרגדיה משפחתית נוראה, אחי הצעיר ראובן נהרג בתאונת עבודה. זה שבר את כולנו ובעיקר את אבא, מזה הוא כבר לא יכול היה להתאושש.

קצר לאחר הגיעם לטריפולי, נולדתי אני, בנם הבכור אהרון ובתאריך 11.11.49 עלינו לארץ על האוניה "גלילה". עם הגיענו לנמל חיפה, הועברנו למחנה המעבר שער העלייה (סאנט לוקס) שבחיפה, משם למעברת האוהלים בבית ליד. לאחר מעברי מגורים במקומות שונים הגענו למושב אלישמע שבשרון, שם נולדו גם אחי ואחיותי קובי, רחל, סופי, מזל, לאה, רותי, ברוריה שנפטרה בגיל שנה ראובן ודודי. בתחילה גרנו בפחונים, אחר כך עברנו לבית קטן. למרות הצפיפות שהייתה גדולה,

הורי, משה וזולה ז"ל, היכירו בעת שהיו במחנה הריכוז ג'אדו. אבי נולד ביישוב שנקרא "בדה ליטוריה" ואימי נולדה בעיר "ברצ'ה", שתיהן ערים השייכות לחבל קירנאיקה בלוב שבירתו בנגאזי. לאחר שחרורם מהמחנה בשנת 1943, התחזק הקשר ביניהם ובשנת 1948, נישאו והתגוררו בבנגאזי. עקב הפרעות שהתחוללו נגד היהודים בשנת 1945 שהוסיפו לסבלם, החליטו לעלות לארץ ישראל. כדי לעלות לארץ היה עליהם לנסוע לעיר הנמל "טריפולי" וכך בשיירת משאיות, עשו דרכם לטריפולי, כשאימי בחודש התשיעי להריגה. זמן

הייתי בג'אדו

ענבר, נכדתו של מגידש ראתה כילדה איך סבה מקים את דגם מחנה ג'אדו על כל פרטיו כפי שזכר אותו

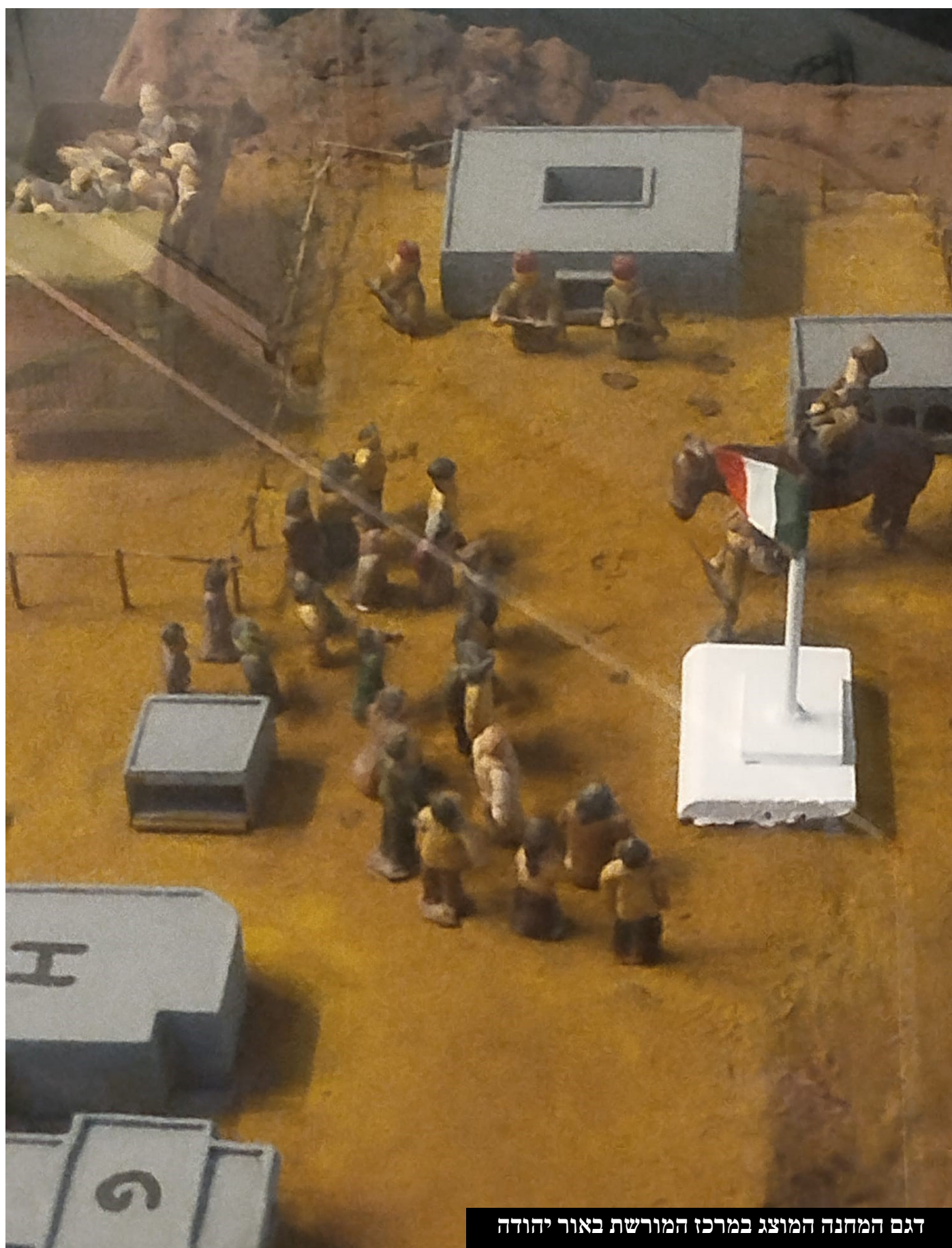
הייתי בג'אדו. וכך גם כל המשפחה שלי, הדודים והדודות שלי ובני הדודים. כולנו ראינו את מחנה הריכוז נבנה מול עינינו, צפינו בקירות המוקמים, ראינו את הביתנים מתחברים. רחבת הדגל ומולה מכוונות הירייה, והגדר שהקיפה את הגיהנום באמצע המדבר. **סבא שלי משה מגידש** לא היה מהשותקים. נהפוך הוא, הוא היה פעיל חברתי ופוליטי והיה לוחם צדק במהותו. משימת חייו הייתה לספר את שואת יהודי לוב לצעוק את המושק, עד שהצדק יעשה ושואת יהודי לוב תגיע להכרה. את כל מרצו וכשרונו הרב הוא השקיע ועבד ימים כלילות כדי ליצור דגמים מוקטנים שימחישו פיזית את

הזוועות שעברו הוא ומשפחתו. הוא היה אוסף קרטונים, גוזר ומדביק בעבודת נמלים. יוצר דמויות מפלסטלינה ומורח אותן בדבק פלסטיק לבן, שיתקשו ויחזיקו מעמד ועומל קדחתנות על מנת שהכול יהיה מדויק. אנחנו היינו שם במשך שנתיים וראינו את הכול קורס עור וגידים, הזיכרונות כמו הדגמים. כשנשאל למה הוא עושה זאת, ענה: "שלא יקרה לכם מה שקרה לנו". בשנת 1988 נפתחה התערוכה "מגלות לחירות" ובה הציג סבא את הדגם שיצר של מחנה ג'אדו יחד עם דגמים נוספים, ביניהם דגם של האונייה "גלילה" בה עלו לארץ, דגמים המספרים את סיפורה

של העדה הלובית. התערוכה זכתה לסיקור תקשורתי וסבי הוזמן להציג את הדגמים בתערוכה באיטליה. הוא ניצל את הבמה לפעול למען הכרה בשואת יהודי לוב. כך הוא ועוד שורדים ופעילים חברתיים הביאו בעבודה קשה ובאיחור רב להכרה של הממסד בניצולים מיהדות לוב. העתק דגם של המחנה מוצג באופן קבוע במרכז למורשת יהדות לוב באור יהודה. העתק נוסף נמצא ב"יד ושם" (אינו מוצג בקביעות) והדגם המקורי נמצא עדיין באותו מחסן שהיה פעם לול תרנגולות במושב אלישמע, ממתין מאובק שמישהו ימצא לו מקום תצוגה קבוע.

משה מגידש ז"ל עם דגם האונייה "גלילה" בה עלו ארצה

דגם המחנה המוצג במרכז המורשת באור יהודה

לא יודעת איך שרדתי

בטקס הזיכרון ליום השואה והגבורה שנערך השנה בבית ויצו נתניה סיפרה לאה רוקח את סיפורה של אימה שורדת השואה מהונגריה, אירנה פרומה פיישר ז"ל, שנלקחה עם משפחתה למחנה הארור אושוויץ. לאה תבדל"א היא רעייתו של משה רוקח, המחנך ומשמר המסורת הלובית

טקס זיכרון יום השואה והגבורה שנערך בויצו נתניה

להתחמם בכפור המקפיא. ותמיד הייתה נזכרת כמה חברות איבדה שם. ותמיד תמיד הייתה מנענעת בראשה ואומרת: "איך בן אדם חזר משם שפוי איך"? אך לקב"ה היו תוכניות אחרות עבורה. היא לא תשכח איך בבוקר אחד השתרר שקט והמחנה התרוקן מחיילי הגסטאפו. שעות לאחר מכן הגיעו החיילים הרוסים שלא הבינו ולא האמינו למראה עיניהם ובכלל לא האמינו שהם עומדים מול בני אנוש. "שקלתי 27 קילו כשהשתחררנו" אימי תמיד הייתה אומרת, הייתי "עור ועצמות". לאחר המלחמה הם חזרו הביתה להונגריה, חזרה שנמשכה שבועות בכיכרות, ברכבות ובמשאיות. "שם לשמחתי פגשתי אח אחד שלי שניצל גם הוא", הייתה מספרת בשמחה. מאוחר יותר יתברר לה שמלבד הוריה, גם שלושה אחים שלה נורו ונהרגו. יהי זכרם ברוך. אימי הספיקה להתחתן עם אברהם אבי שאיבד גם הוא את אשתו ובתו בשואה, לעלות לארץ, להתיישב במושב גיאח ליד אשקלון ושם אחרי תשע שנים ילדה אותי, בתה היחידה. ב-ד' בטבת 1954 נכנס אבי מהעבודה הביתה והתלונן על כאבי ראש חזקים. "לא הספקתי להגיש לו כוס מים או כסא לשבת עליו והוא קרס, התמוטט ומת." - כך אימי הייתה מספרת, "ושב מצאתי עצמי לבד עם תינוקת בת 3 חודשים."

שלא תסתבך בכפות הרגליים ותגרום לנפילה. והן, לא זיהו את עצמן כי כולן נראו "אותו דבר". כל בוקר מוקדם ובכל מזג אויר יצאו מהבית לרחבה ועמדו בשלשות. ד"ר מנגלה, ימח שמו וזכרו, היה עובר ביניהן ומצביע על מי שכוחה כבר תש ופוקד עליה לעזוב את השלשות. גם אימי קיבלה פעמים הוראה לעזוב את חברותיה וכשהצורך התרחק הן החזירו אותה אל השורות. הן עזרו לה לצבוט את לחייה כדי שתהיינה וורודות והיא תיראה חיונית לעיני מנגלה. וכך במשך שנה שלמה, כשחלק מהימים הן הלכו בבוקר מרחק רב למפעל לייצור פצצות ונאלצו לעזור ב"מאמץ המלחמתי" ובערב חזרו את אותו מרחק רב למחנה.

"נכנסתם דרך השער, תצאו דרך עשן הארובות", זה המשפט שהדהד 76 שנים באוזני אימי אירנה פרומה פיישר (לבית משפחת רובין גרוס). ואלה המילים ששמעה יותר מפעם אחת מהכפריים הפולנים הסובבים את מחנה ההשמדה אושוויץ. הם, שהתכוונו לכל מילה - בוודאי כבר לא בין החיים ואילו אימי ז"ל נפטרה לפני חמש שנים (שבועיים לפני שמלאו לה 103). אימי הייתה בת 27 כשנכנסה בשערי המחנה כשהיא שלובת זרועות בידי הוריה. עד יום מותה היא הרגישה את ידו הלופפת של הקצין הנאצי שהטיח אותה אל הקרקע הארוכה ההיא ואת הוריה שנגררו לצד האחר. ואיך הגניבה מבט לעבר אימה שסובבה את ראשה כאילו אומרת "שמרי על עצמך בתי",

"אימי שנראתה תשושה קיבלה הוראה ממנגלה ימח שמו לעזוב את חברותיה וכשהצורך התרחק הן החזירו אותה אל השורות ועזרו לה לצבוט את לחייה כדי שתהיינה וורודות והיא תיראה חיונית לעיני הצורך ובכך תינצל"

הן ירדו במשקל ואיבדו צלם אנוש, כי מה היה מזונן? חצי פרוסת לחם עם מעט ריבה ומים במסורה, מרק דלוח של קליפות תפוחי אדמה ובדרך כלל לא זה ולא זה. והשינה? ישנו יחד תשע בנות על דרגש אחד צמודות צמודות על מנת

וכאן התחיל הגיהנום. עוד באותו ערב גילחו לכולן את הראש והלבישו אותן ב"כותנות פסים". האחת עם כותנות קצרה שהייתה צריכה להיזהר שלא להתכופף שמא תגלה טפח והאחרת עם כותנות ארוכה שהייתה צריכה להיזהר

אימי עברה לנתניה בשנת 1957 והתגוררה בשיכון ותיקים. בשש וחצי השנים האחרונות היא עברה לגור אצלי ואצל משה בעלי וטיפלנו בה ללא מטפל זר. וכך היא הייתה אומרת: "זכיתי לנכדים ולנינים, כן ירבו, ואני הניצחון על הפולנים ובוודאי על הגרמנים

הנאצים". מידי שנה בערב יום הזיכרון לשואה היו מגיעים חברים של הנינים והיא הייתה מספרת להם את הסיפור שלה. אימי הייתה צלולה עד הרגע האחרון, הייתה מתפללת כל בוקר, קוראת תהילים, מעיינת בעיתון, צופה בטלוויזיה ופה

ושם גם אוכלת ושותה. "הרגליים מעט כבדות" הייתה אומרת "אבל זכיתי בחיים מלאים וטובים". בט"ז בשבט 2020, שבועיים לפני יום הולדתה ה-103 היא החזירה נשמתה לבורא. יהי זכרה ברוך!

מאת: עלמה בן דוד

זיכרון מרגש בסלון

אילנה פלח ריגשה את הנוכחים במרכז מורשת לוב בסיפורה האישי וגם פעיל הציבור, שמעון דורון, סיפר על היומן שכתב אביו, יוסף דעדוש ז"ל, במחנה הריכוז בג'אדו

כמיטב המסורת נערך לקראת יום השואה מפגש "זכרון בסלון" במרכז מורשת יהדות לוב באור יהודה. בארוע השתתפו מעל 60 איש בהנחייתה של תקווה יולזרי. אילנה פלח הדהימה את הנוכחים בסיפור עדותה האישי מימי השואה. עוד הפתעה מרגשת ציפתה לנוכחים

כשפעיל הציבור שמעון דורון, הגיע והציג את היומן הגנוז של אביו יוסף דעדוש ז"ל, שכתב יומן אישי על ימיו במחנה הריכוז ג'אדו שבלוב. מה שהפך אחר כך לרב מכר שנכתב על ידי הסופר שלמה אברמוביץ ולסרט שהוקרן בתאגיד השידור הישראלי בערב יום השואה.

יו"ר הארגון רפאל חיון, וממלא מקום ראש העיר, עופר בוזי בירכו ונשאו דברים. התלמידות לפיתוח קול בקונסרבטוריון אור יהודה, עם היוצרת ניצן גולן, ליוו את הערב בשירה. המשתתפים גם זכו לסיור מרגש במוזיאון וסיימו את הערב בשירת התקווה.

אילנה פלח בטקס "זיכרון בסלון" שנערך במרכז המורשת ליהדות לוב

עדות מאוחרת

ידעתי שסבתא שלי לידיה, נחשבת ניצולת שואה וזהו. גם ההורים מעולם לא סיפרו מה בדיוק קרה שם. השנה פתאום אבא והדודים נפתחו לספר לנו בפעם הראשונה את סיפור המשפחה המרתק

סבתא לידיה. בבית לא דיברו על השואה.

סבתא שלי, לידיה, הייתה "ניצולת שואה". אף פעם לא דיברתי עם סבתא על השואה. ידעתי שהיא נחשבת ניצולת שואה וזהו. הרי במחנה ריכוז היא לא הייתה, אז גם כוח הדמיון לא עבד שעות נוספות. גם ההורים מעולם לא סיפרו מה בדיוק קרה שם. השנה פתאום אבא והדודים נפתחו לספר. מה קרה להם? לא יודע. לא שאלתי, שתייתי בצמא את דבריהם.

סבא רבא משה ומשפחתו גרו בעיר סִירֶת (בערבית: سرت), עיר חוף השוכנת לים התיכון בדרומו של מפרץ סידרה. ביתם היה ממוקם על חופו של ים. סבתא לידיה הייתה נוהגת לספר שכמעט בכל יום הייתה יורדת לרחוץ בים. אביה (סבא רבא משה) עסק במסחר, ועבודה בסוכנות היהודית בהכנת רשימות יהודים לקראת עלייה לארץ ישראל. משפחתם נחשבה כמשפחה אמידה יחסית לימים ההם ולסביבה בה חיו.

אולם לא כל חייהם היו סוגים בשושנים. סבא רבא משה וסבתא רבא משה התחתנו כאשר משה הייתה בגיל 12. כך מקובל היה בימים ההם. בגיל 14 כבר נולד לה בנה הראשון. בסך הכל נולדו להם 16 ילדים. חלקם נפטרו בגיל צעיר ממחלות ואסונות שונים (כמו דוד קלימו שנפטר בגיל 16 ותמונתו הייתה תלויה בקיר ביתה של סבתא לידיה, אחותו). סבתא לידיה נולדה להוריה משה ומיסה ב-31 לדצמבר 1927. באוקטובר 1922 מונה כראש ממשלת איטליה הדיקטטור בניטו מוסוליני "מ"ש. בתוך שנים אחדות לאחר תלאות פוליטיות, ותוך כדי ניצול הכאוס השלטוני והאלימות ברחובות הוא הפך לשליט יחיד. בתחילת שנות ה-30 במאה הקודמת רצה מוסוליני לחדש את ימי אימפריית רומא, וכך כשלב א' יצא למלחמה וכבש את לוב ואת אתיופיה. באתיופיה ספגו האיטלקים אבדות קשות מאוד. סבתא הייתה מרבה לספר על ימי ילדותה בזמן "מלחמת היגוס" (כך כונתה באמהרית המלחמה הארוכה לכיבוש אתיופיה). רק כעבור שנים הבנו למה כונתה בשם זה.

לחלוטין (עד סוף ימיו). הדוד פאלי לא מצא כלה מתאימה עקב הליקוי הקשה, ולימים שודכה לו רווקה מבוגרת, הדודה כלימה ז"ל, אשר עקב גילה, כנראה, גם לא הביאה ילדים לעולם, וכך שניהם נשארו חשוכי ילדים עד יומם האחרון. דוד פאלי ודודה קלימה קבורים במושב אחיסמך.

במלחמת העולם השנייה הפציצו הגרמנים את העיר סִירֶת בה גרה סבתא ומשפחתה. על מנת להינצל הם ברחו מערבה לעיר מִסְרָאָתָה (בערבית: مصراتة), גם היא עיר חוף במפרץ סידרה. בהגיעם לשם גילו כי הערבים עשו שפטים ביהודי המקום. יחד עם פליטים נוספים שהגיעו לעיר, הם נאספו על ידי המשטרה האיטלקית לתוך תחנת המשטרה, שם נשמרו עד יעבור זעם. משם המשיכו מערבה אל העיר אל-כומס (בערבית: أَلْخَمْس), גם היא עיר

בשנות השלושים המאוחרות כרת מוסוליני ברית אסטרטגית עם היטלר "מ"ש. כחלק מתוכנית הפתרון הסופי הוקם מחנה הריכוז והעבודה ג'אדו במרכז לוב. שם החלו לרכז את היהודים. אחד מניצולי המחנה, שלמה לביא, היה חבר של סבא וסבתא בארץ ישראל, גר לידם במושב אחיסמך ושם נקבר. בחסות ובתמיכת השלטון הפאשיסטי האיטלקי פרעו גם הערבים ביהודים ללא רחם בתקופה זו. בשנים אלו החל הצבא האיטלקי לגייס נערים על מנת לשלוח אותם לחזיתות השונות כולל באירופה. הגיוס כלל נערים נבחרים, ביניהם גם יהודים. דוד רפאל (פאלי), אח של סבתא, היה חסון ונאה. מהר מאוד הוא נקרא לשירות הצבאי, אך החליט לערוק בכל דרך. על מנת לעשות זאת הוא זרק לעיניו חופן פלפל חריף טחון, ועיניו התעוורו כמעט

השוכנת לחוף הים. עם זאת, בראותם כי ערי החוף מופצצות על ידי הגרמנים, גמלה החלטה בליבם להיכנס דרומה אל פנים הארץ. בשלב זה, דוד ג'ינו, אח של

החשש מהערבים שפרעו ביהודים בערים ובעיירות השונות, חיו סבתא ומשפחתה, במשך זמן רב, על גבעות טרשים, הרחק ממקום אדם ויישוב.

לחזור. לאחר חודשים ארוכים בגבעות הטרשים, המשיכו לנדוד לכיוון העיירה מסלאטה (בערבית: مسلاطة). בעיירה זו היה חי סבא של סבא מרדכי (לימים בעלה של סבתא לידיה), רבי יוסף מנחם זי"ע"א, שהיה רב ושוחט העיירה. גם שם לא מצאו מנוח, ונדדו דרומה יותר אל הכפר טרהונה (בערבית: ترهونة). שם בכפר עבדה סבתא בגיהוץ מדי החיילים האיטלקים. עם תום המלחמה בהיותה בת 18, הכירה סבתא את סבא מרדכי. סבא עסק בסנדלרות. הם התחתנו ונולדו להם שני ילדים בלוב: דוד בכור ז"ל, ויבדל"א דוד הרצל. עם קום המדינה עלו סבא וסבתא וילדיהם לארץ ישראל.

סבא רבא משה וסבתא רבא מיסה התחתנו כאשר מיסה הייתה בגיל 12. כך מקובל היה בימים ההם. בגיל 14 כבר נולד לה בנה הראשון. בסך הכל נולדו להם 16 ילדים

סבתא, עזב אותם והמשיך לעיר בנגאזי (בערבית: بنغازي). שם התחתן ועלה לארץ ישראל לפני כולם. בנדודיהם, נדודים שנמשכו שלוש שנים תמימות עד לסיום המלחמה, ועקב

סבתא הייתה אז כבת 15 ותפקידה היה להגיע אל הבור ולהביא משם מים. מספר פעמים ביום הייתה יוצאת לבדה לבור המים, עם שני דליים על שכמה, תוך כדי פחד נורא להתגלות ולעולם לא

מאת: רפי סער, ראש עיריית כפר סבא

עדות חיה להיסטוריה הכואבת

אביו של ראש עיריית כפר סבא, רפי סער, חיים סעדון ז"ל, היה גם הוא מניצולי מחנה הריכוז ג'אדו. סיפורו של סעדון ז"ל הוא חלק מהיסטוריה רחבה של יהודי לוב, אשר תרמו רבות לתרבות ולחברה

לכבוד המגזין המיוחד שיוצא לזכר שואת יהדות לוב, אני רוצה לשתף את סיפורו המרגש של אבי, חיים סעדון ז"ל, אדם שנושא עמו עדות חיה להיסטוריה הכואבת והמורכבת של יהודי לוב בתקופת מלחמת העולם השנייה. חיים סעדון נולד בשנת 1941 בעיר בנגאזי, לוב. בנגאזי, אחת הערים המרכזיות בלוב, הייתה בית לקהילה יהודית משגשגת במשך מאות שנים, עד שנפגעה קשות בתקופת השלטון האיטלקי והכיבוש הנאצי. הוא היה אחד מתוך שבעה אחים ואחיות. באותם ימים, אביו היה סוחר משקאות בלוב, וניהל עסק משפחתי לצד גידול משפחה גדולה. עם התקדמות המלחמה והכיבוש הגרמני, נאלצה המשפחה לעזוב את ביתם ולהישלח למחנה הריכוז ג'אדו. ג'אדו היה מחנה ריכוז שהוקם על ידי הנאצים בשטח לוב, בו נכלאו אלפי יהודים בתנאים קשים מנשוא. היהודים במחנה נאלצו להתמודד עם רעב כבד, מחלות והתעללויות. חלקם ניסו להסתיר את זהותם בדרכים שונות, כולל התחזות לפועלים מקומיים או הימנעות מחשיפת יהדותם בפני החיילים הגרמנים.

היו גם מקרים בהם יהודים הצליחו להימלט בעזרת שבטים מקומיים או התחבאו במקומות מסתור מאולתרים. אחרים ניסו לשרוד באמצעות סחר חליפין בשאריות מזון, או מצאו דרכים להתחמם בלילות המדבר הקפואים בעזרת בדים קרועים ואבנים חמות. אביו של חיים סעדון, רפאל ז"ל, יחד עם משפחתו, עברו את זוועות המחנה, וחרף גילו הצעיר, הוא חווה את המציאות הקשה של מחנה ריכוז בצפון אפריקה. חשוב לציין כי חיים סעדון (ששי) ז"ל, כמו גם בני משפחתו, הוכרו באופן רשמי כניצולי שואה. לאחר שחרור המחנה מהנאצים, המשפחה נאלצה לשקם את חייה מחדש. בשנת 1949 עלתה המשפחה לישראל והתיישבה במושב אלישמע שבשרון. כשנתיים לאחר העלייה, נפטר אביו של חיים, רפאל ז"ל, והמשפחה נאלצה להתמודד עם קשיים כלכליים וחברתיים רבים.

לאחר פטירת אביו, עבר חיים לפנימיית נעורים שם שהה עד גיל 14. בגיל 14 חזר למושב, שם הקדיש את זמנו לטיפול במשק ולמטלות הבית, כדי לסייע בפרנסת המשפחה.

סיפורו של חיים סעדון ז"ל הוא חלק מהיסטוריה רחבה של יהודי לוב, אשר תרמו רבות לתרבות ולחברה, אך גם עברו רדיפות קשות. שימור הסיפורים האישיים הללו הוא חיוני להבנת עברנו והעברתם לדורות הבאים.

נדודים במדבר

עדות מפי טוני דמס למשפחת רקאח ילידת 1937 על גירוש המשפחה מטריפולי לגאבס על גבול טוניס

טוני ובעלה שאול דמס,
ביום נישואיהם

גם במצב הקשה לא איבדנו תקווה. האמנו שבסוף יהיה טוב. בוקר אחד בשנת 1944 אימי אמרה לנו שהאנגלים נכנסו לגאבס והרשו לנו לחזור הביתה לטריפולי. השמחה וההתרגשות היו גדולים. ארזנו את המעט שהיה לנו ועלינו על טנדר שלקח אותנו דרך ארוכה עד שהגענו הבייתה. השמחה הייתה גדולה אך הדרך לשם הייתה קשה במהלך הנסיעה כמעט עפתי לכביש ואימי משכה אותי ברגע האחרון בחזרה לטנדר. לא אשכח את מעשהו הטוב של הנהג. הוא נתן לנו חתיכת לחם שחור וטרי עם טונה שהייתה בתוכה.

התקופה שלאחר החזרה לטריפולי לוותה בלא מעט פרעות של הערבים המקומיים - הצלחנו להשיב מלחמה ושרדנו. בשנת 1951 עלינו כל המשפחה לארץ והתגוררנו במעברת אור עקיבא. עלו לארץ, הורי, רבי עודי וגמילה רקאח, טוני, דינה, רחל, ניצה ושמעון. אחי יצחק זצ"ל עלה עוד קודם בשנת 1949 עם עליית הנוער. ואני, משה הצעיר במשפחה נולדתי בארץ וגדלתי במעברת אור עקיבא.

בית ספר לבנות בטריפולי

התגוררנו בעיר העתיקה מול הים ליד אנדרטת "החיילים הנופלים" ובאיטלקית זה נקרא "מונומנטו". בגלל שלאבא שלי, רבי עודי רקאח ז"ל (יליד 1906) הייתה נתינות צרפתית, גורשנו מטריפולי לגאבס שעל גבול טוניס. גרנו שם משנת 1941 עד שנת 1944. וכך זה התחיל. בשנת 1941 נאלצנו לארוז מזוודה אחת ועלינו על מכונית משא. לאחר שעות רבות של נסיעה הגענו לעיירה שנקראת "בן גרדאן" ומשם לקחו אותנו לגאבס בה התמקמנו. אני זוכרת שגרנו במבנה עם חלונות גבוהים ללא זכוכיות. ברו מים היה ברחוב והשירותים היו מחוץ לבית, את השניה העברנו על מזרנים על הרצפה. אימי גמילה רקאח לבית נעים (דאר לאעזאל) ילידת 1913 בישלה מכל הבא ליד. העיקר שיהיה מה לאכול, לא פעם נזקקנו לתרומות, בגדים להחלפה לא היו לנו וכמעט שלא התקלחנו. הקהילה היהודית בגאבס נתנה לאבי צריף קטן שהוא הסב אותו לחנות לממכר סידקית ומכר בה מוצרי תפירה, משקפיים, טאלק ועוד. החנות שימשה בעיקר את החיילים האיטלקים המקומיים ואת החיילים הגרמנים. ישנם מספר מקרים שחרוטים היטב בויכרוני מאותה תקופה. אחד מהם קרה באחת השבתות. קצין גרמני עבר עם רב העיר מבית לבית ואילץ את התושבים להעביר לידינו את כל הזהב שהיה ברשותם. סיפור נוסף שאני זוכרת משם היה כשחיילים הגיעו לדוכן של אבי לרכוש משקפיים. החיילים לקחו כמה זוגות ושילמו רק עבור זוג אחד. אני כמעט התערבתי אך הבנתי מהתנהגותו של אבי שאסור לי להתערב. כשהם התרחקו ושאלתי את אבי לפשר העניין. הוא ענה לי שאם הייתי מתנגד היו יורים בו. עם הזמן המצב הרפואי והכלכלי שלנו היה בכי רע, סבלנו מרעב ומחלות שגרמו לנו לירידה במשקל. בשנת 1943 אימי כרעה ללדת ואבי רץ בין ההפצצות על מנת לקרוא למיילדת, אלא שעד שהמיילדת הגיעה, אימי הספיקה ללדת את אחותי רחל.

היהודי שנלחם בנאצים ויכל להם

לפני 77 שנה קיבל אלפונסו (כלאפו) ברנס ז"ל, חייל יהודי בלגיון הזרים, את עיטור הצלב של הצבא הצרפתי, אות למעשה גבורה מיוחד במינו בו גבר בקרב פנים אל פנים על שני חיילים נאצים שתקפו אותו

אלפונסו (כלאפו) ובנו דוד

שירת ברנס ביחידה צרפתית שכבשה את הכפר שטיינברג (וורטונברג). החייל הופתע על ידי שני חיילים גרמנים אשר הסתתרו בתוך דירה בכפר שכפר נכבשו הותקף על ידם כשהוא אינו חמוש. אלפונסו ברנס גבר על שני החיילים החמושים לאחר מאבק קשה פנים אל פנים. הצל"ש שהוענק לברנס לווה בהעלאה בדרגה ובמענק כספי. בשנות המלחמה בהן היה מגויס נדדה משפחתו של ברנס לתוניס והם סבלו חיים קשים ורעב. כשהשתחרר ברנס חזר ללוב שבטריפולי שם התאחד עם משפחתו. בכספי המענק בנה בית גדול ושם חיו ברווחה עד הפרעות של 1945. עם פתיחת שערי העלייה לארץ עלה עם משפחתו וקבע את מקום מושבו באבן יהודה. יחד עם לולי גידלו משפחה לתפארת, 6 ילדים משלהם ועוד שתי בנות שגידלו במסגרת של אומנה. למרות העבר המפואר חיו חיים צנועים. בנו יוסף אומר שהיום הוא מבין שאביו אלפונסו חזר מהמלחמה הלום קרב. הוא לא סיפר על מה שעבר למשפחתו אשתו לולי הייתה אומרת שהוא לא היה אותו אדם כמו שהלך למלחמה, הוא חזר איש אחר. ב-1982 בגל 65 בלבד לבו נדם והוא נפטר, כנראה שכבר לא היה יכול לשאת את מראות האימה שנצר בליבו.

אלפונסו ברנס

סיפורו של אלפונסו (כלאפו) ברנס הוא מעשה של גבורה נדיר בסוגו בתוך מסכת התלאות הטרגית שעברה על היהודים בזמן מלחמת העולם השנייה ובשואה. אביו של אלפונסו היגיע מאלג'יר לטריפולי שבלוב, שם נישא והקים משפחה ושם גם נולד אלפונסו. בשנת 1937 התחתן עם לולי בחירת ליבו והתכוון להמשיך את חייו בשקט ובשלווה. אך לא כך היה. במאי 1940, לאחר הפלישה הגרמנית לצרפת, הוא הצטווה להתייצב בשמונה בבוקר לגיוס, אמרו לו: באים לקחת אותך וזהו. זאת מאחר ואביו היה נתין צרפתי ולכן חלה עליו חובת גיוס והוא גויס "ללגיון הזרים".

הלגיון, כשמו כן הוא, היה ערב רב של חיילים ממדינות שונות וביניהם רק יהודים ספורים, חלקם היו אף אנטישמיים. כדי להעביר את הזמן נהגו לערוך קרבות אגרוף ואלפונסו נאלץ גם הוא להילחם בקרבות הללו. למזלו הוא ניהן בחוסן גופני יוצא דופן. בנו, יוסף ברנס מספר: "אבא היה מטר תשעים, היה בריון ממש, גבוה מאוד ובעל שרירים ואמיץ לב מאוד, הוא לא ידע מה זה פחד, אף אחד לא יכול עליו". אלפונסו זכה לכינוי "מתאגרף החטיבה", מספרים שבאחד הקרבות עלה מולו חייל שעל מכנסיו ראה שתפור מגן דוד, אלפונסו הבין שהוא יהודי כמוהו ולחש לו באוזנו שאין לו מה לדאוג והוא לא יכה בו חזק. במהלך השירות ב"לגיון הזרים" נלחם אלפונסו בקרבות קשים מאוד, תחת אש והפצצות בלתי פוסקות, בין היתר השתתפה החטיבה שלו בכיבוש העיר שטרסבורג ומשם לתוך עומק גרמניה. המלחמה היתה עקובה מדם וחברים רבים נהרגו לידו. באחד הקרבות אלפונסו, כשהוא חמוש בסכין בלבד, הותקף על ידי שני צלפים גרמנים חמושים, הוא חיסל את שני הצלפים ועל כך זכה בעיטור "אות הגבורה והעוז". בתעודה נכתב: "קולונל ריבולס, מפקד הגדוד הראשון המשוריין, מעניק את הצל"ש של האוגדה לתותחן אלפונסו ברנס. בתאריך 25/4/1945

הפרעות ב-1945 והעלייה לארץ

הפרעות ביהודי לוב בנובמבר 1945 היו אירוע טראגי ואלים שהתרחש בין ה-4 ל-7 בנובמבר. במהלך הפרעות נהרגו לפחות 132 יהודים, רבים מהם נשים, ילדים וקשישים, ונפצעו מאות נוספים. הפורעים הערבים תקפו באכזריות תוך שימוש בנשק קר וחם, שרפו תשעה בתי כנסת והרסו מאות בתי עסק ומגורים יהודיים. הרקע לפרעות כלל את המשבר הפוליטי בלוב לאחר מלחמת העולם השנייה, עם מעבר משלטון איטלקי לשלטון בריטי זמני, מצב כלכלי קשה, והשפעת הסכסוך הישראלי-ערבי, במיוחד סביב יום השנה להצהרת בלפור שצוין יומיים קודם לכן. ההיסטוריון שמואל דותן ציין גם את הסתה מצד גורמים בריטיים בלוב. השלטונות הבריטיים בלוב הפגינו אוזלת יד משמעותית במהלך הפרעות בנובמבר 1945. הם נמנעו מלהתערב במשך ארבעה ימים, למרות פניות חוזרות ונשנות מצד הקהילה היהודית ואף מצד נכבדים ערבים שביקשו לעצור את האלימות. המשטרה הבריטית והצבא לא פעלו לעצירת הפורעים בזמן אמת, ובמקרים מסוימים אף נטען כי קצינים בריטים הסיתו או עודדו את ההתקפות. רק ב-7 בנובמבר התערב הצבא הבריטי ביוזמתו והצליח לשים קץ לפרעות. לאחר מכן נעצרו כ-600 פורעים, כולל מנהיגים לאומנים ערבים. בנוסף, השלטונות הבריטיים יזמו פגישה בין נכבדים יהודים וערבים כדי להקים ועד לשיקום ושיתוף פעולה בין הקהילות. הפרעות ערערו את תחושת הביטחון של יהודי לוב והובילו לגלי עלייה בלתי חוקית לארץ ישראל. הן סימנו את תחילת סיום הנוכחות היהודית בלוב, שהגיעה לשיאה בעלייה המונית בשנות ה-50 ובפרעות נוספות בשנים 1947 ו-1967.

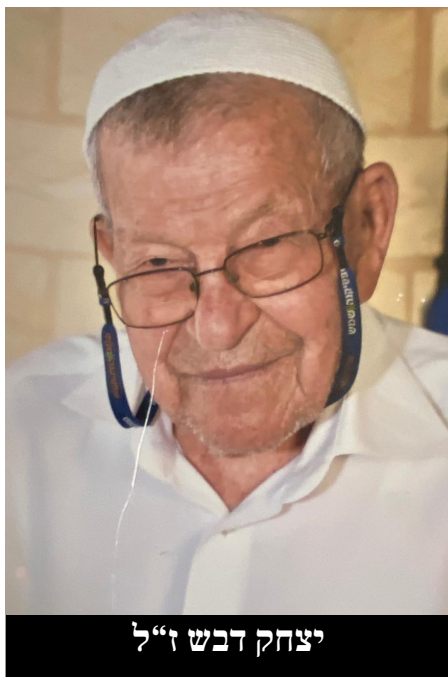
אך באותו לילה ארור כשכל המשפחה של אבי הסתגרה בבית, לפתע נשמעו דפיקות בדלת. אף אחד לא חיכה שיפתחו להם, הם פשוט פרצו אל בית סבי. בית סבי היה בית מלא בסחורה וכול טוב כיוון שסבי היה רוכל וכול מה שהוא מכר היה בתוך הבית, חיטה, יין דבש וכול טוב. הבית של סבי היה הבית הראשון שהטורר החל בו. כאשר הם נכנסו לא היו אלה חיילים אנגליים, היו אלה השכנים המוסלמים שלהם שרק באותו יום אכלו ארוחת צהרים משותפת. סבתי שמה את כול הילדים במסתור, כמו בוידעם אבל מהר מאוד הם מצאו אותם. אחרי שהם שברו ובזזו והרסו את כול הבית והסחורה שהייתה בבית סבי הם מצאו את המסתור של הילדים והחלו להכות אותם. כולם ברחו על

ב-6 לנובמבר 1945, יום ששינה את פני ההיסטוריה בלוב ושינה את חייו של אבי לעולם. בבוקרו של אותו יום, סיפר אבי שהשייח של הכפר צורה עבר בין הבתים והעסקים של היהודים ואמר להם שאין לו הרבה מידע אבל הולך להיות בלילה משהו לא טוב ליהודים, ועל כן ביקש מהם לא לצאת מהבתים אחרי השקיעה. על פי דברי אבי מערכת היחסים או בין המוסלמים והיהודים הייתה טובה מאוד. הוא היה מספר שאם הם ניפגשו לאכול צהרים ביחד היו אוכלים מאותה צלחת ואם אם יהודיה או ערביה שהייתה מניקה הזדקקה לעזרה הן היו משאירות את התינוקות שלהן אחת אצל השנייה והאם הערבייה הייתה מניקה את התינוק של היהודיה ולהיפך.

זוהי עדות אישית של אבי, מורי ועטרת ראשי יצחק דבש ז"ל שנפטר השנה והשאיר אחריו שבט שלם, גאה ואוהב שלא ישכח אותו לעולם. את הסיפור האישי והמזעזע שלו מהמאורעות שעבר סיפר לנו רק בשנים האחרונות לחייו. הסיפור של אבי מתחיל ב-6.9.1945 אחרי שמלחמת העולם השנייה הסתיימה ואנשים חשבו שהכול נרגע תחת השלטון האנגלי ששלט בלוב. לפני השלטון האנגלי שהתחלף בעקבות מלחמת העולם השנייה שלטו בלוב האיטלקים, ועל פי דברי אבי האיטלקים היו טובים מאוד אל היהודים. הם גם ידעו לדבר את "השפה" הערבית ולטפל טוב מאוד במוסלמים, אם וכאשר התנהגו לא על פי החוקים. כל זה השתנה עם בוא האנגלים שנתנו יד חופשית לפורעים, באותו יום ארור

לאוקטובר כשנחשפנו לסיפורי הזוועות שכאן במדינת ישראל הבטוחה ועם הצבא החזק ביותר בעולם אבי לקח את זה מאוד קשה. הוא ראה בחיות אדם האלה את דומיהם של אלה שפגעו בו בנעוריו.

אך יחד עם כל מה שעבר ואנחנו עדיין עוברים, הוא מעולם לא פקפק במדינת ישראל או בצבא של מדינת ישראל. הוא היה הציוני הכי ציוני שהכרתי בכול חייו ואת זה הוא הוריש לכולנו, את אהבת המולדת ואת הגיוס ליחידות מובחרות בצה"ל. לזכרו של אבי יצחק דבש שעלה בשנת 1949 למדינת ישראל והיה ממקימי ארץ ישראל. ב-1955 התחתן עם אמי מיסה ויחד בנו בית איתן בארץ ישראל. נולדו להם עשרה ילדים והם זכו לנכדים ונינים ולמשפחה חמה ומאושרת. אבי אהב את מולדתו עד יומו האחרון והיה גאה להיות יהודי וישראלי.

יצחק דבש ז"ל

לזכרם ולעילוי
נשמתם של אמי מיסה
דבש ז"ל שנפטר
ב-2.2.2010 ואבי
יצחק דבש שנפטר
ב-16.2.2025

קיר זיכרון במוזיאון למורשת יהדות לוב

בחור צעיר שאפילו עדין לא היה רופא, הוא כנראה היה בהתמחות שלו, קראו לו דר צ'יקורני הוא היה בחור צעיר מאיטליה. כשראה את המקרה של אבי ושהבין שהולכים להוריד לו את כף היד הוא ניגש לרופא הבכיר וביקש ממנו לנסות להציל את מה שנשאר. הוא אמר שבמקרה הכי גרוע במידה ולא יצליח, נוריד את כף היד. מאותו הרגע הוא עשה הכול לשמור על כף היד שלו. הוא טיפל בו אישית, כל יום חבישות, אנטיביוטיקה וכל מה שהיה אפשר כדי לא לאבד את היד. אבי היה מספר לנו שכשהחליפו לו את התחבושות הוא היה רואה רימות בתוך הבשר שלו. כך, שנה שלמה בטיפול מסור של רופא צעיר שהפך להיות דמות נערצת בעיני אבי וגם בעיני ילדיו, דר צ'יקורני הצליח לשקם את היד. אומנם היא לא תפקדה ב-100% אפילו לא ב-20% אבל נשארה לו יד.

אבי היה הפצוע הקשה ביותר מיום המאורעות הזה. לקח שנה שלמה לשקם את הפצעים הפיזיים הקשים, אך את הפצעים הנפשיים מעולם לא הצליח לשקם. שנים שמענו אותו צועק בלילות מחלומות בהלה וסיוטים שלא עזבו אותו אף פעם. רק בשנים האחרונות לחייו אבי נפתח קצת יותר והיה מספר לנו את הסיפור הכול כך קשה הזה. בשביעי

נפשם כמו עכברים, אך הם הצליחו לתפוס את אבי שהיה רק נער בן 14. הנער המסכן שהיה מבוהל, ניסה להציל את עצמו מהמכות הקשות שקיבל בגרזנים ובאלות, הם ניסו ממש לגדוע את רגליו וידיו של אבי בגרזנים. בכוחותיו האחרונים אבי נפל לתוך באר והסתתר מפני הנבלים הארורים, חיות אדם, בני השטן. אך הם לא הרפו וגם אז עשו וידוא הריגה כשהכדורים עוברים מעל ראשו של אבי. הוא היה מספר שמשמע מעל הראש שלו הוא שמע את השריקות של הכדורים. לאחר שחשבו שהוא מת עזבו את המקום כשאבי נמצא בתוך באר מדמם ופצוע. עד יומו האחרון הוא לא הצליח להסביר איך לא איבד הכרה ואיך הוא עלה מן הבאר שהיה נמצא בה כשכפות ידיו תלויות על עור. ואני אפילו לא רוצה לדמיין את הפחד והכאב של נער מבוהל שעובר טראומה שכזאת שהשפיעה עליו כל חייו.

אבי הצליח לטפס בכוחות אחרונים מן הבאר הצליח להגיע לבית סבתו וכשהיא ראתה אותו היא החלה לזעוק לעזרה. אחרי זמן מה הגיעו משאיות כמו של הבהמות ופינו אותו משם לבית החולים. כשהגיעו לבית החולים וראו את מצב היד אשר הייתה תלויה על העור הרופא אמר שאין סיכוי וצריך להוריד את כף היד. באותו זמן ממש עבד בבית החולים

מלווים אותם באהבה לאורך שנים

רונה טרסי, מטפלת בארגון "עמך" לרווחתם של ניצולי השואה, מספרת על העבודה הייחודית והמרגשת. "ניצולי השואה שמטופלים כיום היו ברובם ילדים קטנים", היא מספרת. "ואין להם לפעמים זיכרון אישי אלא רק מתוך הסיפורים שסיפרו להם, ועדיין יש טראומה". על הסיפוק בעבודה, על היתרונות בטיפולים באמנות ועל הקשר האישי שנוצר בזמן הטיפולים

"לניצולים יש מטבע הדברים פגיעות קשות בנושאים של מתן אמון בעולם. רקע חרדתי מלווה אותם בכל חייהם. יש קשיים בנושא של יכולת התקשרות, קשרים מורכבים עם בני משפחה. מבנה האישיות של כל ניצול הושפע מן הטראומה וזה כמובן עיצב את החיים, את הקשרים המשפחתיים ועוד. אנחנו רואים כל מיני משפחות, יש חמות ותומכות ויש מנותקות ומפוצלות אבל זה נכון לכל המשפחות, לא בהכרח קשור לשואה"

מה מיוחד בטיפול עצמו?

"הייחודי ל'עמך' ולמגזר של ניצולי השואה המטופלים על ידינו הוא שזה טיפול ארוך טווח. הטיפול לא נפסק בעצם אף פעם מצדינו ויש טיפולים שנמשכים שנים. יש אצלנו מטופלים מעל ל-15 שנים ויש כאלה שעזבו והמשיכו גם במסגרות אחרות. דבר ייחודי נוסף הוא טיפולי הבית. חלק מהמטופלים נהנים מכך שהטיפול נעשה בביתם והם פטורים מהלוגיסטיקה של להתארגן על יציאה מהבית. מטבע הדברים זה משטש גבולות והופך את הטיפול להרבה יותר אינטימי. כבר יצא לי לבשל עם מטופלות והכנו ספרי מתכונים. זה טיפול הרבה יותר אינטימי ומותאם אישית. בטיפולי הבית אנחנו מכירים את בני/בנות הזוג אם עוד

כשמונים שנה שזה המון זמן מחד, ומאידך המפגשים איתי נעשים בשנים האחרונות לחייהם, ואכן יש פה שאלה איך להתנהל בטיפול. ניצולי השואה שמטופלים כיום היו ברובם ילדים קטנים בזמן השואה ואין להם לפעמים זיכרון אישי אלא רק מתוך הסיפורים שסיפרו להם ועדיין יש טראומה. השאלה היא כמה נכון לפתוח חוויות דרמטיות מהעבר והאם יהיה פה תהליך מיטיב עבורם. זה נורא תלוי במטופל/ת, חלקם עברו טיפולים בעבר ועשו עיבוד לטראומה ויש כאלה שזה סגור ונצור בליבם. אני בוחרת להתמקד במציאות הנוכחית ובאתגרים של מה שקורה עכשיו וכיצד לשפר את ההתנהלות שלהם ביומיום ובקשרים שיש להם בהווה. לא תמיד זה יהיה נכון לגעת בשורש של הטראומה".

איזה אתגרים מיוחדים עומדים בטיפול עם ניצולי שואה?

"כולם נושאים כמובן טראומה קשה שהשפיעה דרמטית על מהלך חייהם. כיוון שמדובר במבוגרים לעיתים יש בעיות רפואיות שיכולות להגביל. יש כאלה שחווים פגיעה קוגניטיבית ואז צריך לראות מה יהיה נכון עבורם, אם בטכניקה הטיפולית ואם בנושאים שעולים. נושא חשוב הוא היכולת והרצון לקבל עזרה. יש מטופלים שדווקא סביב הטראומה בנו את עצמם כאנשים חזקים, הקימו משפחות, הצליחו בעבודתם, הייתה להם מערכת של הגנות שבעזרתה הצליחו להחזיק את עצמם. והנה מגיע שלב בחיים של איבוד יכולות וזקנה וקשה להם להיות בעמדה של חולשה וצורך בקבלת עזרה. בכל מקרה אנחנו ב'עמך' לא מוותרים על אף אחד, אנחנו ממשיכים להיפגש, ממש עד רגעי הפרידה מהעולם. זה דבר שלא קורה עם מטופלים אחרים".

מה הנושאים שעולים בטיפול והם מיוחדים לניצולי שואה?

רונה טרסי (55) היא מטפלת באמנות ופסיכו-תירפסטי העובדת בארגון "עמך" סניף נתניה מזה כשש שנים. "עמותת עמך - המרכז הישראלי לתמיכה נפשית וחברתית בניצולי שואה ובדור השני" - הוקמה בשנת 1987 על ידי ניצולי שואה ואנשי מקצוע בתחום בריאות הנפש על מנת להעניק טיפול נפשי, תמיכה וחברתית לניצולי שואה ובני משפחותיהם. היא פועלת באמצעות רשת של 14 מרכזים הפזורים בכל רחבי הארץ, מנהריה בצפון ועד לבאר שבע ושדרות בדרום. בעמותה מטופלים כיום כ-8,000 ניצולי שואה ובני משפחותיהם והצוות המקצועי עורך מעל 50,000 טיפולי בית בבתיים של ניצולים מרותקים ומדריך כ-900 מתנדבים המושיטים יד ומעניקים אוזן קשבת וחיבוק חם לניצולים. הטיפולים ניתנים בחינם לניצולים ויש טיפולים בעלות מופחתת לבני ובנות הדור השני.

איך את בונה את הקשר עם מטופל/ת שהם ניצולי שואה?

"הקשרים מטבעם נבנים לאט. יש תהליך של יצירת אמון הדדי, חלקם מעולם לא היו בטיפול פסיכולוגי וזה לגמרי חדש להם. טיב הקשר תלוי במטופל וגם הכלי הטיפולי תלוי במטופל. יש מטופלים שמעוניינים לשלב עבודה עם חומרי אמנות ויש כאלה שמעדיפים לשוחח. המפגש הוא מפגש מאוד אישי ואנושי והמטופל והצרכים שלו הם אלה שעומדים במרכז".

איך מתמודדים עם טראומת העבר הקשה?

"ניגשים מאוד בעדינות ובהקשבה רבה. חלקם מדברים ודיברו, לפעמים אפילו הרבה, על העבר עם בני משפחתם וחלקם מעדיפים לא לנבור ולהציף. מדובר באירועים שקרו לפני

יש, את המשפחה וכו'. דבר נוסף הוא שאנחנו לא מפסיקים טיפול על רקע ירידה קוגניטיבית, מה שלא קיים עם מטופלים רגילים. גם עם דמנציה אנחנו ממשיכים לתת את השירות. זאת אמנם לא פסיכותרפיה כבר אבל יש דרכים אחרות שבהן מצליחים לגעת בנושאים ואפילו לשמר יכולות."

יש לך דוגמאות למפגש טיפולי כזה?

"היו לי שתי מטופלות דמנטיות, כל אחת בדרכה, והייתה עבודה מאוד משמעותית דרך אמנות, הייתי אומרת אפילו מרתקת. אחת הייתה מחוברת למלאכות יד שהייתה מיומנת בהן בעבר. הידיים זוכרות, הזיכרון המוטורי לא נפגע. דרך עבודות של סריגה, תפירה וכו' עלו זיכרונות, רגשות וחוויות. היה אפשר לעבד חוויות וזה היה מבחינתה ממש כמו להתעורר לחיים. למטופלת השנייה לא הייתה מסוגלות

מוטורית והיא לא יכלה לעבוד באמנות. מה שעשינו זה היה שהיא הייתה מספרת לי סיפור ואני הייתי מציירת את מה שהיא סיפרה, את הזיכרונות שלה. יצרנו קופסא שלמה של זיכרונות, קופסה פיזית שיכולנו לפתוח ולחזור אל עוד זיכרון או חוויה שהייתה לה. זאת הייתה מין תיבת אוצרות, וכל הזמן דרך התייעוד היו עולות עוד ועוד חוויות."

זה מרגש מאוד. בטח יש לך סיפוק רב בעבודתך.

"נכון. בחוויה שלי יש התמסרות מיוחדת בעבודה עם ניצולי שואה. הם תיכף לא יהיו פה איתנו, נשארו מועטים מאוד ולכן זה הופך את העבודה איתם ליותר משמעותית. יש הרבה פעמים השקעה נוספת מצדינו, אני לעיתים עושה עבודה תיעודית של כתיבת ספר וזה חלק מהחיבור הרגשי שנוצר. תהליך הכתיבה לוקח זמן והשקעה מעבר לשעות המפגש

הפורמליות. אני עושה את זה באהבה מלאה והתוצר הופך להיות נכס הן למטופל והן לבני המשפחה שלפעמים הסתירו מהם את הדברים הקשים מתוך רצון לא להעיק."

מה הם האתגרים החדשים שלכם בימים אלה?

"כשהתחלתי לעבוד בעמך כמחצית המטופלים שלי היו ניצולי שואה, ואילו כיום עם חלוף השנים נותרו לי רק מטופלים ספורים שהם ניצולי שואה. כזה הוא המצב בכל הארגון והיום רוב המטופלים שלנו מגיעים דרך ספקים שונים כמו ביטוח לאומי, משרד הרווחה וכו'. חלק גדול מהמטופלים כיום הם נפגעי טראומה מהשביעי באוקטובר, שורדי נובה ואחרים ויש כאן התמודדות מאוד לא פשוטה. ומדובר באנשים צעירים, זאת אוכלוסייה לגמרי אחרת ממה שהיכרנו."

מאת: רבקה צור

מפנים את הזרקור – בני הדור השני לשואה במרכז

מה המשמעות של להיות ילד להורה שלא הייתה לו ילדות, להורה שעבר אובדנים כל כך גדולים שגרמו לו לא לסמוך על אחרים • ליאורה כסיף ויסברג, עובדת קלינית ופסיכותרפיסטית ב"עמך", מספרת על רגשות האשם שעוברים מדור לדור ועל הטיפול שמסייע להם להשתחרר.

החוויה של בני הדור השני לשואה נדחקת פעמים רבות, שלא בכוונה, לשוליים. עם זאת, מדובר לעיתים בחוויה קשה, של מי שגדלו בצל הורים שסובלים מטראומות קשות וסיוטים שהשפיעו על מהלך חייהם. ליאורה כסיף ויסברג, עובדת סוציאלית קלינית ופסיכותרפיסטית מטפלת בניצולי שואה ובני הדור השני ב"עמך נתניה" מזה כ-16 שנה.

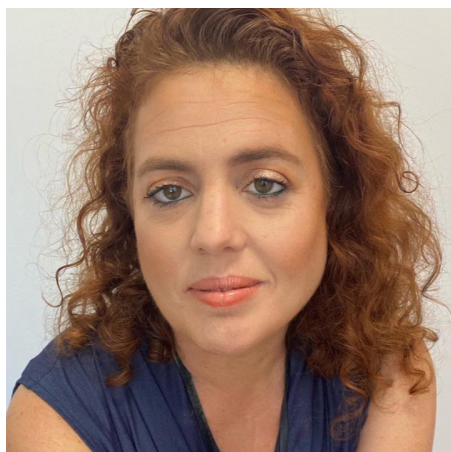
איך את מתמודדת כמטפלת עם סיפורים כל כך קשים?

"זאת באמת התמודדות לא פשוטה עם סיפורים קשים. מזה 16 שנה אני שומעת את הסיפורים של הניצולים וצוללת

לעומק איתם. לי קשה אבל להם היה קשה יותר. כל מה שהם חוו אלו דברים שהם באמת בקצה סף החוויה. כל אדם הוא אחר, כל אדם עם הסיפור שלו. יש כאלה שהיו תינוקות, יש כאלה שהיו ילדים, ובגלל שאני כבר הרבה שנים ב'עמך' אז גם זכיתי לעבוד גם עם כאלה שהיו יותר מבוגרים. זה לבנות קשר לאט לאט, להכיר את הטראומה לעשות חיבור בין מה שהיה לפני הטראומה למה שקורה אחרי. לחוות את כל ההשלכות על מהלך החיים שלהם. ככל שהזמן עובר מבינים יותר לגבי הקשיים הייחודיים של הדור השני וההשפעות על הדור השלישי.

מה באמת קורה עם הדור השני?

"אנחנו יודעים שבמשפחות של ניצולי שואה לקשרים המשפחתיים יש מורכבות בגלל הטראומה והאובדנים, כמובן כל משפחה בדרכה. כשאתה שומע על אדם שבעצם לא הייתה לו ילדות אפילו דקה אחת ועכשיו יש לו ילדים משלו, איך הוא יגדל אותם? רבים מניצולי השואה שמו את הסיפור שלהם בצד והיו עסוקים בבניית החיים שלהם ופתאום עם הזקנה, גם הזמן מתפנה וגם ההגנות יורדות, הסיפור עולה ולאט לאט ניגשים לזה. לאט לאט עובדים על ההבנה שאם בגיל 14 אתה טיפסת על גג של איזה שהוא מבנה כדי לראות את אמא שלך זה לא משהו שהוא נורמלי לנער בן 14, או אם זחלת ברפש בשביל להוציא לך קליפה של תפוחי אדמה זה

זה בבטן, לעבד, להגיע למודעות עצמית טובה יותר, להבנה וגם להשלמה עם מה שהיה וכבר לא ניתן לשנות. בטיפול, במרחב הבטוח של הקליניקה, כל פעם אנחנו חושפים עוד פרט ועוד פרט וגם בני הדור השני מבינים את הדבר הזה, כמה זה חשוב לדבר, והרי כל מה שנאמר נאמר פה בין ארבע קירות של הקליניקה, יש לנו חובת סודיות כמוכן וזאת הזדמנות. זאת ההזדמנות לגעת בכאב, זאת ההזדמנות לגעת בהשלכות, זאת הזדמנות חשובה לתת מקום לרגשות קשים כמו בושה, אשמה, כעס. למשל אם נחשוב על בושה- אצל הדור הראשון הייתה הרבה בושה כי הם באו לפה ואמרו להם בעצם 'תתביישו לכם', אז ברור שהם מרגישים בושה. וגם אצל הדור השני אני שומעת הרבה חוויות של בושה של לחיות עם הורה שהיה גלותי או היה צועק בלילה. מרגישים את הבושה וזה לא פשוט להשתחרר. ממנה.

מה אנחנו יכולים ללמוד מבני הדור הראשון?

"קודם כל צריך להתגאות באנשים האלה, וצריך להתגאות בדרך שהם עברו, ביכולת שלהם, בהישרדות, בדברים שהם עשו שהם לא יאומנו ולא יתוארו. אנחנו צריכים לקחת איתנו את הלקח לדור הצעיר. חשוב שהדור הבא הוא ילמד מניצולי השואה קודם כל על החשיבות של החיים, על החשיבות של קשרים בין אישיים עם אנשים, על מה זאת המדינה הזאת בשבילנו, על מה זה להיות יהודי ועל איזה ערכים אנחנו חייבים לשמור כמו חירות האדם, דמוקרטיה. להימנע מגזענות, סובלנות. שילמנו מחיר כבד בשואה ובנינו מדינה שצריך לשמור עליה. בעיקר בימים אלה כשהכל הרבה יותר שביר והלוואי שנלמד את הלקח"

גם סדנאות וקבוצות שונות. למשל, סדנת כתיבה לדור שני שעשיתי עם רעות אקשטיין בלום מסדנאות הבית של הסופרים אשכול נבו ואורית גידלי. עשינו כבר שלושה סבבים של סדנאות. בסדנאות היא עשתה את החלק הכתיבתי ואני עשיתי את החלק הטיפולי עיבודי. הסדנא הייתה הזדמנות בשביל הדור השני לספר את הסיפור שלהם, לא של הוריהם ולהבין לאט לאט את ההשלכות של היותם דור שני. ההשלכות של מה זה אומר לדוגמא להיות עם הורה שגניח לא חווה פרידה. ניצול שואה שלא חווה פרידה מההורים שלו ואז הוא צריך לגדל את הילד וכל הנושא של פרידות הוא נושא נורא נורא מורכב. אז איך אני עושה פרידה מההורה? ואיך אני עושה נפרדות מההורה? ואיך אני חיה את חיי לא עם רגשות אשמה כלפי ההורה הזה שאיבד ככה את הוריו בצורה כזאת טרגית בלי ההזדמנות להיפרד. אני חושבת שבטיפול הפסיכולוגי באמת זאת הזדמנות לגעת בנושאים, להבין אותם קצת, להוריד מרגשות האשמה. גם לגעת בתוקפנות, בכעס, באובדנים ובעיקר בכאב. זה כאב נורא גדול שבעצם עובר מדור לדור. זאת העברה בן דורית של כאב והוא עובר גם לדור השלישי. הכאב גם יכול לקבל כל מיני ביטויים אחרים, לפעמים אנחנו לא מרגישים את הכאב עצמו, לפעמים אנחנו מרגישים דברים אחרים, מרגישים בושה, מרגישים התנצלות, אשמה, מרגישים קושי לקחת מקום, כל מיני דברים, אבל זה בהחלט הטראומה הזאת."

היה ניסיון מצד ההורים להסתיר? לרכך את מה שהעבירו לילדים?

"באמת הרבה לא דיברו אבל ההעברה מתרחשת גם ללא מילים, בהתנהגויות, בהוויה שקיימת בבית, וכילד אולי הן נתפסות כנורמליות, ככה זה. יש תחושה גדולה של פספוס אצל בני הדור השני. הם אומרים, וואו איך לא שאלתי? איך אני לא יודע כלום? אבל באמת אי אפשר היה לשאול כי זה היה להחזיר אותם עוד פעם למקום של כאב. בסך הכל כולם רוצים לעשות את החיים קלים אחד לשני, לא להעביר את כל הכאב ולמרות זאת יש העברה בין דורית."

יש הקלה לאחר הטיפול? בוודאי. זה עוזר לאנשים לא לשמור את

לא סיפור נורמלי. בטיפול אנחנו מנסים לעזור להם להבין שהילדות והנערות שלהם היא אחרת ועל סמך כל זה הם המשיכו לחיות את חייהם 'באופן רגיל' כי זה מה שהיה ועם זה הם התמודדו, אלה החיים שלהם. פעמים רבות הם לא מבינים כמה הדבר הזה עשה איזה שהוא בור מאוד מאוד גדול בתוך הנפש שלהם. זה קשה לתפקד כאמא או כאבא, כשלא הייתה ילדות, וכאן אנחנו מגיעים לנושא של הדור השני. זה נושא מאוד מורכב ואני חושבת שרק בשנים האחרונות אנחנו יכולים יותר להרשות לעצמנו לדבר על הדבר הזה. על מה המשמעות של להיות לילד להורה שלא הייתה לו ילדות, על מה המשמעות של להיות ילד להורה שעבר טראומות כל כך גדולות, להורה שעבר אובדנים כל כך גדולים שגרמו לו לא לסמוך על אחרים, ששם את ההישרדות במקום הראשון ופחות נתן מקום ולדבר על רגשות.

והדור השני מכיר בזה?

"בשנים האחרונות כשדור ההורים הולך לעולמו נוצר מקום לדבר על זה, להבין את המשמעויות של זה על החיים שלהם כדור שני. אנחנו מדברים על ילדים שגדלו בארץ ואומרים 'אוקיי', זה מה שעבר על ההורים שלי' ומנסים לחיות רגיל לא בדיוק מודעים לקשר בין הדפוסים שלהם והיותם דור שני. בתחילת דרכי ב'עמך' לפני כ-16 שנה, הגיעו לפה לטיפול מעט מאוד בני הדור השני. זה היה הרבה פחות במודעות ובמהלך השנים הרבה אנשים 'פתאום' מגלים את זה. גם היום אנשים אומרים וואו בעצם אני דור שני, לא חשבנו על זה אף פעם, לא הבנו שיש לזה השלכות. זה מחדש להם. אני חושבת שעם התמעטות הדור הראשון יש יותר לגיטימציה לגעת בזה להבין בזה קצת יותר. לגיטימציה להיות ברגשות המורכבים שזה מעלה כלפי ההורים שזה בעצם חלק מהקושי של דור שני. כי מה אתה יכול להגיד להורה אחרי שעבר מה שעבר, איפה יש מקום לסיפור שלך?"

איזה אופציות טיפוליות מציעה "עמך" לבני הדור השני?

"יותר ויותר צאצאי הדור השני מגיעים לטיפול פרטני ב'עמך', שהוא אגב טיפול מסובסד. אפשר להיפגש לשיחות עם המטפלים שלנו ואנחנו עושים

עמותת "עמך" היא ארגון ישראלי שהוקם בשנת 1987 במטרה לספק תמיכה נפשית וחברתית לניצולי שואה ולבני משפחותיהם. העמותה מתמקדת במענה לצרכים הייחודיים של ניצולים, תוך דגש על רווחתם הנפשית והחברתית, וכן על תמיכה בדורות ההמשך (הדור השני והשלישי). כיום "עמך" מפעילה 15 סניפים ברחבי הארץ ומספקת שירותים לאלפי אנשים מדי שנה.

שירותי העמותה

עמותת "עמך" מציעה מגוון רחב של שירותים, המותאמים לצרכים השונים של ניצולי השואה ובני משפחותיהם:

שירותי תמיכה נפשית

- טיפול פסיכולוגי פרטני: פסיכולוגים ומטפלים מוסמכים מעניקים ייעוץ וטיפול רגשי לניצולי שואה ולבני משפחותיהם (כולל הדור השני והשלישי).
- טיפול קבוצתי: קבוצות תמיכה לניצולים, לבני הדור השני ולמשפחות, המאפשרות שיתוף חוויות והתמודדות עם אתגרים משותפים.
- ייעוץ פסיכיאטרי: אבחון וטיפול תרופתי במידת הצורך, תוך ליווי מקצועי מותאם.
- התערבות במשבר: סיוע מיידי במצבי משבר נפשי או חירום.

מרכזים טיפוליים-שיקומיים

- מרכזי העמותה מציעים מגוון פעילויות חברתיות ותרבותיות שמטרתן לשפר את איכות החיים של ניצולים:
- חוגים בתחומים כמו אמנות, מוזיקה, תיאטרון וכתביבה.
- הרצאות בנושאים שונים.
- טיולים ופעילויות העשרה.
- סדנאות לשיפור כישורי חיים וחזקת תחושת השייכות.

מועדונים חברתיים

- המועדונים מספקים מסגרת יומית שבה ניצולי שואה יכולים להיפגש, ליצור קשרים חברתיים ולהשתתף בפעילויות מגוונות:
- מקהלות ותיאטרון קהילתי.
- אירועים תרבותיים וחגים משותפים.
- מפגשים חברתיים שמטרתם להפיג בדידות ולחזק את הקשרים החברתיים.

ביקורי בית ותמיכה קהילתית

- מתנדבים מבקרים ניצולי שואה בביתם על בסיס קבוע, מסייעים להם בהתמודדות עם בדידות ומספקים אוזן קשבת.
- סיוע בניהול משק הבית ובפעולות יומיומיות (לפי הצורך).
- תמיכה בדור השני והשלישי
- ניצולי השואה אינם היחידים הזקוקים לתמיכה; גם בני הדור השני והשלישי מתמודדים לעיתים עם השלכות טראומת השואה:
- ייעוץ וטיפול רגשי מותאם לדורות ההמשך.
- קבוצות תמיכה המאפשרות שיתוף ועיבוד חוויות הקשורות למורשת המשפחתית.

שירותים טלפוניים

- קו חם המספק תמיכה נפשית ורגשית לניצולי שואה ובני משפחותיהם.
- שירותים טלפוניים המאפשרים לניצולים לקבל עזרה גם אם אינם יכולים להגיע פיזית למרכזי העמותה.
- מאפיינים ייחודיים
- השירותים ניתנים ברגישות רבה ומתוך הבנה עמוקה של הטראומות שעברו ניצולי השואה.
- חלק מהשירותים ממומנים על ידי הרשות לזכויות ניצולי השואה ומוצעים ללא תשלום לניצולים מדור ראשון.

חזון העמותה

עמותת "עמך" פועלת מתוך מחויבות עמוקה לשיפור איכות חייהם של ניצולי השואה ולשמירה על כבודם. היא שואפת להעניק להם תחושת ביטחון ושייכות, לצד מתן כלים להתמודדות עם אתגרי הזקנה והבדידות. בנוסף, העמותה רואה חשיבות רבה בתמיכה בבני הדורות הבאים ובשמירה על זיכרון השואה כחלק מהמורשת ההיסטורית והמשפחתית. למידע נוסף ניתן לפנות לאתר הרשמי של "עמך" או לסניפים המקומיים הפזורים ברחבי הארץ.

מטריפולי דרך נאפולי לברגן בלזן

עדותה של אידה אוזן בת ה-95 שתבדל"א, תושבת נתניה, כפי שנמסרה באירוע זיכרון לסלון בסניף ויצו נתניה בהנחיית אהרון אורגד, בערב יום השואה תשפ"ג - אפריל 2023

אידה אוזן בזיכרון בסלון

ונכות, ברגליים, באוזניים, בעיניים. באותו זמן גם לקחו את כולנו לאיזה כיכר בנאפולי ושם גם הגרמנים הרביצו לאבא שלי. אחרי כמה ימים לקחו אותנו לגבול בין איטליה לגרמניה לבניין מעבר שבו היו הרבה שמות וחתימות על הקירות כאילו שאנשים רצו שיידעו שהם היו פה ומה גורלם. ישבנו שם כמה ימים - ומשם לקחו אותנו לברגן בלזן המחנה הארוך של הגרמנים. רק הגענו, פתחו שער ועוד שער ואז נתנו לכל אחד שקית

בנאפולי היינו בבניין, כמו מחנה כזה, בשם "אוספיטלי אלכסנדרני" ושהינו שם כשנתיים ימים ולא ידענו כלום. יום אחד הגיעו חיילים גרמנים יימח שמם. דיברו עם אבא בגרמנית אבל אבא היה חכם, עשה עצמו חולה ולא ענה. הגרמני נתן לו מכה חזקה ברגל והחייל הגרמני השני נתן לו עם הנשק מכה חזקה בבטן אבל אבא סבל ושתק. לא הגיב. אחרי כמה ימים באו שוב והפרידו את הגברים מהנשים והילדים. יום אחד אבא עשה לי סימן להביא לו מאמא ממחטת אף.

הייתי בת 11 כאשר חזרתי יום אחד מבית הספר בטריפולי ושוטרים איטלקים שאלו אותי היכן אני גרה ואם יש לי תעודת זהות. הייתי ילדה וכמובן שעניתי שאין לי. הם הלכו. למחרת באו ארבעה שוטרים ושאלו - כאן גרה משפחת לביא? איך קוראים לאבא? שלום לביא. איזה דרכון יש לו? אמרתי - דרכון בריטי. היינו כל המשפחה ממש בהתחלת ארוחת הצהריים. השוטרים הורו לנו, לכולנו כולל הילדים לקום ולבוא איתם לקחו אותנו לבית ספר שנקרא "סקולה רומא" ושם ראינו עוד משפחות. לא לקחנו כלום מהבית, האוכל היה חם על השולחן כשקמנו והיינו די בהלם. שלושה אחים ושלוש אחיות וההורים. השוטרים ביקשו את כל הדרכונים הבריטיים ואבא שלי נתן להם. ככה ישבנו בבית הספר הזה כמה ימים, לא מבינים מה הולך לקרות ואז לקחו אותנו לנמל ובספינה העבירו אותנו לנאפולי באיטליה. בדרך היו מוקשים בים וכל פעם עצרנו כדי שיפוצצו אותם ורק אז ממשיכים.

אישה אחת שלא יכלה יותר שרפה את המזרן שלה,

ובתגובה הגרמנים הרגו אותה

ואז אמרו "אל תעשו סבוטאז"

וקש ואמרו תמלאו למזרן. התחלנו להתגרד מהקש הזה. אישה אחת שלא יכלה יותר שרפה את המזרן שלה, ובתגובה הגרמנים פשוט הרגו אותה ואז אמרו "אל תעשו סבוטאז", כלומר אל תשחקו איתנו. אחותי דינה הייתה אחראית להביא לנו

הבנתי מה הוא צריך והייתי בדרך להביא לו. גרמני עצר אותי ונתן לי סטירה חזקה מאוד בפנים, שהכאיבה לי לפחות שבועיים. אחרי זה לקחו את הגברים למקום לא ידוע ולא אמרו לנו כלום. הם חזרו אחרי חודש וחצי, כולם עם בעיות רפואיות

ביחד כולנו.

איך ניצלתם ושרדתם את מחנה ברנן בלזן?

אח שלי יוסף עבד בחפירות במחנה בברנן בלזן. יום אחד שומר שהיה שם, אינני יודעת בדיוק מי הוא, אולי היה לו קשר ליהודים, אמר לאחי, ת"גיד אתה יודע מה אתה עושה בחפירות האלה?" אחי ענה מה שענה ואז השומר אמר לו - "אתה חופר את הקברים שלכם, הגרמנים יקברו אתכם פה חיים!" אחי התחיל לבכות ואמר: "יש לי שני ילדים קטנים". הוא חשב רק על הילדים לא על עצמו. השומר אמר לו: "אם תשיג לי דרכונים בריטיים אוכל לעזור לכם להינצל". אחי חזר מהחפירות ושאל את בני המשפחה ואת כל קבוצת היהודים שהייתה איתנו מי רוצה להביא לו את הדרכון הבריטי. חלק נתנו לו וחלק לא רצו. בסך הכל השיג 7-8 דרכונים. למחרת נתן אותם לשומר וזה לקח אותם לאיזה משרד ואחרי יומיים בא לאחי ואמר לו: "יש סיכוי שאתם תשתחררו!" כשאחי סיפר לנו את זה הייתה שמחה גדולה מאוד מאוד. היינו קבוצה של כ-150 יהודים והיה מאוד קשה. ואכן אחרי זמן קצר באו גרמנים לקבוצה שלנו והודיעו שהם משחררים 75

את המעט אוכל. היא הייתה מביאה לחם בגודל כמה סנטימטרים. יום אחד ראתה תולעים בלחם אז היא זרקת את הלחם בשירותים וזה עשה כנראה סתימה בביוב. הגרמנים הגיעו ושאלו מי זרק את הלחם לשירותים. אף אחד לא ענה. אחותי התחילה לבכות וגם אמא, מהפחד, והגרמנים אמרו אנחנו הולכים עכשיו ונחזור מחר. תחליטו אתם מי עשה את זה.

כשהלכו אחי יצחק ע"ה אמר לאחותי דינה "אל תפחדי, אני אגיד שאני עשיתי את זה". אמא שלי התחילה לבכות, אמרה אם יצחק יגיד שהוא זרק יפגעו בו ואם דינה תגיד יפגעו בה, מה נעשה? אבל יצחק היה נחוש. למחרת הגרמנים הגיעו שוב, ושאלו מי זרק את הלחם. יצחק הרים את היד ואמר - "אני!" אמרו לו "אתה בטוח"? אמר כן והתחיל להסביר להם את מה שקרה עם דינה שלא הייתה לה ברירה ולכן התפטרה מהלחם המזוהם עם התולעים. הגרמנים אמרו אנחנו נחליט מה לעשות. אחי יצחק אמר לגרמנים "כל מה שאתם רוצים להעניש את אחותי - תענישו אותי, היא ילדה. אני האחראי". ואז קרה נס והגרמנים אמרו: "הפעם החלטנו 'לסלוח' לכם אבל בפעם הבאה תקבלו עונש כולכם" - ויצאו. רווח לנו, נרגענו והיינו כל כך שמחים שנשארנו

יהודים. אבל היינו 150. הם החליטו ללכת לפי אותיות המשפחה בסדר הא"ב. הגיעו לאות ל' והכניסו שני אנשים ממשפחת לביא. וזהו. אבל היינו בסך הכל 12 איש ממשפחת לביא והרגשות היו מעורבים. שמחנו שחצי מאיתנו משתחררים ועצובים שחצי נשארים. אבל קרה לנו עוד נס, למחרת באו הגרמנים ואמרו אנחנו משחררים עוד 75 יהודים, למעשה את כולם! הייתה שמחה גדולה מאוד. אישה אחת בשם רחל הודיעה שהיא לא עוזבת עד שמשחררים את הבן שלה שהיה כלוא בבית סוהר במחנה. מסירות של אמא. סתם הענישו וכלאו אותו. מצאו אותו זרוק על הריצפה, אבל ברוך ה'. קראו לו ג'ורג' ושיחררו אותו יחד איתנו. כך שוחררנו, הסיעו אותנו למקום אחר בגרמניה ויצאנו מהמקום הארור שנקרא ברנן בלזן.

אידיה אוזן היקרה עלתה לארץ בשנת 1950, הקימה משפחה לתפארת והשתקעה בעיר נתניה בה היא מתגוררת עד היום. היא סיפרה על נכדתה שסגרה מעגל והגיעה בסיור למחנה ברנן בלזן, כישראלית צעירה ועצמאית, חופשית וגאה. כן סיפרה שמשלחות ותלמידים רבים מגיעים אליה ומאזינים בקשב לעדותה. אנו מאחלים לאידיה היקרה אורך שנים בטוב ובנעימים עם כל משפחתה.

מאוחר מדי, מעט מדי

עדיין רב הנסתר בשואת יהודי לוב בכלל ובמחנה ג'אדו בפרט. הזיכרון ההיסטורי, נמצא עדיין בתהליך עיצובו. סיפור השואה הזו נזנח שנים רבות. בזמן הכיבוש הגרמני בשנת 1942 מנחית מוסוליני צו דילול אוכלוסין, מה שהביא למותם של 562 שוהים במחנה ג'אדו ממחלות ומרעב • מההרצאה שנערכה ביום השואה הבינלאומי 2025 באוניברסיטת בר אילן, לציון 80 שנה לשחרור מחנה ג'אדו

או יותר כדי להציג תמונה די ברורה של מה שקרה.

ההתחלה

מלחמת העולם באירופה נפתחה בפלישה גרמנית לפולין ב-1 בספטמבר 1939. כשנה לאחר מכן, ביוני 1940, איטליה מכריזה מלחמה על צרפת ובריטניה, מבחינת לוב אלו בדיוק שכנותיה, מצריים ותוניסיה. בתוניסיה, השלטון הצרפתי לא ממש היווה איום מה גם שהפך פרו נאצי – מה שנקרא: ממשל וישי.

במצריים, הסיפור שונה. בריטניה העמידה צי ימי ואווירי לשמירה על המרחב המזרח התיכוני מצרי שבתוכו, להזכירכם, המעברים – תעלת סואץ והים האדום, הם נתיבי סחר וגישה מן הים התיכון למזרח אסיה.

גם איטליה מעוניינת בדרכי גישה אלו, יש לה מושבות במזרח אפריקה ולכן היא תוקפת את הצבא הבריטי במצריים, מכיוון קירנאיקה שבלוב. הצבא האיטלקי לא כזה חזק מול

במוקד התרבות של האנושות? גרמניה, איטליה ו"עוזריהם" היו מרכז לחוכמה, לעידון האומנותי, יצירות רוח ויופי – איגרא רמא של האנושיות שצנחה אל הבור, תהום הברבריות.

• ואולי גם משום שהמלחמה בצפון אפריקה, שנשלטה עדיין בידי מעצמות אירופה, נתפסה כמוקד משני ליבשת אירופה עצמה, שלא לומר שולי, מבחינה גאוגרפית. לפיכך – בהתאמה גם שולי מבחינת הסיפור ההיסטורי.

ובכל זאת, 80 שנה הם "גבורות" וזה בדיוק הזמן להתגבר ולספר את שמשמט מהסיפור השלם.

לשם כך בחרתי להיכנס בשערי ה"הזיכרון ההיסטורי", חקר הנשען על עדות האדם "מן השורה". הנחה סבירה היא כי מי שנטלו חלק בחיי התקופה נושאים עימם את אותו סיפור, מהויות שלהם. במהלך השנים נאספו עדויות בעל פה ובכתב ולחזוק עובדות הסיפור – עיינו ונברנו גם בארכיונים שונים, יומנים ועיתוני התקופה – כל זה פחות

בדור הזה אפשר לומר כי השם – "ג'אדו" כבר ידוע ומוכר לרבים כשם מקום שכרוך בו סיפור קשה הקשור בשואה. מי שהעמיק עוד קצת בלימוד ההיסטוריה היהודית ידע כי מדובר במחנה שנקטלו בו חיים והממוקם בלוב על גבול מדבר סהרה. ובכל זאת, עדיין רב הנסתר והסיפור, הזיכרון ההיסטורי, נמצא עדיין בתהליך עיצובו וזה משום שזנח שנים רבות. במידה רבה הוא אף הופקר, מבחינת חקר תולדות העם היהודי שבכללו – יהדות לוב. בתוך נרטיב השואה נרטיב שמהווה ציר מרכזי בזהות החברה הישראלית, נרטיב שואת יהודי לוב נדחק לשוליים.

מדוע נדחק?

מכמה סיבות:

- משום שבאותו זמן התרחשו אירועים נוראים שתבעו מספר עצום של קורבנות באירופה.
- משום שהמחקר נחבט והסתחרר בסערת שאלות שניסו להכניס סדר בכאוס. איך קרה הדבר הזה לבני האדם

בריטניה ואיטליה נוחלת תבוסה. בחודש **דצמבר 1940** הצבא הבריטי נכנס ללוב מכוון מזרח. **נלך קצת אחורה בזמן** **קירנאיקה**, מעוז התנגדות כבר מראשית השליטה האיטלקית בלוב (1911). מאבק שבטי המדבר ובמיוחד המסדר הסנוסי – שהמלך אידריס היה אחד מבניו לא קיבלו את עול הכובש קולוניאלי. איטליה, מצידה מנסה בכוח והיא עושה באלו שפטים. טובחת בכל מה שזו, הורסת נאות מדבר, סותמת ושוברת בארות ומקורות מים, אוסרת במחנות כליאה, מרססת מהאוויר חומרי זוועה כימיים (באתיופיה), משליכה מורדים ממטוסים, מבצעת מפגני תלייה קבוצתיים במרכזי ערים. ביומני נוסעים מתוארת הלחימה האיטלקית בשבטי המורדים כ"בושה למין האנושי". באותה תקופה בערך ובאותו איזור – קירנאיקה, סמוך לחוף, מקימה איטליה כפרים מדוגמים עבור חקלאים שהיא מייבאת מדרום איטליה (הגירת ה"וונטי מילה"). על "ההר הירוק" – ג'אבל אל אח'דר. האיזור הכי פורה בלוב, היא מנשלת מקומיים מאדמותיהם ומחסלת שטחי מרעה כשאותם ילידים, בני שבטים, הופכים להיות עובדי/עבדי המשקים הנוצרים-קתוליים הללו. מבחינת היהודים, באיזור הזה הם מיעוט קטן יחסית, כארבעת אלפים. הם אינם חקלאים, היהודים כתמיד עוסקים במסחר ובעלי מלאכה, גם היהודים שחיו בכפרים. בבנגאזי, בירת קירנאיקה, הם חיים ללא חציצה בינם לשכניהם הערבים, אין "חארא" – גטו שסוגר ומגן עליהם. בספרי ההיסטוריה מסופר על מספר זעום של יהודים שהצטרף למאבק ההתנגדות בקולוניאליזם. אבל ככלל, היהודים הם יסוד שלטוני כנוע וצייתן. עם זאת, בבנגאזי כמו בטריפולי, כבר בשנות ה-30 החלה נושבת רוח ציונית, מה שהחשיד את הקהילה בלאומיות כפולה. וכך, במלחמת העולם השנייה בשני המוקדים העירוניים ("הבליטות"): טריפולי ובנגאזי, ספגו הפגזות מהים, והשכונות היהודיות שצפו אל הים, עמדו בתווך וחטפו משני כיווני הלחימה. מן הסתם, אם רוב הכוח הצבאי העצום של איטליה ממוקם בקירנאיקה, אז בבנגאזי חטפו יותר. די מהר נזרע הרס ונחסם גם הנמל הקטן ודרכי הים. **ניתן לומר שקירנאיקה הייתה החזית הדרומית של מלחמת העולם שהמוקד שלה באירופה.** יש חוקרים שמגדילים

וסבורים כך לגבי כל קו החוף של צפון אפריקה. מורי, הפרופ' יוסף שרביט, שחוקר את הנושא בעת הזו, סבור שמדובר בחזית שתוכננה מראש והיו כוונות לגביה. שהנאצים בחברתם למוסלמים כמו שקרה בטוניסיה – חאג' אמין אל-חסייני שפעל עם וולטר ראוף – ואלמלא נס תבוסת כוחות הציר במלחמה, היה גורל יהודי צפון אפריקה כגורל יהודי אירופה בשטחים הכבושים, נשלחים להשמדה המונית. תמיכה נוספת להנחה זאת היא אימת יהודי ארץ ישראל מפני פלישה איטלקית – גרמנית. ההתגייסות לצבא הבריטי בתמיכת ההנהגה הרוחנית בארץ ישראל – הרב מאיר עוזיאל, שבנו שירת כקצין בלוב ואף נישא לרינה חביב, בת נשיא הקהילה זקינו- יצחק חביב. כן שלפת "תכנית מצדה שעל הכרמל" שהציעה התאבדות המונית באם גרמניה הנאצית תפלוש לתחומי ארץ ישראל. למדנו שקירנאיקה חבל ארץ בעייתי לאיטליה. יש סיכוי שהייתה מוכנה לוותר עליו ולהסתפק ב**טריפולי** – "הלב הלבן של המושבות האפריקאיות" – "מרכז הקיסרות האיטלקית באפריקה". **טריפולי** – עיר נמל קוסמופוליטית, עיר בירה ברוח איטלקית, מרכז השלטון ומרכז פיננסי. בנקים, שרבים מעובדיהם יהודים ורוב אוצרות הבנקים האיטלקיים הם פירות המסחר של יהודים שהם יצואני אוצרותיה של אפריקה ותוצרת מקומית לרחבי העולם. ועוד קודם, מערכת החינוך מילדות שעיקרה היה בתי ספר איטלקיים ושמרבית תלמידיהן היו יהודים, אלו נועדו להכשיר עתודת סוחרים בינלאומיים, דוברי איטלקית. היהודים למעשה הפעילו את המנגנון הקולוניאלי של איטליה בלוב, כשהמוקד – **טריפולי**. ובדיעבד זה מה שהגן עליהם מפני ידם האכזרית של הנאצים שהגיעו לטריפולי והציגו את מצעד הראווה הצבאי שלהם בעיר. גרמניה הנאצית לא רק הייתה אומה רצחנית אלא גם השודדת הגדולה בתולדות האנושות. **ואיטליה מצידה חששה למה שראתה כשייך לה, לכן שמרה על "אוצרותיה".** **מטריפולי נשוב לחזית בקירנאיקה.** חמש פעמים החליף האיזור ידיים, איטליה- בריטניה- בהמשך צבא הוורמכט של גרמניה הנאצית שהגיע רכוב על הפנצ'רים שלו כמסייע לאיטליה מתוקף "ברית הפלדה". ניתן רק לתאר איך חצי מיליון חיילים מורעבים דורס את אדמת קירנאיקה,

רכבים קלים וכבדים, חומרי נפץ ונפלי פצצות, גרוטאות ברזל והרס. אדמת המקום הייתה ספוגה שמני דלק וגרזו, זרועה במוקשים. ביזה ורצח ואימה שררו בחבל הארץ שהפך לשדה קרב ובו שהו גם אנשים תמימים. כאמור, דצמבר 1940 – בריטניה מנצחת את איטליה, הקהילה היהודית נחשפת לחיילים ארץ ישראלים והתדהמה הדדית, במיוחד משום שהקהילה מסבירת הפנים דוברת עברית. יהודי קירנאיקה רואים בחיילים שסמל של מגן דוד על מדיהם, גיבורים שבאו להושיעם. השכנים האיטלקים ממהרים לתעד ולהלשין לרשויות כי היהודים פועלים כ"גורם בין עיון". בפרק זמן זה נכנס הוורמכט הגרמני לתמונת הלחימה, תחת פיקודו של רומל שמצליח להביס את בריטניה ולכבוש את האיזור באפריל 1941. רגע לפני שהגרמנים מגיעים לחזית בקירנאיקה, 130 יהודים מצטרפים לצבא הבריטי הנסוג שנמלט לכוון אלכסנדריה. הקהילה היהודית במצריים קולטת את הפליטים הללו שחלקם ישוב בסוף המלחמה להתאחד עם המשפחות שבלוב. בזמן זה של כיבוש גרמני מוסוליני מנחית **צו דילול אוכלוסין** – **בפברואר 42** על יהודים ונתינים זרים. משפחות שלמות מועברות מבנגאזי וערי קירנאיקה במסע עונשין כבוגדים למחנה ג'אדו, כל שבועיים יוצא טרנספורט שלא חס על זקנים ותינוקות בני יומם. נסיעה של כמה ימים אל מקום ומשך זמן לא ידועים, המרוחק מבתיים למעלה מאלף ק"מ, אל תנאי קיצון מדבריים. עליהם להשאיר רכושם –המולאם מיידית, והם רשאים לקחת איתם מזון משומר וכעכים יבשים ואולי קצת בגדים ושמיכות. הערים: **בנגאזי, דארנה, סוסה, בארצ'ה, מרסה, שחת, קירני וטוברוק,** מתרוקנות מיהודיהן. **2600 יהודים** נלקחים לג'אדו כשמאחור נשארים: 200 איש בבנגאזי, 4 בבארצ'ה (אחת מהם סבתא שלי, ניסריה, שהוכתה בפרעות וגססה למות אצל השכנים הערבים) ו-40 בדארנה. הנשארים הללו נותרו בודדים ונטולי הגנה בזירת מלחמה. **החיילים שהובילו את היהודים סיפרו להם כי הממשל האיטלקי בדאגתו מפנה אותם מאזור לחימה למקום מבטחים. תשובה שקרית ומניפולטיבית האופיינית להתנהלות הנאצים.** בזמן הזה, בטריפולי, היו עסוקים

בהישרדות, בני הקהילה וגם הנהגתה, נמלטו ממקום מסתור אחד למשנהו, במחירי שכירות מופקעים, ההפגזות מהאוויר והים היו קטלניות. גם שם התמודדו עם שילוחים למחנות של בעלי הנתינויות ומחנות של עבודת כפייה, ולא כל כך ידעו או יכלו לעזור לאחיהם מבנגאזי.

במחנה ג'אדו

ג'אדו היה מתחם מוקף גדר תיל ובו מספר ביתני בטון מתפוררים מאורכים, שריד של מחנה צבא או מחנה כורים. באזור נמצאו שרידי בית קברות יהודי עתיק. הצבא האיטלקי פיקד על המגיעים וקלט בו את 2600 היהודים שהגיעו מקרינאיקה. 300-350 נפש הצטופפו בכל ביתן, בין משפחה למשפחה תלוי שמיכה כפרגוד. במחנה לא הייתה תשתית סניטציה ותנאי מזג האוויר הקיצוניים יחד עם הצפיפות והרעב, נתנו מהר אותות בשוהים. מחלות פרצו, במיוחד **מחלת טיפוס קטלנית, מה שהביא למותם של 562 נספים.**

בג'אדו נספו כרבע מיהדות קירנאיקה! למעשה איטליה העבירה את הקהילה כדי להפקירה אל מותה. רוב שומרי המחנה ומפקדיו היו איטלקים אנטישמיים שהתעללו בשבויי המחנה. מפקד המחנה - **מאיוור גוארירי**, זכור כאכזרי במיוחד שהתעלל ונהג באלימות כלפי האסירים היהודים, בעט בהם, הפריע בודון לכל ביטוי של שמירת הדת, טינף את מזונם המועט והיו שהעידו כי הוא היה אחראי למעשי רצח במחנה.

אותו מפקד השפיל את המנהיג הרוחני של הקהילה - רבי ספאני - יוסף גיעאן, אסיר גם כן, בכך שפקד עליו לטאטא את אדמת החול של המחנה. יחידי למול בני הקהילה שמעשה ההתעללות, ברב המכובד, נחרט בזיכרונם כטראומטי. למרות התעמרותם של שומרי המחנה הצליחו היהודים לארגן סדר של לימוד ותפילה, הם הביאו איתם למחנה ספר תורה עתיק, קטן מימדים - ה"זרייר דרנה" ששמור כיום בבית כנסת בנתניה. במחנה נולדו 11 תינוקות, לא כולם שרדו ושני זוגות נישאו.

פירוק המחנה החל בסבב החמישי של הלחימה בקירנאיקה, שם הצבא הבריטי בפיקודו של מונטגומרי הצליח להביס את הצבא הגרמני בפיקודו של רומל, והמלחמה בקירנאיקה נעצרה בקרב אל עלמיין בתאריך ה-2 ביולי 1942. **אבל אנטישמיים לא מוותרים על הזדמנות להתעללות קולקטיבית**

גם בשעותיו האחרונות של המחנה קיבצו מפקדיו את קהל האסירים המעונים ברחבת המסדרים. למול מכונת ירייה טעונה, נמסר כי מחכים לפקודה שתגיע בטלפון: האם לירות בהם למוות או שלוקחים אותם למחנות בגרמניה (יהודי לוב ידעו על הנעשה באירופה, התפללו וצמו להצלה). לאחר שעות של המתנה מתוחה, צלצל הטלפון ומי שנשלח להשיב לשיחה היה אדם שלא הבין את שפת הפקודה. מפקד המחנה רתח מזעם והשומרים הבינו כי עליהם למהר ולהימלט מהמחנה. הם השאירו את היהודים במקום ללא השגחה, רובם חולים ומזי רעב שחיכו למותם.

הסוף

בסוף שנות ה-70 בישראל, ראיין רפאל אוזאן ז"ל, סטודנט לתואר שני מבר אילן שעבודת התזה שלו נמצאת בעריכה בימים אלו על שולחני, (ובע"ה תושלם בקרוב) שלושה רופאים ארץ ישראלים שסופחו למחנה השמיני של הצבא הבריטי בלוב. מי שטיפלו בשורדי מחנה ג'אדו.

ד"ר חן שימש עד במשפט אייכמן והיה רופא מרדים באיכילוב. ד"ר גלטר שהיה מנהל "אספ הרופא" ו**ד"ר היינץ** - ליד גרמניה שפעל כרופא בתל אביב. **ד"ר חן** - הוא סיפר בעדותו כי באותה שעת שחרור טיפל בכפר גאריאן ויום אחד כשיצא ברכב לכיוון טריפולי תעה בדרך. באחת הצמתים ראה קצין אנגלי שנופף אליו בידו, כי הוא ראה שמדובר ברופא וביקש ממנו סיוע. הם נסעו יחד למחנה ושם התגלה לו מחזה מזעזע. **ד"ר חן** החליט להישאר במחנה כדי לטפל בחולים למרות שלא קיבל אישור לעשות זאת. רוב החולים שכבו ללא תנועה, רזים ועצמותיהם בולטות, הם סבלו מתת תזונה וטיפוס. רובם שכנו בבתים חסרי גג שריח חריף נדף מהם. פעולתו של **ד"ר חן** הייתה מהירה, הוא קרא למספר בחורים בריאים יחסית שיפרידו בין החולים לבריאים, כדי להפסיק את התפשטות המחלה. מספר צריפים נוקו ואליהם העבירו את הבריאים. למרות הסיכון בהדבקות, רססו את החולים בחומר חיטוי ותוך 48 שעות חוטא כל המחנה, החולים הושארו בו לטיפול. לאחר זמן מה היה על **ד"ר חן** לעבור עם הצבא לאירופה. **ד"ר גלטר** - גילה בעדותו כי במחנה ג'אדו ראה סימנים חמורים של התעללות ואכזריות, מעשיהם של השושים האיטלקים. היהודים היו לבושים קרעי בגדים והם ישנו על רצפה

חשופה וקרה. כיוון שנשלח מראש לטיפול בחולי המחנה הוא הוכן לגבי מצבם, הביא עימו צוות רפואי וכמויות של מזון ומלבוש חורפי כי שרר בו קור מקפיא. בבואו למחנה. הוא הורה לשטוף את החולים במים. שהייתו של **ד"ר גלטר** הייתה יחסית ממושכת והוא הספיק לשמוע מהם עדויות אודות מעשי האיטלקים. **ד"ר גלטר** למעשה טיפל וריפא את שבויי ג'אדו בתוך המחנה שחוטא, והוא זה ששחרר אותם אל בתיהם בקירנאיקה.

הגולים לוו בידי **ד"ר היינץ** והצלב האדום חזרה אל בתיהם בקירנאיקה, הם הוסעו בנסיעה איטית במשך 5 ימים חזרה לבנגזי, במשאיות צבא אנגליות. הסעה שהייתה מבצע מורכב וקשה להשגה כי הכל היה עדיין מגויס לטובת המאמץ המלחמתי וגם הדרכים היו ממוקשות. כשהגיעו לבנגאזי חלק פנו לבתיהם וחלק להמשך אשפוז בבתי חולים מקומיים. לקח זמן עד שניתן היה לשוב לחיים סדירים ומתוקנים. רבים מן הגולים שבו לבתים פרוצים והרוסים, אבל מי שכוחו היה בידיו, והיה בעל מקצוע, הועסק בשורות הצבא הבריטי.

המלחמה הסתיימה בלוב בינואר 1943.

קהילת יהודי קירנאיקה נחפזו בין ראשונים לארוז מטלטליהם ולעבור לטריפולי, כדי לעזוב את לוב עם פתיחת שערי העלייה בשנת 1949. עלייתם הייתה כמעט קולקטיבית עד שנת 1951. רובם ככולם הגיעו דרך הים ומתוך הכרת תודה ואהבה ציונית עמוקה.

איטליה מעולם לא הכירה בחטאיה בלוב, בטח שלא פיצתה את הנשלחים למחנות ונפגעי המלחמה. רבים מן הפושעים האיטלקיים הזקינו בנחת עד גיל מופלג ללא עונש או משפט. הנרטיב האיטלקי ממלחמת העולם השנייה עוצב כך שכמעט כל מעצבי הדעה ושומרי המוסר - האינטלקטואלים האיטלקיים, נטלו לכאורה חלק בשורות הרזיסטנציה, ויש על כך לא מעט מחקרים איטלקיים בזמן שלא כך היה הדבר. נהפוך הוא. בשנת 2010 מדינת ישראל בהחלטה מנהלית הכירה ב-**פחד של יהודי לוב מפני הפלישה הנאצית, הכרה חלקית מאוד ובאיחור של למעלה מ-60 שנה.**

ד"ר ניצה נסרין טוכמן היא חוקרת של יהדות לוב בנושא "עיצוב הזיכרון ההיסטורי" באוניברסיטת בר אילן

רעב ואהבה בגטו

פסל: רותי גולן הנל

בזיכרונות של חיים קודמים, אולי כמחווה של נתינה, אולי מתוך רצון לשמר את המסורת היהודית – ואולי פשוט כהוכחה שגם בתנאים האיומים ביותר, רוח האדם אינה נשברת ואמא לאוכל תמיד דואגת. ישנן עדויות (באתר יד ושם) מצמררות על נשים שהיו כותבות מתכונים על פיסות נייר שהשיגו ממקומות עבודתן, תוך סיכון חייהן – כי בעיני הגרמנים, זה היה "פשע" של פגיעה ברכוש הרייך. אך עבורן, זו הייתה עדות לניצחון הרוח. בתוך הרעב והשחור נולדו רגעים מיוחדים של חום: איש שלוחש על אוזן אשתו כמה טעים האוכל שהכינה, או על גבר שהחביא פת לחם עטופה היטב שלא תתפורר בכדי להביא לאשתו האהובה "ארוחת ערב". הרעב איים לקחת הכול, פעמים שגבר על הפחד מהמכות ואפילו מהמות אבל הרעב מעולם לא להצליח לקחת את האהבה.

ענת טייב

0505794232

קדושת השיח – מלווה זוגית, מדריכת כלות, מנחה למיניות בריאה ולחיי אישות

היה מהקשים ביותר. הוא הפך לכוח מניע, ופעמים רבות גבר על הפחד מסכנת המוות. יהודים רבים הסתכנו בניסיונות להשיג מזון באמצעות הברחות, מסחר או פשוט בתחבולות יצירתיות. בגטו, הרעב לא היה רק התמודדות פיזית, פעמים רבות, הוא הפך למבחן זוגיות אכזרי של אהבה, מסירות ונתינה. בני זוג שנאלצו לחלוק פת לחם עבשה או קליפות תפוחי אדמה, בעל ואישה שניסו בכל כוחם להסתיר דאגה ולוותר על מנה דלה למען האחר – הייתה זו התמודדות לא רק עם הכאב והקושי שבמחסור במזון אלא גם התמודדות עם הכאב שבהקרבה למען האהבה.

עבור הנשים, ההתמודדות הייתה מורכבת במיוחד שכן הן נאלצו לוותר על מזונן כדי לתת לילדיהן, ולבעל שיחיה לו כוח לעבודה, רבות מהן בחרו להרעיב את עצמן כדי שלילדיהן ולמשפחתן יהיה אוכל. גם הגברים סיכנו לא פעם את חייהם בכדי להביא לאישה ולילדים שאריות מזון, היה זה משחק הישרדות נורא, שבו כל בחירה הייתה הכרעה נוראית בין אהבה עצמית לאהבת זוגית. האוכל במחנה היה דל ומצומצם, אך הנשים בחוכמתן, מצאו דרכים יצירתיות להפיק ממנו את המיטב. סיפורים ועדויות מספרים על נשים שהשתמשו עד תום בכל פירור ויצרו מזון יש מאין. גם במחנות, כשאבד כמעט כל צלם אנוש, הנשים המשיכו להעביר ביניהן מתכונים. אולי מתוך כמיהה להיאחז

כילדה, בשיעורי ההיסטוריה לא למדת על שואת יהודי לוב, השואה היתה "שייכת" ליהדות אירופה. אבל בבית שמעתי סיפורים על מוסוליני, על הנאצים, סיפור שחזר הרבה פעמים היה ששלחו את הנשים ערומות לעמוד על גבעה – הבושה וההשפלה שסבתי ואמי ז"ל העבירו לי בסיפור הייתה עוצמתית. אך גם שמעתי פעמים רבות את הגאווה והשמחה כאשר אמי הייתה משתמשת בקומקום, פינג'ן ועוד כלים שנעשו משברי המטוסים, שמחה ששרדו את התופת וזכו לבנות בית בישראל. לאבי ז"ל היה דף צהוב וישן שהיו בו ציורים של חזירים וכשמקפלים אותו נוצרת תמונה של היטלר. אכן היה פער בין מה ששמענו וידענו בבית לבין מה שלמדנו בכיתה. רק בשנים האחרונות שואת יהודי לוב מקבלת מקום וגם נכנסה לשיעורי ההיסטוריה בבתי הספר בישראל. האיטלקים, בני בריתם של הנאצים כבשו את לוב מידי האנגלים והקימו בה שלושה מחנות ריכוז. הגדול והמוכר יותר היה מחנה ג'אדו ועוד שני מחנות גריאן וסידי עזאז. כדאי לזכור שיהודי לוב סבלו מפרעות הערבים לאורך שנים רבות. כמו שאנו אומרים בליל הסדר: "שלא אחד עמד עלינו לכלותינו" הן בצפון אפריקה והן בשואת אירופה כי לגבי אויבינו אין הבדל בין יהודי אשכנזי לספרדי, שמאלני או ימני, דתי או חילוני.

החיים בגטאות ובמחנות היו מאבק בלתי פוסק, אך מבין כל הקשיים, הרעב

אתם המגדלור שלנו, ההשראה לכולנו

ברשות לזכויות ניצולי השואה מעלים על נס את תרומתה המרשימה של יהדות לוב. בנוסף למענקים ישנם גם שירותים נוספים לשורדים כגון פטור מתשלום לתרופות מרשם בסל הבריאות, מימון אביזרים רפואיים, מענק שנתי לצידוד ביתי, מענקים למעוטי הכנסות, הלוואות, פטור ממס הכנסה טיפול נפשי ועוד. מנהלת הרשות: "אני פונה אליכם, שורדי שואת יהדות לוב, בלב נרגש, עברתם את אחת התקופות החשוכות שידע עמנו – ובחרתם בחיים, בבנייה, בעשייה, בתקווה"

רונית רוזין

ובכלל זה את המענה לצרכים רפואיים, נפשיים, סיעודיים, חברתיים ועוד. אציין בקצרה את עיקרי המענים שהרשות מעניקה לכם, כדי ששורדי השואה ובני הדור השני והשלישי המלווים אותם, ימצו את זכויותיהם. אני מזמינה אתכם לקרוא בהרחבה באתר הרשות את המידע המפורט כולל התנאים לזכאות וההליך למימוש הזכאות או לפנות אלינו בכל שאלה.

אלו עיקרי ההטבות למקבלי תגמול חודשי:

- פטור מתשלום לתרופות מרשם בסל הבריאות
- מימון טיפול רפואי במחלות שהוכרו
- מימון אביזרים רפואיים למחלות שהוכרו
- הבראה כספית והבראה עם טיפולים כולל מלווה להבראה
- מענק שנתי לצידוד ביתי
- הטבות למוכרים בדמנציה – סיוע לעזרה ביתית או לאחזקת עובד זר או להשתתפות באשפוז במוסד סיעודי וכן השתתפות במימון מוצרי ספיגה.

להשכלה גבוהה, הורדה בדרגות של חיילים יהודים בצבא איטליה ועוד. ככל שחלף הזמן, הלכו והוחמרו חוקי הגזע שהוטלו על יהודי לוב. חלק מיהודי לוב הוגלו למחנות ריכוז באירופה. מחנות ריכוז ומחנות עבודה הוקמו גם על אדמת לוב.

והנה, מתוך החורבן ההוא, על סף פני התהום, קמה קהילת יהדות לוב לחיים. רבים משורדי השואה עלו ארצה, אל אותה ארץ מובטחת, אליה צעדו אבותינו אז ביציאת מצרים. אותם שורדים קמו מעפר, שיקמו את עצמם ואת משפחותיהם, הקימו קהילות, הצטרפו למפעל הצינוני והפכו לאבן יסוד בחברה הישראלית המתהווה, וכתבו פרק חדש בספר תולדות העם היהודי. שורדי שואה מספרים כי ליל הסדר שנחגג לאחר השחרור מהמחנות היה עבורם כ"יציאת מצרים" אישית. האמירה "עבדים היינו – ועתה בני חורין" הייתה עבורם עדות חיה למציאות ולא אמירה בעלמא. אבל, גם ההכרה בזכויות שורדי השואה של יוצאי לוב הושגה לאחר מאבק לצדק היסטורי.

מענה הוליסטי

הרשות לזכויות ניצולי השואה, שהיא הזרוע הביצועית של המדינה, משלמת תגמולים חודשיים ומענקים שנתיים ונוסף על כך נותנת מענה הוליסטי לשורדים. חשוב לי להדגיש כי דאגתנו נתונה לשורדים, כי אנחנו יודעים וזוכרים את חובתנו המוסרית כלפיכם, מי שהיו שם ושרדו. כולכם בוודאי מכירים את התשלומים שהרשות מעבירה לשורדי השואה, וחשוב לי שתכירו גם את חבילת ההטבות הנלוות שהרשות מעניקה לשורדים,

בכל שנה, מציינים את יום השואה מספר ימים לאחר סיומו של חג הפסח. בתקופת האביב הבתים שלנו מתחדשים וריח של רעננות עולה באוויר. ניתן להביט סביב ולראות את הפריחה ואת הצבעים שהטבע לובש, להאזין לצלילי ההגדה ולהתרפק על הזיכרונות. חג הפסח מציין את היציאה של אבותינו מהעבדות במצרים לחירות בדרך לארץ המובטחת, זהו חג לאומי, המסופר בכל בית יהודי, זהו זמן של תקווה ואמונה.

מעבר לחרות

אולם, עבור שורדי השואה, בכללם יוצאי לוב, חג החירות נושא עמו משמעות נוספת, לא רק לאומית, כי אם גם אישית. חג הפסח, יותר מכל חג אחר, מדגיש את המעבר לחירות, את תקומת העם היהודי מתוך עבדות, השפלה וסבל. אצל שורדי השואה מדובר בזיכרון ממשי של עבדות, של אובדן, של רדיפה, של סכנת חיים וכמו בימים ההם של יציאת מצרים, גם שורדי השואה עברו מסע אישי וקולקטיבי לבניית חיים חדשים עם ניצחון הרוח ותחייה בארץ ישראל. קהילת יהדות לוב, היא אחת הקהילות היהודיות העתיקות והמפוארות בצפון אפריקה, שסבלה בתקופת השואה מרדיפות חמורות תחת שלטון איטליה הפשיסטית וגרמניה הנאצית.

הארץ המובטחת

החל משנות ה-30, ובעיקר בשנות מלחמת העולם השנייה, הוטלו על יהודי לוב גזירות קשות מנשוא, שכללו הגבלות כלכליות, סילוק ממשורות ציבוריות, הרחקת יהודים ממוסדות

מפגשי הווי ומיצוי זכויות של הרשות לזכויות ניצולי השואה

המפורט עולה כי אנחנו כאן בשבילכם ובעבורכם שורדי השואה. כמנהלת הרשות לזכויות ניצולי השואה אני פונה אליכם, שורדי שואת יהדות לוב, בלב נרגש, עברתם את אחת התקופות החשוכות שידע עמנו – ובחרתם בחיים, בבנייה, בעשייה, בתקווה. אנו, ברשות, רואים אתכם. שומעים אתכם, ומתחייבים לפעול עבורכם ולמענכם, כדי שכל אחד ואחד מכם יזכה להזדקן בכבוד, בבריאות וברוח. ברוח חג הפסח ומצוות "והגדת לבנך" אנחנו נמשיך ונספר את סיפורי הגבורה שלכם, המשקפים חוסן אנושי, אתם המגדלור שלנו, ההשראה לכולנו.

בשמי ובשם עובדי הרשות לזכויות ניצולי השואה, נאחל לכם בריאות איתנה ואריכות ימים, שיהיו ימיכם מלאים בנחת ואהבה, שסיפורכם יסופר. עוד אשא תפילה שעמנו יקום כעוף החול מהשבר שפוקד אותנו, ש-59 אחינו ואחיותינו החטופים בשבי החמאס יחזרו לביתם במהרה, שהפעושים יחלימו, שיהיה מזור לנפשן של משפחות השכול שנוספו למעגל השכול, שחיילינו היקרים יחזרו לשלום לביתם, ושנדע ימים טובים יותר כעם וכמדינה.

רונית רוזין היא מנהלת הרשות לזכויות ניצולי השואה במשרד ראש הממשלה
<https://www.gov.il/he/departments/holocaust-survivors-rights/gov-il-landing-page>

לשורדי השואה לתקופה ארוכה. כמו-כן, בשנים האחרונות אנחנו שמים ברשות דגש על מתן השירות, הרשות מפעילה את מרכז המידע הלאומי "קול הזכויות", המהווה כתובת ממשלתית אחת לשורדי השואה, בו ניתן לקבל מידע על כלל הזכויות והשירותים להם זכאים השורדים (גם במשרדי ממשלה אחרים) במספר *5105. ממש בתחילת החודש חנכנו את משכנו החדש של מרכז המידע, שפועל כעת למענכם ועבורנו על ידי ספק חדש. מתחילת השנה הנוכחית פתחנו שני מרכזי מידע נידים חדשים ביהוד-מונסון ולוד, וסך הכל אנחנו מפעילים 30 מרכזי שירות נידים מתל חי ועד אילת להנגשת השירותים קרוב לבית (לצד הסניפים בתל אביב, חיפה וירושלים).

מצטייני המיחשוב

אנחנו מפעילים גם את מיזם "עד אליך" במסגרתו נערכים ביקורי בית בבתי השורדים לצורך מיצוי זכויות. אנחנו מקיימים עשרות כנסים בשנה למיצוי זכויות ברחבי הארץ. לאחרונה השקנו מערכת פניות חדשה וידידותית, שמאפשרת לשורדי השואה או מי מטעמם לפנות בקלות ובנוחות במגוון נושאים ולצרף מסמכים. המערכת החדשה אף זכתה בתחרות מצטייני המחשוב לשנת 2024 של "אנשים ומחשבים" בקטגוריית טרנספורמציה דיגיטלית: חדשנות במערכות ליבה ואנליטיקה. אנחנו מפעילים את האתר הרשות וגם רשתות חברתיות. מכל

- מענקים למעוטי הכנסות
- הטבות ותגמולים לשארים: תשלום תגמול שארים והשתתפות בהקמת מצבה
- הלוואות
- סיוע לשורדי שואה סיעודיים
- מתן טיפול נפשי באמצעות מטפלים מקצועיים בתחום הנפשי-רגשי
- מתן שירות סוציאלי
- הנחות בגופים אחרים כגון: פטור ממס הכנסה, הנחה במס רכישה, הנחה בתשלום חשמל, מים וארנונה.
- שורדי שואה, מקבלי מענק שנתי זכאים לחלק מההטבות שפורטו מעלה.

קול הזכויות

בנוסף, הרשות מפעילה שורה של מיזמים כגון: "עכשיו זה הזמן" מערך מתנדבים חברתיים הנפגשים אחת לשבוע לשעה וחצי אישית עם שורדי השואה בביתו; "בידיים טובות" מתן מענה הוליסטי לשורדי שואה עיריית או ללא עורף משפחתי אפקטיבי, באמצעות עובדים סוציאליים בקופות החולים; אוריינות דיגיטלית עד הבית; תרבות מונגשת לשורדי שואה בשיתוף המרכז לתרבות מונגשת ועוד. יתרה מזאת, הרשות תומכת בעמותות שונות העוסקות בסיוע ובהנגשה לשורדי שואה, ובמסגרת זאת מבוצעות כל שנה פעילויות כגון: מועדונים חברתיים לשורדי שואה בכל רחבי הארץ, קבוצות חברתיות שמופעלות במרכזי יום ובתי אבות עבור שורדי שואה, הנגשת דירות מגורים וליווי סוציאלי פרטני המוענק

משרד ראש הממשלה

מרכזי השירות לניצולי השואה מגיעים אליכם

רוצים למצות את זכויותיכם? לקבל עזרה במילוי טופס? להגיש מסמכים להמשך טיפול? או לשאול שאלה?
אנחנו פה בשבילכם

להלן פירוט הפעילות במרכזי השירות והמידע לחודשים הקרובים:

אילת

מנש"ב (מועדון ניצולי שואה באילת), בכתובת רות המואבייה 42
ימי ב'-ג' 31.3.2025-1.4.2025 | יום ב' בשעות 12:00-16:00 | יום ג' בשעות 9:00-13:00.
ימי ב'-ג' 7-8.7.2025 | יום ב' בשעות 12:00-16:00 | יום ג' בשעות 9:00-13:00.
ימי ב'-ג' 27-28.10.2025 | יום ב' בשעות 12:00-16:00 | יום ג' בשעות 9:00-13:00.
שימו לב - יש להתעדכן באתר האינטרנט או במוקד השירות הטלפוני 5105* בשעות הפעילות לקבלת הקהל ביום הפעילות הראשון באילת.

באר שבע

קבלת קהל: 9:30-13:00

קריית גת

קבלת קהל: 9:00-13:00

אשקלון

קבלת קהל: 9:00-13:00

אשדוד

קבלת קהל: 9:00-13:00

רחובות

קבלת קהל: 9:30-13:00

מודיעין

קבלת קהל: 10:00-14:00

לוד חדש

קבלת קהל: 9:00-13:00

ראשון לציון

קבלת קהל: 9:00-13:00

רמלה

קבלת קהל: 9:00-13:00

חולון

קבלת קהל: 9:30-13:00

אור יהודה

קבלת קהל: 10:00-14:00

יהוד-מונוסון חדש

קבלת קהל: 10:00-14:00

סדר

זכר

בית אושירה (בניין מס הכנסה), בכתובת זלמן שז"ר 31, קומה 1 (חדר ישיבות)
ימי א' - תאריכים: 2.3.2025 | 6.4.2025 | 11.5.2025 | 15.6.2025 | 6.7.2025 | 10.8.2025
7.9.2025 | 19.10.2025

בית וקס, בכתובת שדרות העצמאות 68, קומה 1
ימי ד' - תאריכים: 5.3.2025 | 7.5.2025 | 9.7.2025 | 10.9.2025
מרכז העשרה שער דרום (כוכב דוד), בכתובת מלכי ישראל 183
ימי ג' - תאריכים: 8.4.2025 | 10.6.2025 | 5.8.2025 | 21.10.2025

מתנ"ס ווסק, בכתובת שביל הלילך פינת יוהנסבורג
ימי ג' - תאריכים: 11.3.2025 | 1.4.2025 | 6.5.2025 | 10.6.2025 | 1.7.2025 | 5.8.2025
2.9.2025 | 28.10.2025

בית איתן, רובע י', בכתובת קק"ל 90
ימי ה' - תאריכים: 6.3.2025 | 3.4.2025 | 15.5.2025 | 12.6.2025 | 17.7.2025 | 14.8.2025
11.9.2025 | 23.10.2025 | 13.11.2025 | 11.12.2025

בית דרור (מרכז עמותת יש), בכתובת החלוץ 5
ימי ב'/ד' - תאריכים: 10.3.2025 | 26.3.2025 | 9.4.2025 | 28.4.2025 | 14.5.2025 | 28.5.2025
16.6.2025 | 30.6.2025 | 16.7.2025 | 30.7.2025 | 18.8.2025 | 10.9.2025 | 29.9.2025 | 22.10.2025
האגף לשירותים חברתיים בעיריית מודיעין מכבים רעות, בכתובת עמק האלה (מול בית 26)
ימי ג' - תאריכים: 25.3.2025 | 29.4.2025 | 27.5.2025 | 24.6.2025 | 29.7.2025 | 26.8.2025
30.9.2025 | 28.10.2025

מועדון מופת לקשישים ולניצולי שואה, בכתובת אהרון לובלין 11
ימי ב' - תאריכים: 24.3.2025 | 28.4.2025 | 26.5.2025 | 30.6.2025 | 28.7.2025 | 25.8.2025
29.9.2025 | 27.10.2025 | 24.11.2025 | 29.12.2025

האגף לאזרחים ותיקים, בכתובת הרצל 82, קומה 2
ימי ב' - תאריכים: 3.3.2025 | 1.4.2025 (יום ג' חד-פעמי) | 5.5.2025 | 9.6.2025 | 14.7.2025
4.8.2025 | 1.9.2025 | 20.10.2025

מתנ"ס היכל התרבות, בכתובת שדרות ויצמן 9
ימי ה' - תאריכים: 20.3.2025 | 24.4.2025 | 22.5.2025 | 19.6.2025 | 24.7.2025 | 21.8.2025
18.9.2025 | 30.10.2025

המחלקה לטיפול באזרח הוותיק ומשפחתו, בכתובת אילת 54 **כתובת חדשה**
ימי ב' - תאריכים: 17.3.2025 | 21.4.2025 | 19.5.2025 | 23.6.2025 | 21.7.2025 | 25.8.2025
15.9.2025 | 27.10.2025

מרכז מורשת יהדות לוב, בכתובת משה הדדי 4
ימי ג' - תאריכים: 11.3.2025 | 8.4.2025 | 6.5.2025 | 17.6.2025

האגף לשירותים חברתיים במרכז שו"ל יהוד-מונוסון, בכתובת מקלב 2 פינת הרצל
(כניסה דרך גן השעשועים, כניסה נגישה מסביב)
ימי ד' - תאריכים: 12.3.2025 | 2.4.2025 | 7.5.2025 | 25.6.2025 | 23.7.2025 | 13.8.2025
10.9.2025 | 22.10.2025 | 5.11.2025

המשך פירוט הפעילות במרכזי השירות והמידע לחודשים הקרובים:

מתנ"ס "בית לזרוס", בכתובת אינשטיין 16, קומה 1 - ימי ב' - תאריכים: 3.3.2025 | 7.4.2025 | 12.5.2025 | 9.6.2025 | 14.7.2025 | 11.8.2025 | 8.9.2025 | 20.10.2025

מרכז קהילתי שדה בוקר, בכתובת שדה בוקר 10, קומת הכניסה ימי ג' - תאריכים: 25.3.2025 | 22.4.2025 | 27.5.2025 | 17.6.2025 | 29.7.2025 | 26.8.2025 | 30.9.2025 | 21.10.2025

האגף לשירותים חברתיים, בכתובת העבודה 1, קומה 2 (חדר הישיבות) ימי ד' - תאריכים: 26.3.2025 | 9.4.2025 | 28.5.2025 | 25.6.2025 | 30.7.2025 | 20.8.2025 | 10.9.2025 | 29.10.2025

האגודה למען הזקן, בכתובת ירושלים 63 ימי ה' - תאריכים: 6.3.2025 | 3.4.2025 | 15.5.2025 | 12.6.2025 | 3.7.2025 | 14.8.2025 | 18.9.2025 | 23.10.2025

המרכז להנצחת השואה, בכתובת המכבים 5, היכל התרבות, קומה 1 ימי ב' - תאריכים: 10.3.2025 | 21.4.2025 | 26.5.2025 | 16.6.2025 | 14.7.2025 | 25.8.2025 | 29.9.2025 | 20.10.2025

האגף לשירותים חברתיים, בכתובת בן גוריון 16, קומה 1 (חדר הישיבות) ימי ב' - תאריכים: 3.3.2025 | 21.4.2025 | 19.5.2025 | 16.6.2025 | 14.7.2025 | 4.8.2025 | 25.8.2025 | 15.9.2025 | 27.10.2025 | 10.11.2025

בית יד לבנים, בכתובת אחוזה 147 ימי ד' - תאריכים: 19.3.2025 | 23.4.2025 | 14.5.2025 | 11.6.2025 | 9.7.2025 | 30.7.2025 | 20.8.2025 | 17.9.2025 | 15.10.2025 | 19.11.2025

מועדון סביונים, בכתובת שטמפפר 9, קומה 5 (מול העירייה, מעל בנק לאומי) ימי ה' - תאריכים: 20.3.2025 | 10.4.2025 | 8.5.2025 | 22.5.2025 | 5.6.2025 | 19.6.2025 | 10.7.2025 | 24.7.2025 | 7.8.2025 | 28.8.2025 | 11.9.2025 | 25.9.2025 | 30.10.2025

משרדי עמותת גיל, בכתובת מלחמת ששת הימים 10, קומה 5 ימי ב' - תאריכים: 17.3.2025 | 31.3.2025 | 21.4.2025 | 12.5.2025 | 26.5.2025 | 16.6.2025 | 30.6.2025 | 14.7.2025 | 28.7.2025 | 11.8.2025 | 25.8.2025 | 1.9.2025 | 15.9.2025 | 27.10.2025

בניין קדוש, בכתובת ככר העצמאות 4, קומה 3 ימי ה' - תאריכים: 13.3.2025 | 10.4.2025 | 8.5.2025 | 12.6.2025 | 10.7.2025 | 14.8.2025 | 11.9.2025 | 16.10.2025

אגף הרווחה והשירותים החברתיים, עיריית נוף הגליל, בכתובת שדרות אריאב 1, קומת הכניסה (חדר הישיבות) ימי ד' - תאריכים: 19.3.2025 | 23.4.2025 | 21.5.2025 | 25.6.2025 | 23.7.2025 | 20.8.2025 | 17.9.2025 | 22.10.2025 | 19.11.2025 | 24.12.2025

המרכז הרב תכליתי ע"ש דני זק, בכתובת דפנה 56 (חדר פלוטו) ימי ג' - תאריכים: 18.3.2025 | 22.4.2025 | 20.5.2025 | 17.6.2025 | 15.7.2025 | 16.9.2025 | 21.10.2025 | 18.11.2025 | 23.12.2025

משרדי מנהל השירותים החברתיים, בכתובת הבריגית 36 (חדר הישיבות הקטן) ימי ד' - תאריכים: 5.3.2025 | 2.4.2025 | 7.5.2025 | 4.6.2025 | 2.7.2025 | 6.8.2025 | 3.9.2025

בניין העירייה, בכתובת ויצמן 35, קומה 1 (מחלקת הרווחה) ימי ד' - תאריכים: 12.3.2025 | 9.4.2025 | 14.5.2025 | 11.6.2025 | 9.7.2025 | 13.8.2025 | 10.9.2025 | 15.10.2025 | 12.11.2025 | 10.12.2025

מרכז יום לקשיש, שכונת ראגום (Waze: נחלת אשר 31 - ואז לפנות ימינה) ימי ג' - תאריכים: 11.3.2025 | 6.5.2025 | 1.7.2025 | 2.9.2025

בית ותיקי הגליל, מכללת תל חי בעקבות המלחמה בית וותיקי הגליל סגור זמנית לרגל שיפוצים. לקבלת סיוע ניתן לפנות לסניף חיפה בטלפון 04-8640838.

רמת גן

קבלת קהל: 9:00-13:00

גבעתיים

קבלת קהל: 16:00-13:20

גבעת שמואל

קבלת קהל: 9:00-13:00

בני ברק

קבלת קהל: 9:00-13:00

פתח תקווה

קבלת קהל: 9:00-13:00

הרצליה

קבלת קהל: 9:00-13:00

רעננה

קבלת קהל: 10:00-14:00

נתניה

קבלת קהל: 9:00-13:00

חדרה

קבלת קהל: 9:00-13:00

עפולה

קבלת קהל: 9:00-13:00

נוף הגליל

קבלת קהל: 10:00-14:00

קריית ביאליק

קבלת קהל: 10:00-14:00

כרמיאל

קבלת קהל: 10:00-14:00

עכו

קבלת קהל: 10:00-14:00

נהריה

קבלת קהל: 10:00-14:00

תל חי

הבית לזכויות שלך

יצחק שדה 17 תל אביב קומה 6 | טלפון: 03-5682651 | 5105* | כתובת מייל של הרשות: info@hsa.gov.il
ניתן להתעדכן במועדי הפעילות באתר הרשות: https://go.gov.il/hsa_bureaus

תלאות במדבר

הסיפור האישי של הרב גאדו מכלוף זצ"ל והמקאמה שכתב במחנות הכפייה סידי עזאז ובוגבוק

המקאמה היא מסמך אישי ואותנטי נדיר היכול לשפוך אור על תלאות יהודי לוב שנלקחו למחנות עבודה וכפייה בתקופת מלחמת העולם השנייה. המקאמה מתארת בחריזה לירית את הימים החשוכים שעברו יהודי לוב במחנות הכפייה. הרב גאדו מכלוף היה בשנות הארבעים לחייו כאשר הועלה על המשאית שניתקה אותו ממשפחתו ולקחה אותו עם חבריו מטריפולי למחנה הכפייה סידי עזאז, משם הועברו למחנה בוגבוק בגבול מצרים – לוב. הרב מכלוף, לצד תפקידו הרבני, היה גם משורר, ובין היתר כתב את הפיוט "אבי חונני" הנחשב כאחד השירים המוכרים של העדה הלובית בארץ ובעולם. וכך מתאר הרב גאדו בדברי ההקדמה למקאמה שנכתבה בשפת הלדינו הערבית הנקראת "למעלק" ואשר רוב יהודי לוב שלטו בה, הן בדיבור והן בכתובה וקריאה.

"בתאריך ח' במרחשוון שנת תש"ג שמקביל לתאריך הלועזי 21.10.1942 אני החתום מטה ואיתי גברי זרוק סבלנו מהצרות שעברו על ראשינו כאשר לקחו אותנו לעבוד עבור הממשלה. בגלל העדר שינה עלה בדעתי לכתוב הסיפור הזה כאשר דמעה זולגת מעיני וליבי שבור. הכול דברי מוסר כדי שיידע הקורא שאין שום דבר נצחי, גם הטוב וגם הרע. מה שנצחי הוא מעשיו של אדם כלפי בורא עולם וכלפי אנשים. העולם כמו גלגל שמסתובב. כתבתי את הסיפור הזה באזור "בוגבוק", אשר לשם לקחו אותנו האיטלקים מהאנגלים. אזור זה נמצא בין "סידי בראני" (שם מקום) ו"חלפאיה" (שם מקום). אספר כאן סיפורם של שלושה נפטרים, אחד בשם ממוס זנגו, ז"ל אשר נפטר במחנה סידי עזאז ביום שמחת כהן (הכוונה לחג שמחת תורה) בשנת תש"ג. שני האחרים הם יצחק חסן וחמוס לגזיאל ז"ל, אלה נפטרו כאשר המכונית שבה נסעו התהפכה, ונפטרו באותו יום. לאחר מכן נפטר גם בעל הבית אלצנדרו צילאף. אחרי שסיפרנו מה עבר על ראשינו

ודיברנו על העוול שנגרם לבני עמנו, הם חשבו שהם עשו מעשה טוב אבל הם עזרו לאנשים מסוימים ופגעו באחרים. (הכוונה ליהודים ששיתפו פעולה עם האיטלקים עבור הקלות במחנה).

אנו ציינו חלק קטן מהמעשים שלהם, אנו מבקשים מהקוראים לקרוא בעיון את הבתים של הסיפור. אנו מציינים כאן רק מה שקרה וראינו אותו בעינינו ושמענו אותו באוזנינו והיינו נוכחים כאשר קרה והכול שריר וקיים. ביום שישי בתאריך כ"ה במרחשוון התש"ג כתבתי הסיפור הזה כמו שהראני ה' יתברך, שיגאל אותנו גאולה שלמה, ויהפכו הדברים שאומר כאן לשיר בשבח וזמרה ותודה לאל יתברך בעגלה ובזמן קריב אמן". המייסדים: ע.ה. (עבד השם) גאדו מכלוף ס.ט. (ספרדי טהור) ע.ה. גברי זרוק ס.ט.

ובשלב הזה מחתימים הרב גאדו מכלוף וחברו גברי זרוק 32 מחבריהם למחנה הכפייה, המעידים בחתימת ידם כי בתי המקאמה הם "דברי אלוקים חיים". וכך כותבים החותמים בצמוד להקדמה: **"אנחנו, החתומים מטה, אחרי שקראנו את הסיפור על בתיו, הבנו כל מה שכתוב ושוכנענו שהכל אמת צרופה, הבנו את כל העוול שעבר על ראשינו מבני עמינו, הבנו שהסיפור קצר כי אי אפשר לאמרה כל. אנו עדים שמים וארץ שכל מה שכתוב כאן הוא אמת לאמיתה, אנו עדים לפני בורא עולם ולפני כל בני האדם שכל מה שנאמר כאן שריר וקיים אמת ויציב".**

(מצורפות 32 חתימות). המטרה: חיסול יהודי לוב בנו של הרב גאדו מכלוף, ר' שלמה מכלוף אורגד זצ"ל, יליד 1928, גדל בכפר עמרוס בלוב ובהמשך בעיר הבירה טריפולי הסמוכה. לאחר עלייתו ארצה ב-1949 היה איש ציבור וחינוך, יקיר העיר נתניה וממייסדיה של ישיבת בני עקיבא בעיר. הוא היה בן 14 בעת כתיבת העדות הספרותית של אביו במחנה שהיה בשליטה פשיסטית איטלקית המחוברת בטבורה למטה הנאצי.

וכך כתב שלמה מכלוף:

"הביוגרפיה שלפנינו, היא תולדה של חיי עם, של מאורע שעבר על יהדות לוב בשנת 1942. במלחמת העולם השנייה כאשר נכנסו הגרמנים ללוב ורצו לפעול באותה דרך בה השמידו את יהודי אירופה, לקחו את כל הגברים מגיל 18 ומעלה לעבודת פרך, הסיעו אותם לסידי עזאז ומשם לבוגבוק, ליד גבול מצרים, כאשר מטרתם הייתה חיסולה המוחלט של יהדות לוב.

בתקופה ההיא הייתי בן 14 שנים וזוכר אני כאשר נלוויתי אל אבי רבי גד מכלוף זצ"ל, שייסד את הביוגרפיה הזו על כל מרכיביה. בהיותי אז ילד לא הבנתי את המשמעות של העניין כולו ויתכן גם שרוב רובו של העם אז לא הבינו את העומד להתרחש סביבם ומהותו.

יהדות לוב היא יהדות דתית ותמימה, לא הפסיקה אף לרגע להאמין בהשגחה העליונה בבחינת עת צרה היא ליעקב וממנה יושע, ואכן הנס נעשה והאנגלים אז ניצחו את הגרמנים ודחקו אותם אחורה, והתוצאה היא החזרת האנשים לחיק משפחותיהם.

יש אומרים כי הגנרלים האיטלקים שהכירו היטב את ערכה של יהדות לוב, פעלו אז בצורה מתונה, כאשר מחד דאגו לפי פקודת הגרמנים לשעבד אותם לעבודת פרך, ומאידך דאגו האיטלקים ושמרו שלא יאונה להם כל רע באופן פיזי.

המקאמה שלפנינו נכתבה בכתב לדינו מתורגם בשפה ערבית לובית, וכדי להקל עליך הקורא, תרגמתי את הכתב לאותיות עבריות. רבים מיהדות לוב היו יודעים קרוא וכתוב שפת לדינו, הנקראת בשפה הלובית "למעלק", יתכן וחלק מיהדות זו הם יוצאי ספרד מתקופת האינקוויזיציה. אני רואה באוטוביוגרפיה זו כחלק מההיסטוריה שעברה על יהדות זו במשך אלפיים שנות גלות, ולמען הדורות הבאים מיהדות זו, כדי שידעו וילמדו את אשר עבר על אבותיהם, את טובם, מוצאת הערכי והתרבותי.

קורא יקר, השפה הערבית הלובית, השגורה בפי יהדות לוב, איננה ערבית ספרותית, אך היא שפה מלוקטת

את האמונה בבורא עולם, הוא האמין שיום יבוא ויפסקו מעל עם ישראל הגזרות הקשות והרעות של הנאצים והפשיסטים ששלטו בלוב, בבחינת: "עת צרה היא ליעקב וממנה יוושע". בשני הבתים האחרונים של שיר אחר הוא נתן ביטוי לאמונתו זו וכתב: "אמן ואמן נתגבר על אדום וישמעאל ונגיע לארץ ישראל ואראה את הדגל הציוני על התורן". נבואה שהתגשמה. בבית האחרון הוא מוסיף: "חנון ונצח תסלק מעלינו כל הצרות ותביאו אותנו לירושלים ואחיה בה כל חיי". שני בתים אלה שולבו גם בשיר "אבי חונני" בערבית. לאחר תבוסת הנאצים הוקמה בשנת 1948 מדינת ישראל, אבי עלה לארץ עם משפחתו וראה את מדינת ישראל בבניינה ותפארתה. יהיה זכרו של רבי גאדו זצ"ל ברוך ותהי נשמתו צרורה בצרור החיים".

לעם ישראל. בשנות מלחמת העולם השנייה, הושמדו שישה מיליון יהודים מאחינו באירופה בשיטות שונות משונות. הרוצח הנאצי רצה להשמיד, להרוג ולאבד את כל היהודים – טף ונשים ביום אחד. כאשר הגיעו הידיעות הראשונות על השמדת יהודי אירופה, אבי היה במחנה הריכוז "סידי עזאז" בלוב, חיי המחנה היו קשים ונוראים: רעב, צמא, מחלות והשפלה היו מנת חלקם של היהודים במחנה. הרב גאדו נתן ביטוי לסבל שעבר עליו ועל האנשים האחרים במחנה, הוא ביטא בשפה ציורית את התלאות והצרות שפקדו אותו ואת חבריו למחנה. בשיר בערבית ששורתו החוזרת היא "אוי לי כמה אני סובל, האם זה בגלל עוונותיי או בגלל תלאות הזמן", ישנם שישה ושלושה בתים שמתארים את החיים במחנה. באותם ימים קשים לא איבד אבי מורי

ממבול מילים שנוצרו במשך דורות רבים, כתוצאה ממאורעות שונים בעם, כולל מילים לועזיות, בהתחשב בכך שהאיטלקים שלטו בלוב למעלה מ-30 שנה, ובני הדור ההוא למדו את השפה האיטלקית, ובפיהם ערבבו מילים איטלקיות במהות סגנונם המקורי. למען הקל עליך, פרשנו מספר מילים שעורבבו, אשר המחבר הכניסם כנראה כדי להמחיש את החרוזים".

אוי לי כמה אני סובל

בן נוסף של הרב גאדו מכלוף, הוא המזרחן ד"ר יצחק בן גד, לשעבר קונסול ישראל בארה"ב, יליד לוב (1940) שאינו זוכר הרבה מאותה תקופה בהיותו פעוט בן שנתיים בלבד, אך על פי מה ששמע מאביו, כתב הקדמה תחת הכותרת "שאל אביך ויגדך – זקניך ויאמרו לך". ד"ר בן גד כתב: "אבי מורי הרב גאדו מכלוף זצ"ל חי בתקופה קשה וסוערת

ציור: גילה ישראלי

אוי לי כמה אני סובל

שני בתים ראשונים בשפת המקור והשאר בתרגום לעברית.

1. יא הולי קדאש נעאני, דנובי ולא הם זמני - יא הולי -
2. אש האך להאל, טסלע מכתוב עג'ורנאל. בירפעונא בחורים ורג'אל, מאיקעדכאן אשיבני - יא הולי -
תרגום השיר:
תרגום השיר:

1. אוי לי כמה אני סובל האם זה בגלל עוונותיי או בגלל תלאות הזמן..
2. אוי איזה מצב יצא, כתוב בעיתון שרוצים לקחת אותנו צעירים ומבוגרים ויישארו רק הזקנים.
3. איפה אלך? החלו לחלק מכתבים על ידי המשטרה, בגלל המתח התהפכו המעיים שלי
4. אוי איזה צרה שמו אותי בחטיבה השישית בג'ורג'י (שם מקום) רשמו את שמי ואמרו לי תחזור מחר.
5. אמרו לנו תלכו, תיזהרו, מחר תחזור, השארנו ילדינו בוכים ודמעתם כמו מים.
6. בכו הנשים ועמם גם השכנים אנו קמנו בבוקר מוקדם כך רצה האל העליון.
7. בכו הקרובים וגם החברים כאשר הגעתי אל פאמאלבאב (שם מקום) מצאתי כרכרה מחכה לי.
8. עלינו לכרכרה יש מי שהשאיר אשתו כלה ויש מי שהשאיר אותה חסרת כל אלוהים מרחם על העני.
9. הגענו לג'ורג'י (שם מקום) שם מצאנו את המפקד מחכה לנו. נפגש עם כל אחד מאתנו גברים ונשים.

10. עלינו לרכבים השארנו ילדינו ונשינו עזובים זה כיוון שהשלטון רצה אותנו כדי שנעבוד עבודת פרך.
11. עלינו והגענו לסידי עזאז (מקום מחנה הכפייה) חשבנו שהגענו למחוז חפצנו ולא חשבנו על משהו אחר.
12. אוי איזה בעיה כל אחד יש לו ביד פינכה

בתוכה חצי קופסה של טונה.. וחמישים גרם של אורז מעורבבים עם הרבה מים.
13. נתנו לנו צנימים ולמחרת שמו אותנו בשורה והחל המפקד בצעקות וקורא לנו בשמות.
14. נתנו לנו שתי שמיכות ומימיה וחתמנו עליהם.

15. אוי חברים עשו מאדון... מפקד מוכר אותנו כמו כבשים ובמיוחד סובל העני.
16. אספו את כולנו ועינינו התמלאו בחול, אוי אלוקים מה קורה כאן, אנא אלוקי תצילנו.
17. שניים אספו כספים, אמרו נעזור לנוקקים ולא לה שאין ידם משגת.
18. בא הרופא בודק אותנו בלי בדיקה, כל דבר עניין של גורל לא בדק אותי ולא ראה אותי בכלל.
19. אוי אלו הימים המפקד... הבן של.. יש לו פנקס ביד, מחליף הראשון עם השני.
20. מ.מ. תמיד הוא והרופא רבים אבקש מאלוקים שיברך אותו כי הוא תמיד נלחם למען העני.
21. ... (איש אחר) יש לו דרגת מפקד כל הנושא לא עניין אותו. לא התערב לטובת הכואבים.
22. באו החגים, הגדולים הלכו לערים ואנו נשארו בצרות ועוגמת נפש אני מקבל עלי דין בורא עולם.
23. הבאנו ספר התורה כדי שנוכל להתפלל בראש השנה קמנו בבוקר והתפללנו עבדנו את אלוקי האמת.
24. אוי איזה צרות, העשיר עושה חג עם בשר, העני עצוב וחושב ודמעותיו זורמות כמו מים.
25. בא יום כיפור, העשירים שחטו עופות העני נשאר מסכן ואין מי שירחם עליו.
26. העולם נגמר קוטפים תמרים בשבת כמו אבנים זורקים אותם בכוונה.
27. אוי איזה צרה הם לא רוצים לשמוע דברים, אני אומר להם חברים זה אסור הם מסתובבים לכיוון השני.
28. ביום צאת צום הכיפור כל אחד

מאתנו היה מסכן, נהרג בחור מבחורינו, בחור שדומה לצבי.
29. מת המסכן. כל זה בגלל עוונותינו כל עין תבכה עליו רבותי יש לחזור בתשובה.
30. הגיעו ימי החג ואנו בצרות ועגמת נפש
אני בוכה מרה על אשר אני סובל מהצרות.
31. בשבוע של החגים בא אלינו המהנדס
חדד אמר לנו תקשיבו חברים אני עכשיו המפקד שלכם..
32. מאוד שמחנו חשבנו שישלח לנו התפללנו ואמרנו תודה לאלוקים על אשר לא שמו עלינו מפקד נוצרי.
33. ביום השבת העמידו אותנו שלשות שלשות נתנו לנו מימיות חללנו את היום הקדוש.
34. אוי חברים תראו את הייסורים שלנו לא בנינו סוכה ואין לנו לולב אבקש מהאל שלא יענישנו.
35. בחול המועד הקצין קרא לנו אמר תקומו מחר לפנות בוקר כדי שתצאו מהמקום במהירות.
36. אני נזכר איך אספו אותנו כמו חיילים כל אחד מאתנו חושב גם על האחר, יזכור את הונו ורכושו.
37. כל אחד מאתנו הוא מאה אחוז עשירים ועניים, עלינו על רכב בפחד נורא ואין איש יודע היכן מקומו.
38. עלינו יחד שישים איש במכונית אחת וקצין מפקד עלינו שנותן הוראות לא מובנות.
39. השבת נכנסה ואני בתוך המכונית המים נגמרו במימיות מרוב צמא לשוני התייבשה.
40. המכוניות נסעו ואנחנו כולנו מתפללים לאלוקים עינינו בוכות בדמעה לקחו אותנו להר גבוה.
41. אוי אני כואב, מכולם אני מסכן יש לי זוהר וברית מילה (באותם ימים נולד בנו של הרב גאדו - יעקב ז"ל).
אך אלוקים מנע ממני להשתתף.

42. ביום שמחת תורה ואני במצב עגום המכונית רצתה להסתובב, התהפכה, חלקה התחתון הפך עליון.
43. עברו החגים ואנו ישנים במכוניות עיני בוכות על אלו שנפטרו אזכור אותם כל ימי חיי. (מתייחס לתאונה בה נהרגו שניים מחבריו).
44. מתו השניים והשאר כולם שבורים עליהם תבכה כל עין לקחו אותם לבית החולים.
45. כאשר לקחו אותם לא הרשו לנו לראותם שמו אותם בבית החולים של דרנה (שם מקום) כדי שיכינו להם תכריכים.
46. אוי אלוקים תזכור אותנו לטובה תן לנו סבלנות להתמודד עם הצרות, קברו אותם באזור דרנה ללא נוכחות קרוביהם.
47. אוי אלוקים תן לנו סבלנות כמו איוב אל תשפוט אותנו בגלל עוונותינו
- כאשר החג שלנו הפך לאבל.
48. ביום השני קמנו בבוקר מסכנים לא ידענו לאן הולכים יש האומרים אל סידי בראני (שם מקום)
49. עברנו את טוברוק הגענו לסלום (שם מקום) ועיני בוכות על אשר זרקו אותנו כמו חיות.
50. עברנו את סלום כל אחד מאתנו ליבו עגום הגענו ביום התשיעי זרקו אותנו במדבר שממה.
51. המכוניות נסעו וזרקו אותנו במדבר ללא מזון וללא מים, לא השאירו כלום.
52. נשארנו יומיים כולנו היינו בצום יש מי שאינו נוכח ובוודאי שאין חושב על האחר.
53. אספו אותנו, חילקו אותנו לשלושה מקומות כל אחד הזיז את האוהל שלו והקים אותו רחוק מהשני
54. אלוקים תן לנו סבלנות אנו שותים מי ים
- נתנו לנו לעבוד באבנים, הרוח והחול עשו אותי עיוור.
55. אוי אלוקי האבות תציל אותנו מהגלות בחיים ולא במוות.
- בזכות אברהם אבינו שמכונה זקן
56. אוי אלוקי האמת תזכור לנו עקידת יצחק
- תראה ליבנו השבור ותרפא אותנו.
57. אוי אלוקי הנצחי תסלק מעלינו כל הצרות ותביא אותנו לירושלים ואחיה בה כל ימי חיי.
58. אוי אלוקים אתה יודע כליות ולב בזכות אבינו יעקב תחזירני לביתי.
59. אלוקינו היחיד תשלח לנו מלך דוד ויהיו ימינו ימי חג וייגמרו ימי האבל.
60. ביום הזה אליהו יתקע בשופר ונשמח כולנו צעירים ומבוגרים גברים בחורים ונשים.
61. אתם הנוכחים בבקשה תגידו אמן בעזרת השם נהיה כולנו נוכחים בבית המקדש הראשון.

הרב גד גאדו מכלוף זצ"ל ואשתו מרג'ינה זצ"ל

כפי שניתן לראות העדות של הרב גד גאדו מכלוף זצ"ל היא מסמך אותנטי מתוך מחנה הכפייה. עדות ראייה ושמיעה ממקור ראשון. הוא "מצלם" את המצב באותם זמנים חשוכים ומתאר בבהירות ובאופן נוקב את הרגשתו והרגשת חבריו למול הסבל שפקד אותם. בכותרת המקאמה הוא תוהה כיצד הם נקלעו למצב הזה ושואל, כאדם מאמין, האם זה בגלל העוונות או בגלל תלאות הזמן, כלומר המצב השורר בעולם. הכותב אינו "עושה הנחות" ומתאר את המציאות במחנה על צדדיה השונים. מוטיב אחר ובולט הוא האופטימיות הבסיסית הטבועה באמונתו הדתית, הגורמת לו גם ברגעים הכי קשים בחייו לשאוף "להגיע לירושלים לבית המקדש". ואכן הרב גאדו מכלוף זצ"ל זכה. לאחר ששוחרר עם חבריו ממחנה הכפייה חי בטרופולי ושילב חיי מסחר עם פעילות רוחנית והרבה גמילות חסדים. כשנה לאחר הקמת המדינה, עלה לארץ ישראל והשתקע עם רעייתו מלכה-מרג'נה ז"ל ובני משפחתו בשיכון הותיקים בעיר נתניה, והם הקימו את ביתם ברחוב שכיום נקרא על שמו. לימים נטמן בהר המנוחות בירושלים. יהי זכרו ברוך ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים אמן.

הביא לדפוס: אהרון אורגד – נכדו של הרב גאדו זצ"ל.

"ארוג ופרום" - עליזה פלורנטל

קשר השתיקה מתוך גבורה

”ברית השתיקה” היא אבן היסוד של קיומנו. זאת לא הייתה התנהגות קורבנית, אלא בחירה הירואית לשמור על הזכות להתקיים, להתפלל ולעבוד בעולם ששולל את אנושיותנו. ההיסטוריה שלנו לא מורכבת מתלונות, אלא מכוח בלתי ניתן לעצירה שהפך את הכאב לנחישות • גם כיום, ואני אומר את זה בכאב, זיכרון שואת יהודי לוב נותר כמעט ולא מסופר בהשוואה לנרטיב האירופי ואת זה עלינו לתקן • טור אישי

וסופר בעוצמה טרגית. גם היום הפער הזה מהדהד. בטקסי הזיכרון לשואה ברומא, יהודי לוב כמעט בלתי נראים. ההיסטוריה שלנו, על אף שהיא מלאה באומץ וחוסן, נדחקה לצללים, בעוד שהנרטיב הדומיננטי תמיד שם את הגירוש האירופי בקדמת הבמה. שתיקה שטשטשה את זהותנו ושראוי להיזכר ולספר על כל הדרמה. המציאות הקשה והשתיקה הכפויה עבור אלה שנשארו בלוב, הייתה לא רק בחירה אסטרטגית, אלא תנאי שנכפה, מחסום בלתי עביר נגד כאב וטראומה. האמת על השואה ועל ישראל הוסתרה כדי להגן על עצמם מפני ענישה נוספת. באופן אישי, עזבתי את לוב בשנת 1967 בגיל 12, ורק באיטליה התחלתי לחבר רסיסים של הסיפור שהיה קבור. הגילוי המאוחר הזה פקח את עיניי - עד כמה השתיקה שהוטלה הסתירה ועיוותה את זכר עמנו. עם זאת, נוכחותם של דודי שיאון בורבה ושאר יהודי לוב שגורשו למחנות הריכוז הזכירה לנו מדי יום שהשואה היא לא רק סיפור רחוק, אלא חלק מההיסטוריה שלנו. סיפור שלמרות הכל עדיין לא הצלחנו לספר.

וזה מסביר הרבה דברים: ”ברית השתיקה” היא אבן היסוד של קיומנו. זאת לא הייתה התנהגות קורבנית, אלא בחירה הירואית לשמור על הזכות להתקיים, להתפלל ולעבוד בעולם ששולל את אנושיותנו. חיוני לזכור את המציאות הזו! רק על ידי אמירת האמת נוכל להחזיר את הכבוד למי שסבל וללמוד לא לחזור על טעויות העבר. ההיסטוריה שלנו לא מורכבת מתלונות, אלא מכוח בלתי ניתן לעצירה שהפך את הכאב לנחישות, והפיל את הגורל באומץ ובגאווה.

גם כיום, ואני אומר את זה בכאב, זיכרון שואת יהודי לוב נותר כמעט ולא מסופר בהשוואה לנרטיב האירופי ואת זה עלינו לתקן.

השואה, הייתה לה עדות ממקור ראשון בבית, ובכל זאת השתיקה אפפה הכל. זה היה כאילו מילים הן מותרות שלא יכולנו להרשות לעצמנו. קורבנות יהודי לוב מעולם לא בחרו בדרך של קורבנות. להיפך, הם הגיבו בעוצמה יוצאת דופן, והפכו כאב לנחישות ומחויבות יומיומית. בין השנים 1948-1952 נאלצו 80% מאנשי הקהילה להימלט לישראל, והותרו מאחור רק 20% אשר מכורח המציאות נאלצו להסתיר כל מילה וזיכרון כדי לא למשוך את זעמו של השלטון הערבי. הבידוד הזה, רחוק מלהיות סימן לחולשה, זאת היתה בחירה אמיצה, מעשה של אינטליגנציה והישרדות בהקשר של קושי קיצוני.

הדרמה האמיתית התפתחה כשהמשפחה שלי, שנמלטה מלוב השקטה, הגיעה לרומא. חגיגת בר המצווה שלי, שנחגגה בעיר ההיא שבה זכר השואה היה יומיומי ומייסר, סימנה לא רק מעבר אישי, אלא מפגש עם מציאות אחרת, חיה עד כאב. הקהילה היהודית ברומא הספוגה בזיכרונות של הגירוש והטרגדיות של השואה, התנגדה בבירור לעברנו המסומן בשתיקה. לאחר שגדלנו בחשכת הדממה, מצאנו את עצמנו מתמודדים עם מציאות שבה הכאב נחשף כל הזמן

כשאנו באים לבחון את מצבם של יהודי לוב בזמן מלחמת העולם השנייה ובתקופת השואה עלינו להבין שהשתיקה מעולם לא הייתה בחירה חופשית, אלא כפייה אכזרית. לאחר הפוגרומים האלימים של 1945 ו-1948, שגבו חיים והפיצו טרור, נאלצה הקהילה היהודית לשתוק. לדבר בגלוי על ישראל או על השואה היה להסתכן בהשלכות קטלניות של ממשלה ערבית ששללה את כל הזכויות ממי שהיה שונה. מה שאנו מכנים כעת ”הסכם השתיקה” לא היה ויתור, אלא אסטרטגיה נואשת לשרוד, להגן על הזכות להתפלל ולעבוד ולהימנע מאלימות נוספת.

ובכל זאת יש פרט מזעזע שמעטים יודעים: יהודי לוב ניצלו כחוט השערה. הספינות הגרמניות שהיו מוכנות לגרש אותן בהמוניהן, נבלמו בעקבות הניצחון הפתאומי של האנגלים על האיטלקים. זה שינה באופן דרמטי את גורלה של הקהילה שנועדה לשכחה. נקודת מפנה מדהימה, שהפכה גורל חתום לתקווה שברירית לחיים.

יחד עם זאת, לא לכולם הייתה הישועה הזו. כמה מיהודי לוב, בעלי אזרחות אנגלית או צרפתית, גורשו מיד למחנות ריכוז באירופה. ביניהם, דודי ציון בורבה. המשפחה שלנו ידעה על

Alcune date:

1939-1943 – Occupazione italiana e minaccia nazista in Libia. Alcuni ebrei libici con cittadinanza inglese o francese vengono deportati nei campi di concentramento in Europa (tra cui Sion Burbea).

1945 – Pogrom a Tripoli: 140 ebrei uccisi, sinagoghe devastate. Inizia il “patto del silenzio” per evitare persecuzioni.

1948 – Pogrom a Tripoli: 12 morti. L'80% della comunità ebraica emigra in Israele tra il 1948 e il 1952.

1952-1967 – Gli ebrei rimasti in Libia (circa il 20%) vivono in isolamento sotto un governo ostile, impossibilitati a parlare di Israele o della Shoah.

1967 – Dopo la Guerra dei Sei Giorni, violenze contro gli ebrei in Libia. L'autore fugge all'età

di 12 anni. Fine della comunità ebraica libica.

Dopo il 1967 – Arrivo a Roma e confronto con la memoria della Shoah, vissuta in modo quotidiano dagli ebrei romani.

Oggi – La memoria della Shoah degli ebrei libici resta poco raccontata rispetto alla narrazione europea.

Hamos Guetta

אלימות נגד יהודים בלוב. המחבר בורח בגיל 12. סוף קהילת יהודי לוב. לאחר 1967 - הגעה לרומא והתמודדות עם זיכרון השואה, שחוו על בסיס יומיומי יהודי רומא.

1945: פוגרום בטריפולי: 140 יהודים נהרגו, בתי כנסת הרוסים. "ברית השתיקה" מתחילה להימנע מרדיפות.

1948: פוגרום בטריפולי: 12 הרוגים. 80% מהקהילה היהודית היגרו לישראל בין השנים 1948-1952. 1952-1967 - שאר היהודים בלוב (כ-20% חיים בבידוד תחת ממשלה עוינת, ללא יכולת לדבר על ישראל או השואה.

1967: לאחר מלחמת ששת הימים,

כמה תאריכים שכדאי לזכור

1939-1942: שנות הכיבוש האיטלקי ואיום נאצי שריחף על יהודי לוב. חלק מיהודי לוב בעלי אזרחות אנגלית או צרפתית מגורשים למחנות ריכוז באירופה (כולל דודי ציון בורבה).

1942-1943: כ-2600 מיהודי בנג'י ומחוז קירנאיקה הועברו למחנה הריכוז ג'אדו השוכן כ-180 קילומטר מדרום-מערב לטריפולי, מאות נספים בתנאים הקשים ששררו שם. אחרים הועברו למחנות הכפייה סידי עזאז ובוקבוק.

altà in cui il dolore era costantemente esposto e raccontato con intensità tragica.

Ancora oggi, questo divario risuona. Alle cerimonie in memoria della Shoah a Roma, gli ebrei libici sono quasi invisibili. La nostra storia, seppur colma di coraggio e resilienza, è stata relegata in ombra, mentre la narrazione dominante ha sempre messo in primo piano le deportazioni europee. Un silenzio che ha oscurato la nostra identità e che merita di essere ricordato e raccontato con tutta la sua drammaticità.

La Realtà Dura e il Silenzio Imposto

Per chi rimase in Libia, il silenzio non fu solo una scelta strate-

gica, ma una condizione imposta, una barriera invalicabile contro il dolore e il trauma. La verità sulla Shoah e su Israele veniva nascosta per proteggersi da nuove punizioni. Personalmente, ho lasciato la Libia nel 1967 all'età di 12 anni, e solo in Italia ho cominciato a ricomporre i frammenti di una storia sepolta.

Questa scoperta tardiva mi ha aperto gli occhi su quanto il silenzio imposto avesse oscurato e distorto la memoria della nostra gente.

Eppure, la presenza di mio zio Sion Burbea e degli altri ebrei libici deportati nei campi di concentramento ci ricordava ogni giorno che la Shoah non era solo un racconto lontano, ma un pezzo della nostra stessa

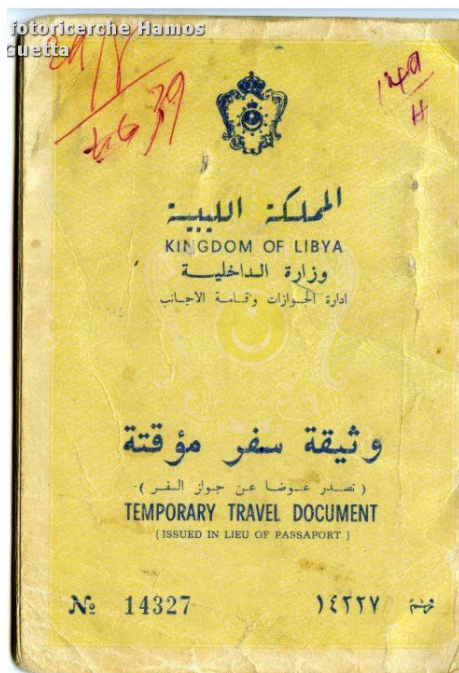
storia. Una storia che, nonostante tutto, continuavamo a non poter raccontare.

E Questo Spiega Tante Cose

Il "patto del silenzio" è il fulcro della nostra esistenza. Non si trattava di un atteggiamento da vittime, ma di una scelta eroica per preservare il diritto di esistere, pregare e lavorare in un mondo che negava la nostra umanità. È fondamentale ricordare questa realtà: solo raccontando la verità possiamo restituire dignità a chi ha sofferto e imparare a non ripetere gli errori del passato. La nostra storia non è fatta di lamenti, ma di una forza inarrestabile che ha trasformato il dolore in determinazione, ribaltando il destino con coraggio e orgoglio.

Il Patto del Silenzio

La Forza e la Dignità degli Ebrei di Libia

In Libia, il silenzio non fu mai una scelta libera, ma un'imposizione brutale. Dopo i violenti pogrom del 1945 e del 1948, che strappavano via vite e seminavano il terrore, la comunità ebraica fu costretta a tacere. Parlare apertamente di Israele o della Shoah significava rischiare ripercussioni letali da parte di un governo arabo che negava ogni diritto a chi era diverso. Quella che oggi definiamo "il patto del silenzio" non era una rinuncia, bensì una strategia disperata per sopravvivere, per proteggere il diritto di pregare e lavorare, evitando ulteriori violenze.

Ma c'è un dettaglio sconvolgente che pochi conoscono: gli ebrei di Libia si salvarono per un soffio. Le navi tedesche, pronte a deportarli in massa, avevano tracciato un destino già scritto. Eppure, l'improv-

visa vittoria degli inglesi sugli italiani cambiò radicalmente le sorti di una comunità destinata all'oblio. Una svolta incredibile, che trasformò il destino segnato in una fragile speranza di vita.

Eppure, non tutti ebbero quella salvezza. Alcuni ebrei libici, avendo la cittadinanza inglese o francese, furono deportati fin da subito nei campi di concentramento in Europa. Tra loro, mio zio Sion Burbea. La nostra famiglia sapeva della Shoah, ne aveva una testimonianza diretta dentro casa, eppure il silenzio avvolgeva tutto. Era come se le parole fossero un lusso che non potevamo permetterci.

Una Storia di Lotta, Non di Vittimismo

Gli ebrei di Libia non hanno mai scelto la via del vittimismo. Al contrario, hanno reagito con una forza straordinaria, trasformando il dolore in determinazione e in un impegno quotidiano. Tra il 1948 e il 1952, l'80% della comunità fu costretto a fuggire verso Israele, lasciando

indietro solo il 20% che, per necessità, dovette celare ogni parola e ogni ricordo per non attirare l'ira del governo arabo. Questo isolamento, lungi dall'essere un segno di debolezza, fu una scelta coraggiosa, un atto di intelligenza e sopravvivenza in un contesto di estrema difficoltà.

L'Arrivo a Roma: Un Confronto Drammatico con la Memoria della Shoah

Il vero dramma si svela quando la mia famiglia, in fuga dalla silenziosa Libia, giunse a Roma. Il mio Bar Mitzvā, celebrato in quella città in cui la memoria della Shoah era quotidiana e straziata, segnò non solo il passaggio personale, ma l'incontro con una realtà diversa, dolorosamente vivida.

La comunità ebraica romana, intrisa di una memoria che rievocava ogni giorno le deportazioni e le tragedie della Shoah, si oppose nettamente al nostro passato segnato dal silenzio. Cresciuti nel buio dell'omertà,

שח 100
למנוי
לשנה!

מבצע מיוחד למנויים חדשים!

הצטרפו אלינו למרכז המורשת של יהודי לוב.
גם תומכים בקהילה וגם נהנים מהטבות!

- קבלת רבעון "לבלוב" - מגזין כרומו
עשיר בכתבות מעניינות + גיליון
מיוחד ליום השואה.
- כניסה חינם למוזיאון לכל מנוי.
- הנחה בסופי שבוע שהמרכז מארגן.

**מבחר מסלולי הצטרפות ליחידים, משפחות,
ישובים ובתי כנסת בטלפון: 035336268**

נימין אלתרמן
באיווליס חדלים

בס"ד
מרכז מורשת יהדות לוב
טוב לשמור על קשר (:

